نازم حیکمەت

دوا هۆنراوەکانی

و. لە فارسییەوە هەژێن

چاپی یەکەم، ئۆگوستی ٢٠١٤

Nazim Hikmat
Last lyrics

translated by: Hejên

First Edition, August 2014

نازم حیکمەت

دوا هۆنراوەکانی

و. لە فارسییەوە هەژێن

چاپی یەکەم، ئۆگۆستی ٢٠١٤

Nazim Hikmat
Last lyrics

translated by: Hejên

First Edition, August 2014

خوێنەری هێژا

ئەم بەشە لە ژیاننامە و هۆنراوەکانی نازم حیکمەت، بۆ یەکەم جار ساڵی ١٩٨٩ بە زمانی فارسی کەوتە بەرچاوم و سەرنجی ڕاکێشام و دەستبەجێ کەوتمە خوێندنەوە و وەرگێڕانی بۆ کوردی-سۆرانی، بەڵام بەداخەوە لەو کاتەدا نەمتوانی وەرگێڕانەکە تەواوبکەم، هۆکاری ئەوەش نائومێدی بوو لە توانای چاپکردنی وەك ئاوارەیەکی بێکار و هەروا بوارتەنگی چاپکردنی پەرتووك و بڵاوکراوەی کوردی لە ئێرانی ئەو کاتدا، لەبەرئەوە ناچار لە نیوەندی ڕێگەدا ڕاوەستاوم.

هەشت ساڵ دواتر کاتێك کە سەرەتای هاوینی ساڵی ١٩٩٧ لەتەك چەند هاوەڵێکدا بیرمان لە دەرهێنان و بڵاکردنەوەی (گۆڤاری هونەریی ژیلەمۆ) کردەوە، هیوای بڵاوبوونەوەی وەرگێڕانەکانم ژیایەوە و کەوتمە بڵاوکردنەوەی بەشێك لە پەرتووکەکە، بەڵام دیسان جارێکی دیکە لەتەك وەستانی بڵاوبوونەوەی گۆڤارەکە، بڵاوبوونەوەی وەرگێڕانی بەشەکانی دیکەی پەرتووکەکەش ڕاگیردران و تەنیا توانیم ناوبەناو هەندێکیانم لە سایتە کوردییەکان و وێبلاگەکەی خۆمدا www.hezhean.kurdplanet.com www.hezhean.kurdbloger.com، بڵاوبکەمەوە، بەداخەوە وێبلاگەکانیشم تێداچوون و لەوێشدا جارێکی دیکە لە بەردەوامی بڵاوکردەنەی وەستام و چاوەڕێ مامەوە، وا جارێکی دیکە پاش ساڵانێکی زۆر لە ئێستادا ئەم هەلەم بۆ ڕەخساوەتەوە، کە هەموو بابەتەکانی پەرتووکەکە [نازم حیکمەت، دوایین هۆنراوەکانی] پێشکەش بە خوێنەرانی کوردیزان بکەم و لەم ڕێگەیەوە نازم حیکمەت و بەشێك لە ڕووداوەکانی هاودەمی ژیانی ئەو بە خوێنەران ئاشنابکەم.

هیوادارم خوێنەرانی بەڕێز لە دەستنیشانکردن و ڕەخنەگرتن لە هەڵەی وەرگێڕان و داڕشتن و تایپکردن، کە لە هەموو کارێکدا ئەگەریان هەیە، نەبوورێن و کەمێك لە کاتی بەنرخ خۆیان بۆ بەرگرتن بە وێرانیی زمان و ناتەواویی وەرگێڕانەکان تەرخانبکەن، تاوەکو هەم وەرگێڕەران و نووسەران دەرکی کەموکوڕی کارەکانی خۆیان بکەن و هەم سەرنجی خوێنەرانی دیکەش بۆ هەستیاریی بەرانبەر هەڵە و نادروستییەکان ڕابکشێن.

هەژێن

لەبارەی دەستێوەردانی ئەمریکا لە تورکیە و (میللەی تورك)	ساڵی ١٩٥١
وتارگەلی جۆراوجۆر لە چاپکراوەکانی سۆڤیەتدا، پەردەهەڵماڵێن	
لە ڕووی ڕژێمی موندەریس	ساڵی ١٩٥٣
گەمژە [شانۆیی]	ساڵی ١٩٥٥
هۆنراوە (لەنێوان عارەقە و خوێندا)	ساڵی ١٩٥٥
شانۆیی (ئایا ئیڤان ئیڤانۆڤیچ هەبووە) [ئەم شانۆییە لە مۆسکۆ،	
پراگ و بێرلین'ی خۆرهەڵاتی هاتە سەرشانۆ و بۆ سەر زمانی فەرەنسیش	
وەرگێڕدراوە و ساڵی ١٩٥٨ لە گۆڤاری (زمانە نوێیەکان)دا چاپکرا	ساڵی ١٩٥٦
دوورخراوگە بێشەیەکی دژوارە [لە فەرەنسە]	ساڵی ١٩٥٧
چاپی دوو شانۆیی بەناوی (مانگا) و (وێستگە) لە بولگاریا	ساڵی ١٩٥٨
شانۆیی (تارتوف)، (شمشێری دیموکلیس) و (ئەفسانەی ئەڤین)	ساڵی ١٩٦٠
پاریس ، گوڵی سوری من	ساڵی ١٩٦١
هۆنراوەی درێژ (ڕاپۆرتی هاڤانا) و (ئاوتۆبیۆگرافی)	ساڵی ١٩٦١
هۆنراوەی درێژ [ڕاپۆرتی تانگانیکا]	ساڵی ١٩٦٣
برا، ژیان جوانە [ڕۆمان]	ساڵی ١٩٦٣
کۆمەڵە بەرهەمێکی نازم حیکمەت [لە ٨ بەرگدا بە زمانی بنەڕەتی]	
لە (سۆفیا)ی پایتەختی بولگاریا	ساڵی ٦٧ - ١٩٧٢

سەرچاوەی وەرگێڕان:

پەرتووکی (آخرین شعرها ترجمۀ: رضا سید حسینی - جلال خسروشاهی انتشارات بامداد آذرماه ١٣٥٩)

ژیاننامە

بەرهەمەکانی نازم حیکمەت و مێژووی بڵاوکردنەوە و دانانیان

یەکەمین هۆنراوەی نازم حیکمەت بەناوی (هاواری نیشتمان) لە یازدە ساڵیدا	ساڵی ١٩١٣
کۆمەڵێك هۆنراوە و نیگارکێشی لە پەڕاوی فێرگەدا کە ساميە'ی خوشکی	
پاراستوونی [١٠ پەڕاو]	ساڵی ١٩١٧
گۆرانی خۆرەتاونووشان	ساڵی ١٩٢٨
٨٣٥ دێڕ	ساڵی ١٩٢٩
ژو کوندو (سی- یا- ئو)	ساڵی ١٩٢٩
یەك = ١+١	ساڵی ١٩٣٠
سێ لێدان	ساڵی ١٩٣٠
شارێك کە دەنگی خۆی لەدەستدا	ساڵی ١٩٣١
تێلەگرامێك کە لە (شەو)ەوە دەگات	ساڵی ١٩٣٢
بۆچی بەنەرجی خۆکوژی کرد	ساڵی ١٩٣٢
(ئێسکەپەیکەر و ماڵی مردووان) [دوو شانۆیی]	ساڵی ١٩٣٢
نامەگەلێ بۆ تارانتابابو	ساڵی ١٩٣٥
خوێن نایێتەگۆ [ڕۆمان، لەشێوەی پەراوێز]	ساڵی ١٩٣٥
فاشیزم و نەژادپەرستی	ساڵی ١٩٣٥
وێنەکان	ساڵی ١٩٣٥
پیاوی لەبیرکراو [شانۆیی]	ساڵی ١٩٣٥
دلاوەری شێخ بەدرەدین کوڕی دادگەر [سیماونا]	ساڵی ١٩٣٦
وەرگێڕانی بەرگی یەکەمی (جەنگ و ئاشتی) تۆلستۆی [لە زیندان]	ساڵی ١٩٤٢
کارکردن لەسەر سێ کۆمەڵە هۆنراوە بەناوی (چوارینە)،	
(دیمەنی مرۆیی سەرزەمینی من) و (هۆنراوەگەلی هۆنراوە لە نێوان	
سات ٩ و١٠ی شەودا) [لە زیندان]	ساڵی ٤٣- ١٩٤٥
نووسینی (هۆنراوەگەلێك لە بارەی ژیانەوە) ١، ٢ و٣ [لە زیندان]	ساڵی ١٩٤٧
نووسینی شانۆیی (فەرهاد و شیرین) و جوانی [لە زیندان]	ساڵی ١٩٤٨
نووسینی شانۆیی (یوسف و زوڵیخا) [لە زیندان]	
چاپکردنی هۆنراوەکانی نازم حیکمەت بە زمانی فەرەنسی لە پاریس	ساڵی ١٩٥١
وتارگەلی جۆراوجۆری نازم حیکمەت لە چاپکراوەکانی سۆڤیەتدا	

نازم حیکمەت باشتر بناسین

"ڕەگی هۆنراوەکانی من لە خاکی سەرزەمینی مندایە"
نازم حیکمەت

لە سێ ساڵیدا لە حەڵەبی تازە، پاشا بووم

ساڵی لە دایکبوونی نازم حیکمەت ١٩٠٢ی زاینییە. لەم ساڵەدا یەکەمین کۆنگرەی شۆڕشگێڕان و ئازادیخوازانی سەرتاسەری ئیمپراتۆری گەورەی ئوسمانی لە پاریس دەبەسترێ و ئەم کۆنگرەیە سەرەتایەکە بۆ هەڵگێڕانەوەی کۆشکی سەرکوتگەرانەی سوڵتان عەبدولحەمید'ی دووەم ئیمپراتۆری سەرکوتگەری ئوسمانی.

حیکمەت بەگ باوکی نازم، ئەندامی شالیارگەی کاروباری دەرەوەی ئوسمانییە و لە سالۆنیك خزمەتدەکات و باپیرە گەورەی نازم پاشا لە پیاوانی دەوڵەتی ئوسمانییە، کەسێکی ئازادە و شەیدای هۆنراوە و ئەدەب و هۆگری هۆنراوەکانی مەولەوی'یە و پێشتر والی زۆرێك لە ویلایەتەکانی تورکیە بوو، بەڵام لەبەرئەوەی کە لە ماوەی فەرمانڕەواییدا لە مێرسین دژی خۆبەدەستەوەدان [کاپیتۆلاسیۆن] وەستاوەتەوە و ئینگلیزێکی مرۆڤکوژی بەبێ ڕەزامەندی کۆشکی پاشایەتی لەسێدارەدا، بەو هۆیەوە لەبەرچاوی سوڵتان کەوتوو و ئەوییان بەشێوەی نیوە دوورخرانەوەیەك وەك والی بۆ حەڵەب نارد.

حیکمەت بەگ'یش لەو کاتانەدا لە خزمەتی شالیارگەی دەرەوە وەرسدەبێت، بە هاوسەرەکەی جەلیلە خاتوون، کچی ئەنوەر پاشا کە ژنێکی جوان، تێگەیشتوو و خوێنەدوار بوو و زمانی فەرەنسی بە چاکی دەزانێ و نیگارکێشیشدەکات دەڵێت "من لە شالیارگەی دەرەوە وازدەهێنم، چونکە لەم بارەدا یان دەبێت لایەنگری سوڵتان بیت و سیخوڕیی بکەی یان ئازادیخواز بی و بەرەوپیری مەرگ بڕۆی". بە ڕەزامەندی جەلیلە خاتوون واز لە کارەکەی دەهێنێ و لەبەرئەوەی کە لەو جێیە دەرامەتێکی نییە، ناچار کوڕە تازە لەدایکبووەکەیان [نازم] لەتەك خۆیاندا دەبەن و دەچنە حەڵەب بۆ لای نازم پاشا. نازم حیکمەت تا سێ ساڵی لە حەڵەب لەلای

بۆ « ڤێرا »

به منی گوت : وەرە
به منی گوت : بمێنەرەوە
به منی گوت : پێبکەنە
به منی گوت : بمرە
هاتم.
مامەوە.
پێکەنیم.
مردم.

بەخاکسپاردنی من

ئایا بەخاکسپاردنم لە حەوشەی ماڵەکەمانەوە دەستپێدەکات ؟
چۆن لە نهۆمی سێیەمەوە دەمهێننە خوارەوە ؟
تابوتەکە لە ئەسانسوردا جێینابێتەوە،
پێپلیکانەکانیش تەنگلان.
لەوانەیە لە حەوشەدا کەمێ خۆر بەربووبێتەوە و کۆتران بفڕن.
لەوانەیەبەفر بباری، لەتەك ها و هوی منداڵان
لەوانەشە باران بێ و قیرتاو تەڕ
لە حەوشەشدا سەبەتەی زبڵ هەبێ، وەك هەمیشە
ئەگەر بەگوێرەی نەریتی نێوخۆیی، من بە ڕومەتی دیارەوە بخەنە ئۆتومەبێلەکەوە
لەوانەیە شتێك لە کۆترێکەوە بچکێتە سەر نێوچەوانم: خۆشبەختییە.
چ تیپی موزیك بێت و چ نەیێت، منداڵان دێنە لای من.
مردووان بۆ منداڵان سەرنجراکێشن.
پەنجەرەی ئاشپەزییەکەمان، لە دواوە بۆم دەڕوانێ
باڵکۆنەکەمان بە جلکە شۆراوەکانییەوە بەڕێمدەکا
من لەم حەوشەدا بەختەوەر ژیام، هێندە بەختەوەر کە ناتوانیت
وێنای بکەی
هاوسێیانم، بۆ هەمووتان هیوای تەمەندرێژی دەخوازم ...

ئەپریلی ۱۹۶۳

باپیرەی دەژی و لێرەدا مەبەست لەو ساڵانەیە، کە لە هۆنراوەی ئۆتۆبیۆگرافی خۆیدا دەڵێت " لە حەڵەبی تازە پاشا بووم".

سەرئەنجام پاشا'ش خانەنشینکراو لەتەك خێزانەکەیدا گەڕایەوە ئیستانبول. موچەی خانەنشینی پاشا بەشی ژیانی خێزانەکەی نەدەکرد. نازم کە یەکەم جار ناردبوویانە فێرگەی مناڵە دەوڵەندەکان، ناچار گواستیانەوە بۆ فێرگەیەکی هەرزانتر، باپیرەی خانەنشین، هەرچەندە لەکاتی دەستکورتیشدا ماڵەکەی هەمیشە پڕ بوو لە میوان، بەڵام بێجگە لە باسی هۆنراوە و هۆنەری، هیچ کارێکی دیکەی نەبوو و نازم'ی بچکۆڵەش لە تەنیشتی ئەو و لەژێر کارایی کەشی ئەم کۆڕ و کۆمەڵانەدا لەتەك شەیدابوونی بۆ هۆنراوە و هۆگریی بۆ مەولەوی گەورە بوو.

لەو ڕۆژانەدا جەنگی جیهانی یەکەمیش دەستیپێکردبوو و دەوڵەتی ئوسمانی شانبەشانی ئاڵمانیا چووبووە جەنگەکەوە و ئەم کارە هەژاریی خێزانەکەی زیاتر دەکرد. لە هەمانکاتدا پاشا کە لە گەڕەکەکەدا بە کەسێکی پایەبەرز دادەنرا، هەمیشە خۆی ناچار بە یارمەتی هەژاران دەدی، کە ڕۆژ بەڕۆژ لە زیادبووندابوون و دەهاتنە بەر دەرکەکەی و ئەو دەرامەتە کەمەشی کە هەیبوو، لەنێو هەژاراندا دابەشدەکرد.

نازم پەڕاوەکانی فێرگەی، یەك بە یەك لەو هۆنراوانەی کە دەیهۆنینەوە، پڕدەکردەوە. لە کۆتایی جەنگدا ئەو هۆنراوانەی کە نازم دەیانهۆنێتەوە، لە کۆڕ و کۆمەڵەکانی باپیرەیدا دەخوێندرانەوە و هەموویان ئافەرینیان لێدەکرد. جەمال پاشا شالیاری دەریاوانی کە ئەندامی ئەم کۆڕ و کۆمەڵانەیە، شەیدای خۆشیی و چالاکی نەوەی پاشا دەبێت و هانیدەدا، تاوەکو بچێتە فێرگەی هێزی دەریایی. نازم بەو پێشنیارە ڕازیدەبێت و دەچێتە فێرگەی سەربازییەوە.

شایانی باسە کە پێنج ساڵ دواتر لە ۱۹۲۲دا نازم و جەمال پاشا لە مۆسکۆ یەکدی دەبیننەوە. جەمال پاشا وەك جاران داوا لە نازم دەکات، کە هۆنراوەیەکی بۆ بخوێنێتەوە و نازم بۆی دەخوێنێتەوە. یەکسەر ڕوخساری پاشا دەشێوێت. ناچار بێدەنگییەکەی دەشکێنێت و دەڵێت "ئەگەر ڕێوشوێنی جارانم هەبووایە، داوامدەکرد لەسێدارەتبدەن و لەژێر سێدارەکەدا دەگریام."

نازم وەڵامی دەداتەوە "بەڵام جیاوازی من و تۆ ئەوەیە، کە من تۆم لەسێدارەدەدا و نەشدەگریام."

ئەوەی لە ماوەی ئەم پێنج ساڵەدا نازم چی بەسەر هاتبوو و چۆن نەوەی پاشا گەیشتبووە مۆسکۆ و بووبووە هۆنەرێکی شۆڕشگێڕ. ئەمە کورتەی ڕووداوەکانی ئەو پێنج ساڵەیە :

نازم فێرگەی دەریایی تەواوکرد و بۆ خولی کردەیی [پراکتیک] چووە هێزی دەریاییەوە، بەڵام پاش تووشبوونی بە pleuritis سییەکانی بە خەستی خڵت دەگرن و لە خزمەتکردن لەنێو هێزی دەریاییدا لێیدەبوورن.

ساڵی ١٩٢٠، دوو ساڵ بەسەر کۆتایی جەنگدا تێپەڕیوە. دەوڵەتی ئوسمانی لە جەنگدا شکستی خواردووە و گشت وڵاتە بندەستەکانی ئەو ئیمپراتۆرییە ئازادکراون و لەو ئیمپراتۆرییە پانوپۆڕە تەنیا خاکی بنەڕەتی تورکیە واتە ئاسیای بچووك ماوەتەوە. بەڵام لەم سنوورە فەرمانڕەواییە بچووکەشدا، ئیدی سەربەخۆی بوونی نەبوو. سوڵتان موحەمەد'ی پێنجەم لە دەسەڵات خۆی کێشایەوە و سوڵتان موحەمەد'ی شەشەم لە جێی ئەو چووە سەر تەخت. ئیستانبول لەلایەن هێزە هاوپەیمانەکانەوە داگیرکرابوو، (بابعالی) و کۆشکی دۆڵما باخچە DOLMABAHÇE SARAYI لە بێدەنگییەکی مەرگباردا نوقم بووبوو و دوا ئیمپراتۆریی ئوسمانی لە دەستی هێزە داگیرکەرەکاندا وەك بووکەشوشەیەك لێهاتبوو. گەل بەگشتی لە سوڵتان تەمابڕ بووبوون و گشت چاویان بڕیبووە ئاناتۆڵی و بەرەو موستەفا کەمال پاشا، کە لە ئانکارا (هێزی میللی)ی دادەمەزرێنێت و دەکەوێتە هەوڵی ڕزگارکردنی وڵات لەدەست بێگانەکان. داهاتوو لە ئاناتۆڵی'یە، هیوا لە ئاناتۆڵی'یە، پەیوەندی دەوڵەت لە ئاستانبول لەتەك ئاناتۆڵی'دا پچڕاوە و ئەو کەسانەی کە هۆگری ڕزگاری نیشتمانن، ڕوو دەکەنە ئانکارا.

لەم ساڵەدا نازم حیکمەت'ی هەژدە ساڵە لە کۆڕ و کۆمەڵە هونەرییەکانی ئیستانبول'دا وەك هۆنەرێك زۆر ناسراوە. هۆنراوەکانی لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا چاپدەکرێن، لە پێشبڕکێی هۆنراوە'دا بەشداریدەکات و براوە دەبێت. بەڵام بۆ ئەو ژیان لە ئیستانبول کە لەژێر پۆستاڵی داگیرکەراندایە، شیاوی بەرگەگرتن نییە. دواجار بڕیاری خۆی دەدات. بەبێ ئەوەی لەم بارەوە لەتەك باوکی قسانبکات، لەتەك یەکێك لە هاوەڵە دڵسۆزەکانی والا نورەدین گەشتی خۆی بۆ ئاناتۆڵی دەستپێدەکات. لەم گەشتەدایە، کە بۆ یەکەم جار نازم ڕوخساری کەتواریی

نامەی دەهەم

گوێچکەم بە زەمینەوە نا،
گوێم لە خاکی ئەفریکا ڕادێرا،
دەنگەلێك لە «ئۆگاندا» و «مۆزامبیك»ەوە دێن،
لە ئەفریکای باشووریی، بێ خەنینەکان،
بە تووڕەییەوە زنجیرەکانیان بە زڕە دەهێنن.
جەنگەڵەکانی «ئەنگۆلا»، وەك شێرە سەوزەکان، لە خوێنگەوزاو دەناڵێنن.
ئیمپریالیزم، دوا جەنگەکانی دەکات،
بەڵام چەك و زیندانی و فەرمانداری هەیە.
سەرم بەرزکردەوە و تەماشامکرد:
ئەفریکا لەسەر دووڕیانێك وەستاوە،
ڕێگەیەك هەیە، جارێکی دیکە لە پێچ و پەناوە بەرەو دەستبەسەریی دەچێتەوە،
ڕێگەیەکی دیکەش بەرەو ئازادی و برایی فراوان.
واتە دەمەوێ بڵێم،
هاوسەری هۆشمەند و جوانی من
جارێکی دیکە نامەی نۆهەم بخوێنەرەوە.
ژیران ئەلفێکیان بەسە.
نازانی چەندە ئارەزووی دیدارت دەکەم مۆسکۆییکەی من
«تولیاکۆڤا»ی من

فێبریوەری ١٩٦٣

****

* ڕاپۆرتی تانگانیکا یەکێکە لە دواهەمین هۆنراوەکانی «نازم حیکمەت»، چونکە لە فێبریوەری ١٩٦٣ هۆنراوەتەوە و «نازم حیکمەت» لە جونی هەمان ساڵدا مردووە. ئەم ڕاپۆرتە لە شێوەی دە هەڵبەست-نامەدا، ئاراستەی «ڤێرا تولیاکۆڤا» هاوسەرە ڕوسەکەی کردووە، کە لە ساڵی ١٩٦٠دا لەتەك هۆنەر هاوسەریی کردووە.
** «تانگانیکا»، وەك دەزانن لە کاتی گەشتەکەی «نازم حیکمەت»دا، دوو ساڵ بوو، کە سەربەخۆیی بەدەستهێنابوو و بە پێشەوایی «جولیوس نایەرەرە Julius Nyerere» کەوتبووە نێو وڵاتانی هاوبەرژەوەندی ئینگلیسی .. بە ڕێکەوتنی «زنگبار» لە ساڵی ١٩٦٣دا ئەو وڵاتە «کۆماری تانزانیا»ی پێکهێنا و «جولیوس نایرە» وەك سەرۆککۆماری دانرا.

دەبێ داوای ئاو و گاز و کارەبابەستن بکەی،
دەبێ چەرچەف و قاپ و جامولە و پەرتووك بکڕی.
بازووەکانت ئامادەی کارن،
لە زیندانیش هەر کاریاندەکرد،
بەڵام مێشکت هێواش بووە،
پارەشت نییە،
قەرزاربوونیش ترسناکە.
بنەوانی ماڵی ئازادیت لە کوێوە و چۆن دەستپێبکەی ؛
واتە دەمەوێ بڵێم :
باری تانگانیکا لە باری کەسێك دەچێ، کە لە زیندان ئازادبووبێ.

نیشتمان و گەلەکەی خۆی دەبینێت. یەکەمین جارە کە لەتەك ژیانی کولەمەرگی ژنان و منالانی برسی و ڕووتەڵە و نەخۆشی نیشتمانەکەی خۆیدا ئاشنادەبێت. نازم تا کۆتایی تەمەنی هەرگیز ناتوانێت ئەوەی کە لە ئاناتۆڵی بینیویەتی لەبیربکات و لەوەو بەدواوە، گشت هۆنراوەکانی ئەو سروش لە ژیانی ئەم خەڵکەوە وەردەگرن و بۆ ئەو خەڵکە دەبن.

نازم و والا لە ئیستانبول'ەوە چوونە ئینەبولو و لەوێوە بە پێخاوسی بەنێو گوندی وێران و خەڵکی نەخۆش و برسیدا ڕێگەی ئانکارا'یان گرتەبەر. ئەم گەشتە، حەوت ڕۆژ درێژەی کێشا. ئانکارا لەنێو هەژاری و بەدبەختی و بێچارەییدا خەریکبوو نوقمدەبوو، بەڵام هۆنەری لاو ڕێگەی خۆی هەڵبژاردبوو؛ دەیویست لە جەنگی سەربەخۆییدا بەشداریبکات. هەوڵێکی زۆری دا، بەڵام ئەوییان وەرنەگرت، کەسانێك بوون، کە دەیانزانی سییەکانی ئەو نەخۆشن و پێشتر لە خزمەتی سەربازی لێیبودراوە. خزم و کەسانێك، کە لە ئانکارا هەیبوون، هەوڵیاندا تاوەکو کارێکی گونجاوی لە نووسینگەی چاپەمەنی ئانکارا بۆ پەیدابکەن. بەڵام نازم ڕازینەبوو و ئەو ویستی بینێرنە جەنگ یا وەك مامۆستا بنێرنە گوندەکانی ئاناتۆڵی. بەم هۆیەوە دەیویست خەڵکی ئاناتۆڵی باشتر و زۆرتر بناسێت. ئەویان نەنارده جەنگ، بەڵام توانی بەپێداگرتنێکی زۆر، فەرمانی مامۆستاییەکەی لە لادێی بولو بەدەستبێنێ و هاوەڵەکەشی والا کەوتە دوای ئەو و هەدووك چوونە بولو.

لە هاوینی١٩٢١دا نازم و هاوەڵەکەی بەپێ کەوتنەڕێ. نازم لە نیوەی ڕێدا نەخۆشکەوت و بە خزمەتگەریی گوندنشینان چاکبووەوە و دواجار ماندوو و نیوەگیان، گەیشتنە بولو.

مامۆستایی لە بولو ئەوی زیاتر لە خەڵکی هەژار و لێقەوماوی ئەو ناوچەیە نزیکدەکردەوە. هەرچەندێك پەیوەندی خەڵکی لەتەك نازم'دا زیاتردەبوو، زەنگی مەترسی بۆ ئاخا و سەرۆکهۆزە ناوچەییەکان دەزرینگایەوە، بەجۆرێك کە سەرئەنجام بڕیاڕی کوشتنی ئەویان دا و ئەگەر یارمەتی ضیاء حلمی فەرماندارى بولو نەبووایە، کە کەسێکی ڕۆشنبیر بوو، لەوانەیە پەڕاوی ژیانی هۆنەر [نازم حیکمەت] هەر لەو گوندە دووردەستەدا داخرایە. ضیاء حلمی دەستبەجێ نازم و هاوڕێکەی لە بولو دەربازکرد و بردنیە گوندێکی ئاو و هەوا خۆش لەو نزیکانە. نازم لەوێندەرێ ژیانێکی تا ڕادەیەك ئاسوودەی هەبوو و دەیپەرژایە سەر خوێندنەوە و نووسین و هۆنینەوەی هۆنراوە. لە ضیاء حلمی'یەوە فێری فارسی دەبوو و هەروەها خەریکی باشتر فێربوونی زمانی فەرەنسی دەبوو، کە لە منالیدا لە دایکییەوە فێربوو بوو. لەنێو ئەو

پەرتووکانەی کە دایکی بۆی ناردبوو، چەند پەرتووك لەبارەی شۆڕشی فەرەنسە' هەبوون، کە نازم بە هۆگرییەوە دەیخوێندنەوە و بەردەوام ئارەزومەندبوو، کە شۆڕشێك وەك شۆڕشی فەرەنسە لە وڵاتەکەی ئەویشدا ڕووبدات، بەڵام ضیاء حلمی ئەوی لەم خەون و خەیاڵە دەرهێنا و پێیگوت کە " ئەو شۆڕشە ئیدی بەسەرچووە. شۆڕشێکی گەورەتر و قوڵتر لەم وڵاتە هاوسێیەماندا لە ڕوسیە ڕویداوە و سەیرە کە هێشتاکە ئێوە لە ئارەزوو و خەونی شۆڕشی بۆرجوازی فەرەنسەدان." ئەم وتانە و قسەوباسی دوورودرێژ، کە بەدوای ئەوەدا پێکەوە هەیانبوو، بەرە بەرە نازم'یان لەژێر کارایی شۆڕشی فەرەنسە ڕزگارکرد و بیر و سەرنجی ئەوی بەلای شۆڕشی ڕوسیە'دا شکانەوە. ئیدی نازم و هاوەڵەکەی والا لە جیاتی فەرەنسە و پاریس دەیانویست بچنە ڕوسیە و بەتایبەت مۆسکۆ.

دواجار بڕیاری یەکجارەکی خۆیان دا و ضیاء حلمی'یش لەم بارەوە کۆمەکیکردن. تەنانەت خودی ئەو پێگوتن کە لەتەکیاندا دێت و پێکەوە ئامادەبوون. ضیاء حلمی لە تەرابزون مایەوە و ئەوان بە بەرگەگرتنی دژوارییەکی زۆر، خۆیان گەیاندە باتوم.

نازم هیچ پارەیەکی لە گیرفاندا نەمابوو، لەبەرئەوەی بیستبووی کە لە ڕوسیەی بۆلشەڤیکیدا، ئیدی پارە ڕواجی نییە، گشت پارەی پاشەکەوتی خۆی خەرجکردبوو و دابوویە گوندنشینەکان. بەڵام لە باتوم نازم ناچار بە فرۆشتنی پۆتینەکانی بوو و پاش چەند ڕۆژ سەرگەردانی ڕۆیشتنە تفلیس. لێرەش ڕێکەوت کۆمەکی پێکردن، لەتەك یەکێك لە ناودارانی تورك ئەحمەد جەواد ئیمرە، کە چەند زمانێکی دەزانی و فێرکاری زانکۆ بوو، ئاشنا بوون و ئارەزووی خۆیان بۆ ڕۆیشتن بۆ مۆسکۆ و خوێندن لە زانکۆ لەتەك ئەودا باسکرد. بەڕێکەوت لەو ڕۆژانەدا پێشنیارێك لە مۆسکۆوە بۆ ئەحمەد جەواد ئیمرە هاتبوو، کە ئەویان بۆ وانەگوتنەوە لە ئەنیسیتوتی خۆرهەڵاتیی مۆسکۆ بانگەواز کردبوو. ئەحمەد جەواد لە وەڵامدا نووسی، کە ئەو دوو هاوەڵی لاوی لەتەکدایە و پێکەوە خێزانێکی کۆمەڵایەتییان پێکهێناوە. ئەم دوو لاوە ئارەزووی خوێندنیان لە زانکۆی مۆسکۆ هەیە. لەبەرئەوەی کە پێویستیان بە کۆمەکی ئەو هەیە. بەو جۆرە دەیەوێت ئەوان لەتەك خۆیدا بباتە مۆسکۆ. پێشنیارەکەی پەسەندکراو و خەرجی خوێندنی نازم و والا دەوڵەتی سۆڤیەتی بۆلشەڤیکی لە ئەستۆی گرت، بەو مەرجەی کە لە ڕۆژانی پشووی زانکۆدا بڕۆنە گوندەکان و لە کێڵگەکاندا کار بکەن.

نامەی نۆهەم

ڕۆژانێکم بیردەکەونەوە کە لە زیندان ئازادبووم

ئازادیاننەکردم. ئازادبووم،

ڕۆژانێ کە لە نێوەوە بە فشاری خۆم و لە دەرەوە بە فشاری دۆستان و

بێگەیان، لە زیندان ئازادبووم.

شادی

هاوسەری، جەژن،

شادی،

کەمێ لەخۆباییبووم،

کەمێ شێواو.

شادی،

لەسەر چڵەکانی، درەوشانەوەی خەون و هیواکان،

میوە نا، درەوشانەوە.

دوان لەمەڕ زیندان بۆ هەر کەس و بۆ خۆت.

هێشتاکە زیندان دێتە خەونت،

لە خەو ڕادەپەڕی

خوو و یاساخییەکانی ساڵانی زیندان یەخەت بەرنادەن.

سەری پاکەتی نامەکانت داناخەی،

چاوەڕێی ساتەکانی جامۆڵەی خواردنیت،

کاتێ شەو تاریك دادێ، چاوەڕێی دەرگە لە دەرەوە داخرێ و

گڵۆپەکان خۆبەخۆ بێبکرێن،

شادی

هاوسەری، جەژن،

بەڵام ڕۆژانی جەژنیش وەك ڕۆژانی دیکە کۆتاییان هەیە

دەبینی سەربانی خانووەکەت دڵۆپەدەکا،

دەرگە و پەنجەرەکانی چێکردنەوەیان گەرەکە.

تەنیا نێولنگانیان پۆشراوە.

گەورە پەیکەرن.
شەیدای ڕەنگی قاوەیین
ڕوخساریان بە قاوەیی ڕەنگدەکەن
لێواری گوێچکەی ژنانیان، تا سەر شانیان شۆڕبووەتەوە.
دەڵێن بە کێشێك درێژیانکردووە.

« ماسایی»یەکان کۆچەرن.
گەلەدارن
گۆشتی مانگاکانیان دەخۆن و خوێن و شیریان بە گەرمی دەخۆنەوە.
کاتێك شێری هێرش دەکاتە سەر گەلەیەك، دەیگرن
بە کوتەك لە سەری دەدەن.
لە هوتێل کاخەزێکیان پێداین،
لە بورکانەکە چ شتێ فرەتر بەلاتانەوە پەسەندبوو ؛
فیلەکان ؛
کەرگەدنەکان ؛
ماساییەکان ؛
یا کارمامزەکان ؛

لە نۆزدە ساڵیدا خوێنکاری زانکۆی مۆسکۆ بووم

نازم و والا چوونە زانکۆی گەلانی خۆرهەڵات لە مۆسکۆ و لە بەشی زانستی ڕامیاریدا دەستیان بە خوێندن کرد. لەم زانکۆیەدا فێرخوازانی زۆرێك لە وڵاتانی ئاسیایی خەریکی خوێندنن و نازم و والا نەخشەی هاوەڵێتی لەتەك ئەواندا دادەرێژن: ئێس جیب وەفا خەڵکی هیندوستان، سی- یا – ئو خەڵکی چاینا، لاهوتی'ی هۆنەر خەڵکی ئێران و سلێمان ڕۆستەم هۆنەرێکی دیکە خەڵکی ئازەربایجانی سۆڤیەت، ناسراوترینیان بوون.

لەم دەوروبەرە فێرخوازییەدا چوار کەس لە گشتیان لەیەکەوە نزیکترن، کە بەزۆریی پێکەوە ژیانیان دەگوزەراند. عابد عالمۆف (ناسراو بە پتروسیان)، کوڕی یەکێك لە موسوڵمانانی کریمە'یە و چەند زمان دەزانێت و بە تورکی وەك زمانی دایکیی خۆی قسەدەکات. ئەو زۆر هاریکاریی نازم دەکات و لە گشت گرفتەکانیدا یاوەری دەبێت. عالموف هۆنراوەکانی نازم وەردەگێڕێتە سەر زمانی ڕوسی و دەبێتە هۆی ئەوەی، کە نازم لە کۆڕ و کۆمەڵی ئەدەبیدا ناوبانگ پەیدابکات. نازم لەو هەموو گەشت و نیشتەجێبوون و سەرگەردانییانەیدا تەنیا شتێك، کە هەرگیز فەرامۆشینەکرد، هۆنراوە هۆنینەوە بوو و ئەو بەخۆی دەبێژێت " بە ڕادەی بارانێك، کە بەدرێرایی ساڵ لە مۆسکۆ دەبارێت، هۆنراوەم گوتووە". بەڵام عالموف تووشی وەرەم بوو و چەند مانگێك زیاتر نەژیا.

سی- یا – ئو فێرخوازی چاینی، کە ئارەزووی گەڕانەوەی بۆ چاینا و پشتیوانیکردنی شۆڕشی نیشتمانەکەی هەیە. ئانوشکا کیژێکی ڕوس، کە باوکی سەربازانی جەنەڕاڵ کولچاك، کە لە دژی فەرمانداریی [حکومەتی] تازەی بۆلشەڤیکی دەجەنگا، لە پێش چاوی گولەبارانیکردووە و کوشتبووی و دواتر دایکی بە نەخۆشی تیفوس Typhus مردووە. نێوانی ئانوشکا و سی- یا – ئو سۆزدارییەکی فراوانی ئامێتە بە خۆشەویستی هەبوو، بەڵام سی- یا – ئو فرەتر لە خۆشەویستی بیری لەلای ڕزگاری خەڵکی نیشتمانەکەی بوو. لەبەرئەوە ئەوان بەجێدەهێڵێت و دەگەڕێتەوە چاینا و زۆری پێناچێت، کە هەواڵی سەربڕینی ئەو لەلایەن داگیرکەرانی نیشتمانەکەیەوە دەگات. عالموف'یش بەجۆرێکی دیکە دەمرێت. شەوێك وەك هەمیشە شاد و خەندان دەچێتە کۆڕی دۆستانەی ئەوان و بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو، لە بارەی مەرگەوە دەدوێت و پاش ساتێك [الساعة]، لە کاتی چوونەخوارەوەدا لە ئاپارتمانەکەوە، کە لە نهۆمی

چوارەمە، وەك هەمیشە بە خلیسکانێ بە مەحجەرەی پێپلیکانەدا بەرەو خوار خۆی دەخزێنێت، پاش کەمێك هاوەڵەکانی لەبەردەم پێپلیکانەکانی نهۆمی یەکەمدا مێشك پژاو و بێگیانکەوتوو، دەیبینن.

ئانوشکا و نازم کە شەیدایانە یەکدییان خۆشدەوێت، تەنیا دەمێننەوە، بەڵام هەردەم سێبەری سی- یا – ئو لەنێوانیاندایە و نازم'یش وەك سی- یا – ئو ئارەزووی گەڕانەوەی بۆ نیشتمانەکەی و ڕزگارکردنی تورکیەی هەیە، تەنانەت لە بەرانبەر پێشنیاری ئاشکرای ئانوشکا بۆ هاوسەریکردن لەتەك ئەو، خۆی لادەدات.

لەم نێوەدا کیژێکی تورك بەناوی نەزمەت، کە لە خزمانی دوور و ناسیاوانی خێزانی نازم'ە و لە زانکۆی مۆسکۆ دەخوێنێت، لە نازم نزیکدەبێتەوە و ناسیاوی پێشتریان دەگۆڕێت بە خۆشەویستی و دواتر دەبێتە هاوسەری. لەم کاتەدا نازم تەمەنی ٢١ساڵە و خۆی واتەنی دێوێکی چاوشین'ە، کە ئارەزووگەلێکی دێوئاسای لە سەردایە و ئارەزووی کیژۆڵەیەك، کە خۆزگەی خانوویەکی گچکە و باخچەیەکی پڕ لە زەردەگوڵی یاسەمینی هەیە، ناتوانێت ئەم سەودایانە بێت. لەبەرئەوە هاوسەرییەکەیان ساڵێك درێژەناکێشێت، کیژۆڵەکە ئەو بەجێدەهێڵیت و دەگەڕێتەوە ئیستانبول و ئەمە کۆتایی یەکەمین هاوسەرگیریی نازم دەبێت.

هۆنراوەی "دێوی چاوشین و ناسکە ژنی خنجیلە" لەبۆماوەیەکە، کە لەم هاوسەرییە ماوە کورتەدا بۆ ئەدەبیاتی تورك بەجێماوە. ئەم هۆنراوەیەی نازم حیکمەت لە پلەی یەکەمدا نیشانەی گەیشتنی ئەوە بە قۆناخی پێگەیینی هۆنەرانە و نموونەیەکە لە هۆنراوە درەوشاوە یەکەمینەکانی ئەو، کە تیایاندا ئاوازی موزیکی هۆنراوەی دیوانی لەتەك پەیڤینی سادە خەڵك تێکەڵکراوە و شێوازێکی نوێی لە هۆنراوەی تورکی'دا داهێناوە

ئەو دێوێکی چاوشین بوو
شەیدای ناسکە ژنێکی خنجیلە بوو
خەونی ژنە خانوویەکی گچکە بوو
کە لە باخچەکەیدا
چڵە یاسمینی زەرد

لە بان سەریان باری گەورەتر لە خۆیان هەڵگرتووە
گشت ژنانی ئەفریکا ئاوهان.
کیژۆڵانی جوانم دیتن.
پێپەری ڕەش، نوقلی بادامی،
کراسە نایلۆنەکانیشیان فشن
خوێندەوارانیان لە ئەناتۆلی زیاترن
چوومە بورکانی « نگۆرۆ نگۆرۆ »
دەمی بورکانەکە بە گیا و درەختان داپۆشراوە.
گوتیان پانتایی دوو کیلۆمەتری چوارگۆشەیە.
کەرگەدەنی گەشتیارییم دیت.
زەرافە و فیلی گەشتیاریی
بە گەل ڕێدەکەن،
جیپەکان بە کنیانا دەڕۆن، بەلای لوتیانا.
سەرێ بەرزدەکەنەوە و سەرنجێ دەدەن،
مارکەی ئۆتۆمۆبێلەکە دەناسنەوە:
لاندرۆڤەر.
بەخەمبارییەوە بەردەکەنە دواوە،
بە بێزاری.
تەنیا مامزەکان لەتەك « لاندرۆڤەر» ڕانەهاتوون.
سڵەمینەوە و هەڵهاتن.
هەروا ئەوەی شەوێك، گەشتیارێکی ئەمەریکایی لەبەر فرە مەستی لە بێشەوارێکا خەوی لێکەوتوو،
شێرەکان تاکو بەیانی لە بان سەری چاوەڕێمانەوە
دیتیان کە لە خەو ڕانابێ،
کەوتنە خواردنی
گۆڕەکەم دیت، ڕووداوەکە لەسەر کێلی گۆڕەکەی نووسرابوو
لەم دەوروبەرەدا « ماسایی»یەکان دەژین، ڕووت و قووت

نامەی هەشتەم

چۆنی «تولیاکۆڤا» لە ج دونیایەکدای ؟
بڕج کاپەنگی، چۆنی ؟
لەچیدای، ئەی برژانگ شین ؟
برژانگە شینەکانت، پێمبدەن،
دەمەوێ نێوی چاوانت ببینم
دەمەوێ لەنێو چاوانتا بگەڕێم و لەتەك خۆم ڕووبەڕووبم.
لەوانەیە لەنێو دێڕی پەرتووکێکا
لەوانەیە جارێکی دیکە لە «بێشانیا»، وێستگەی ئۆتوبوس
لە چاوانتانا لەتەك خۆم ڕووبەڕووبم،
بڵێم " سڵاو نازم، چۆنی، بەختەوەری ؟ "
سڵاو لە ڕوباری مۆسکۆ،
سڵاو لە مەیدانی سور، دوکەڵکێشی کارخانەکان، گشت شانۆکان
سڵاو لە دەرگەی ماڵەکەمان،
سڵاو لە بۆ وێنەکەی هەڵواسراوەکەی ئیستانبوڵ،
گەر لە هەواڵی من بپرسی، من دوو ڕۆژە لێرەم لە باشور،
لە «ئاروشا » لە « موشی».
لە دەوروبەری کێوی بەفرگرتووی «کلیمانجۆرا » .
کێوێکی گەشتیاریی
ئاسودەی هوتێلەکان، بۆ توریستە سویسرییەکانە.
لە «موشی» خێڵی « جاگا » دەژی .
لە هوتێلەکان، قاوەخانە و بێشەکانی «سیزاڵ»دا کاردەکەن.
بێشەکانی سیزاڵ، هی ئینگلیس و هیندی و یۆنانییەکانن
خەڵکی «جاگا » ڕووخۆش و ژیر و ئارامن.
پیاوانیان بە کراس و شەڵواری کورتەوە، زۆربەیان پێخاوسن
حەزیان لە بایسکیل هاژووتنە،
ژنانیان لەنێو کراسە سوورەکان، بە لەنجەولار دەڕۆن و

گوڵی کردبێت

دێو، دێوئاسا خۆشیدەویست و
دەستانی دێو بۆ جورە کارانێکی گەورە
چێکرابوون
کە نەیدەتوانی خانووی گچکە ڕۆبنێ و
لە دەرگەی خانووی گچکە بدا
خانوویەك کە لە باخچەکەیدا
زەردەگوڵی یاسەمین
پشکوتووبێ
ئەو دێوێکی چاوشین بوو
شەیدای ناسکە ژنێکی خنجیلە بوو
نسکە ژنی خنجیلە
تاسەی ئارامی کرد
لە نێوەڕێی دووورودرێژی دێودا ماندووبوو و
ماڵئاوایی لە دێوی چاوشین کرد و
قۆڵی لە قۆڵی کورتەباڵایەکی دەوڵەمەند نا
چووە خانوویەك، کە زەردەگوڵی یاسەمین
لە باخچەکەیدا
پشکوتووە و
ئێستاکە ئیدی دێوی چاوشین باش دەزانێت
کە خانوویەك کە چڵە یاسەمینی زەردەوە
لە باخچەکەیدا پشکوتووە
بۆ ئارەزووە دێوئاساکان
تەنانەت ناتوانێت گۆڕیش بێت

نەوتراو نەمێنێتەوە، نازم لە تەواوی ئەو ماوەدا بەشێوەیەکی بەردەوام نامەی بۆ باوکی و دایکی و سامیە'ی خوشکی دەنووسی و دەنارد ... نامەکانی نازم حیکمەت، بۆخۆیان کۆمەڵێکی سەرنجڕاکێشن. بەڵام لە لەوێنەبوونی نازم'دا باوکی و دایکی لەیەك جیابوونەوە و دایکی نازم جەلیلە خاتوون، لە پاریس دەژی و درێژە بە وێنەکیشان دەدات.

لەم کاتەدا جەنگەکانی سەربەخۆیی لە تورکیە کۆتاییانهاتووە. موستەفا کەمال پاشا لە هەموو بەرەکاندا لەوانە بەرەی ڕامیارییدا سەرکەوتووبووە و داگیرکەران ئیستانبول'یان بەجێهێشتووە و ئیزمیر'یش لەلایەن سوپای میلی'یەوە ڕزگارکراوە، ڕژێمی پاشایەتی هەڵگەڕاوەتەوە و دوا پاشای ئوسمانی دەرکراوە و فەرمانداریی کۆماری لە تورکیە ڕاگەیێندراوە. موستەفا کەمال پاشا لەلایەن ئەنجومەنی گەورە'وە وەك یەکەمین سەرۆككۆماری تورکیە هەڵبژێردراوە و نەتەوەی تورك نازناوی "بابی تورك"ی پێبەخشیوە.

نازم حیکمەت درێژە بە خوێندنی خۆی دەدات. لە دواساڵی زانکۆدایە، کە لێنین دەمرێت و ئەو وەك نوێنەری زانکۆکەیان،مۆڵەتی پێنج خولەك پاسەوانی لە تەنیشت جەنازەکەی لێنین'ی پێدەدرێت؛" (لێنین)م نەدیتووە، بەڵام لە ساڵی ١٩٢٤دا پاسەوانی جەنازەکەی ئەوم کردووە."

دواجار ساڵێك دواتر، واتە لە ساڵی ١٩٢٥دا نازم دەگەڕێتەوە ئیستانبول و بە باوکە پیر و خوشکەکەی، کە بەهۆی دووبارە بینینەوەی ئەوەوە ئەشکی شادییان دەڕێژا، گوت " ئیدی هیچی دیکە لە ئێوە دانابڕێم". بەڵام هیچ یەك لەوان لەو ساتەدا نەیاندەزانی کە ئەمە هێشتا سەرەتایی دابڕانەکانە.

نازم حیکمەت، ئیدی ئەو لاوە ٢٥ ساڵانە نییە، گۆڕانگەلێکی زۆری جەستەیی و گیانیی لەودا دەرکەوتوونە و ئەو گۆڕانانە لە هەمووی زیاتر لە هۆنراوەی ئەودا بەدیدەکرێن.

نازم دەستەبەجێ پاش هاتنی بۆ ئیستانبول، دەکەوێتە بڵاوکردنەوەی هۆنراوەکانی و دەیەوێت ئەوەی کە لە سەرزەمینی شۆڕشی ڕوسیە'ی سۆڤیەتی فێربووە، لە تورکیە پیادەیبکات.... لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا هۆنراوە بڵاودەکاتەوە و لە کۆنفرانسەکاندا بەشداریدەکات. کاری سەرەکی ئەو بەشدارییکردن بوو لە دەستەی نووسەرانی گۆڤاری "ڕۆشنبیران Aydisnlik "

بەڵام دەستبەجێ کاردانەوەکان دەستیانپێکرد ... یەکەمین ئاگادارکردنەوە لە دوور و نزیکەوە بەرگوێ دەکەوت : دەیانپرسی، کە چی دەوێت؟ پلەوپایە؟ ناوبانگ؟ یا پارە؟ ... دەتوانرێت گشت

نامەی حەوتەم

له بازاران گەڕام، ئازیزم،
نرخەکانم نووسیون
تانگانیکا زۆر هەرزانییە
بۆ نموونە خۆرەتاو.
گەیوترین و سەرسەختترینی،
بۆ نموونە باران،
بارانێك کە چەند مانگ بێ بڕانەوە دێتەخوار،
تای درێژماوە و جۆراوجۆر
یا دەستە بۆر و ڕەشەکان
دەستە لاو و دەستە پیرەکان
نینۆك و نێولەپی هەموویان خەناوی
تەنانەت مۆز،
هێشووی پێنج کیلۆیی
لە شووشەیەك پێپسی کۆلا هەرزانترە.
ئەمانەم بۆ تۆ نووسین، ڕۆشنای چاوم، بیردەکەمەوە،
ئایا «ئاناتۆڵی» من لە تانگانیکا گرانترە ؟
لە هەندێ شوێنیا باران گرانترە.
لە هەندێ وەرزیا خۆرەتاو.
بەڵام نرخی تاکان،
یا دەستەکان
بەتایبەت ئەو دەستانەی کە پەنجەیان خوێنینە
هەرگیز لەوانەی ئێرە گرانتر نینە.
بەڵام مۆز،
لە وڵاتی ئێمە نایێتەبەر
بەپێچەوانەوە پیاز و خوێ،
نەك پێنج کیلۆ، بەڵکو هەر کیلۆیەکی بە نرخی مۆزی ئێرەیە.

بۆلوانەکان بخرێنە بەردەستی. بەو مەرجەی، کە بۆ چینی خێزانەکەی خۆی وەفادار بمێنێتەوە و لە بیری هوشیارکردنەوەی چینە بێبەشەکاندا نەبێت. بەڵام هەر لە ڕۆژانی یەکەمەوە، ئەویان دیتبوو، کە لەتەك ماوڕێکانی لە گەڕەکی هەژارنشینی "قاسم پاشا" لەسەر پردەکە ڕۆژنامەی سۆشیالیستی دەفرۆشێت.

پاش ئاگادارکردنەوەکان و بۆلوانبەخشینەکان، نۆرەی هەڕەشەکان دێت. بەڵام نازم گوێی لە هیچ یەك لەوانە نەبوو و ڕێگەی خۆی گرتەبەر ... فشارەکان لە ئیستانبول ڕۆژ بە ڕۆژ توندتر دەبن و نازم بۆ ئەوەی بتوانێت ئازادانە درێژە بەکارەکەی خۆی بدات، دەچێتە ئێزمیر.

لەم کاتەدا لە ئیستانبول دەستگیرکردنەکان دەستیانپێکردووە و سەرەنجام ئەویش دەکەوێتە ژێر چاودێریکردن و نووسین و هۆنراوەکانی ئەو لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا وەك بەڵگە لە دادگە دەخرێنەڕوو و داواکاریی سزای قورسی زیندان بۆ ئەو دەکەن. خودی نازم لە ئێزمیر'ە و بەنهێنی ژیان دەگوزەرێنێت. لە ئیستانبول لە لەوێنەبوونی خۆیدا دادگەییدەکرێت و پانزە ساڵ زیندان سزادەدرێت.

پۆلیس لە دوی نازم دەگەڕێت. لە ئیستانبول ئابڵۆقەی ماڵی باوکی دەدەن. باوکی دەستگیردەکەن و دەیبەنە پۆلیسخانە و داوای درکاندنی شوێنی خۆشاردنەوەی نازم'ی لێدەکەن، بەڵام هیچ بەدەستناهێنن. خوشکەکەشی دەستگیردەکەن و لێپرسینەوەی لەتەکدا دەکەن، بەڵام هەر ناتوانن سەرەداوێك لەمەڕ شوێنی خۆشاردنەوەی نازم بەدەستبهێنن.

لەم ماوەدا نازم بەنهێنی لە ئێزمیر'ەوە دێتە ئیستانبول و چەند ڕۆژێك لەلای دایکی دەمێنێتەوە. بە دایکی دەڵێت "دایکە، پازدە ساڵ زیندان سزایانداوم، پازدە ساڵ لە پشت دیواری زیندان، لە کاتێکدا کە هیچ تاوانێکم نییە، ئەوپەڕی گەمژەییە، مەگەر من مرۆڤم کوشتووە، دزیم کردووە،نیشتمانم فرۆشتووە یا دژەخونیم لە نیشتمان کردووە ؟ .... هیچکام ! ... ئەوان دەیانەوێت پازدە ساڵ من بێدەنگبکەن. بەڵام من کە تاوانێکم نەکردووە، لەبەرئەوە وەها سزایەك پەسەندناکەم و هەرگیز ملپێنادەم. ناچارم نیشتمانم بەجێبهێڵم. ... ئێستا گوێم بۆ ڕادێرە دایە، تۆ نیگارکێشی، بەو بۆنەوە ئاراییشکردنیش شارەزای. دەبێت ئێستا ئاوا ڕوخسارم بگۆڕیت، کە نەك تەنیا دوژمنەکانم، بەڵکو دۆستەکانیشم نەمناسنەوە".

جەلیلە خاتوونی دایکی، گشت هونەری خۆی لە گۆڕینی ڕوخساری ئەو خستەکار. نازم بە

نامەی شەشەم

ئەم بەیانییە تەماشای دەریالوشی «هیندی»م کرد.
لە بارەی دەریالوشەکانەوە دوو وشە قسەم هەیە :
دەریالوشێك کە لە کەنارەوە تەماشایکەی
لەتەك دەریای مەڕمەڕە جیاوازی نییە،
دەمەوێ بڵێم :
«تولیاکۆڤا»، دەریالوشەکان وەك ئەوینی گەورە وان.
لەتوانادا نییە تەماشاکردنیان
دەبێ بژیت لەتەك دەریالوشان.

ڕوخساری تازەیەوە، بەخێرایی ماڵئاوایی لە دایکی کرد و بە شەو بە بەلەمێکی مۆتۆری کە بەگوێرەی ڕێکەوتنی پێشتر چاوەڕێی بوو، لە بوگاز بسفر چووە دەریای ڕەش و لەوێوەش بە کەشتی بەرەو ڕوسیە بەڕێکەوت.

نازم حیکمەت دوو ساڵ دیکە لە مۆسکۆ مایەوە و لەم ماوەیەدا بە پەیگیرییەکی تەواوەوە، شەو و ڕۆژ خەریکی هۆنراوە و شانۆ و ڕۆماننووسی بوو. لەم کاتەدا لەتەك موحسن ئەرتوگرول یەکێك لە پێشڕەوانی شانۆی هاوچەرخی تورکی، کە دەرهێنەر و هونەرمەندێکی بەتوانا بوو، یەکدیان ناسی و ئەم ناسینە دواتر لە تورکیە بووە هۆی هاریکاریی ئەم دووانە، موحسن ئەرتوگرول یەکەمین کەسێك بوو، کە شانۆنامەکانی نازم حیکمەت'ی لە تورکیە بردە سەر شانۆ.

نازم لەم ماوەدا لەتەك دووەمین هاوسەری لێنا کە پزیشك بوو، ئاشنابوو و هاوسەریکرد. کاتێك کە لە تورکیە یاسای لێبوردنی گشتی پەسەندکراو و ئەم یاسایە تاوانباریی ڕامیاریشی گرتەوە، نازم لەلایەن خێزانەکەیەوە ئاگادارکرایەوە، کە ئەویش بەر لێبوردنی ئەو یاسایە دەکەوێت. نازم بڕیاری گەڕانەوەی دا و خواستی هاوسەرەکەشی لەتەك خۆیدا بۆ تورکیە ببات، بەڵام ڕووبەڕووی گرفتگەلێك بووەوە، کە یاسا و بڕیارە سەرووەرەکانی ئەو کات لەسەر ڕێی ئەو دروستیانکردبوون. ناچار نازم خۆی بەتەنیا گەڕایەوە نیشتمان. بەڵام سەرەڕای یاسای لێبوردنی گشتی، هەر کە پێینایە خاکی تورکیە، لە گوندێکی سەرسنووریی هوپ دەستگیرکرا و زنجیر لەدەست، ڕەوانەی زیندان کرا. لەکاتی دەستگیرکردنیدا گیرفانەکانی گەڕان و پارچە کاخەزێکیان دۆزییەوە، کە تێیدا نازم دوایین هۆنراوەی بەناوی " لە خەونی هیراکلیت'دا " نووسیوبوو. لەو سەردەمەدا هەرچەندە یاسای گۆڕینی ڕینووس پەسەندکرابوو، بەڵام خوێندن و نووسین بە پیتی لاتینی بەتەواوی لەنێو خەڵکیدا گشتیی نەبووەوە. نازم'یش هێشتاکە هۆنراوەکانی بە پیتی عەرەبی دەنووسین. لەم ڕینووسەدا هراکلیت بە هراقلیت دەنووسرا و کارمەندی لێپرسینەوە، کە وەها ناوێکی نەبیستبوو، بە " هر اقلیت / هەر کەمینەیەك"ی تورکی خوێندبوویەوە و بە خەیاڵی خۆی باشترین بەڵگەی لەسەر نازم بەدەستهێنابوو و لە ڕاپۆرتەکەیدا نووسی " ئەو لە بیری هەموو کەمینە نەتەوەییەکاندایە و دەیەوێت بۆ یاخیبوون هانیانبدات ".

نازم هەوڵیدا ئەو کارمەندە بەدبەخت و پەیگیرە تێبگەیێنێت، کە هراقلیت فیلۆسۆفێکی یۆنانییە، بەڵام ئەو ڕۆشنکردنەوەیە کارمەندەکەی بەگومانتر کرد و لە ڕاپۆرتەکەیدا ئەم

بەرلەوەی بنووی، لە پەنجەرەوە تەماشای گەرمیپێوت کرد؛
ئایا پازدە پلە ژێر سفر بوو یا حەڤدە پلە ؟
لە پشتسەری چەرپاکەتەوە، چراخەوێکی شین!
بیر لە چی دەکەیتەوە ؟
نەشێ ئەم جارەش تا سەرت لەسەر سەرین نابێ، خەوت لێ کەوتبێ ؟
لە دارولسلام لە کەپرۆکەی «ئوردووگەی پزگاری»
لەتاو گەرما خەوتن نییە.

[١] Zebra. جۆرە گوێدرێژێکە، کە لە زمانی کوردیدا بە گوێدرێژی کێوی / جەنگەڵی [کەری وەحشی] ناسراوە.

نامەی پێنجەم

لە دارالسلام، لە خانەباخی «ئوردووگەی ڕزگاری»،
لەناو گەرما خەوتن نییە.
گەرما بە پێستمەوە دەلکێ
ژن و مێردێکی کەنەدایی چەند ساتێك لەمەوبەر نزای شەوانەیان
بە تۆماری دەنگیی خوێند

شێرەکان نانەڕێنن
شێرەکان لەنێو جەنگەڵدان،
شێرەکان، فیلەکان، کەرگەدنەکان،
زێبراکان [1]، زەڕافەکان، گشت جۆرە مامزەکان
پێموایە لێرە پڵنگ نییە.
لە «باخچەی ئاژەڵ»ی مۆسکۆ پڵنگ هەیە، ورچی سپی و «پێنگوین»یش
«بەستەنی قەیماخی»یش هەیە.
لە مۆسکۆ هەنووکە بەفر دەبارێ، دانار دانار
گەرما بە پێستەمەوە دەلکێ
لەژێر پەردەکولە بە ڕووتی خەوتووم،
لەسەر پەردەکولەکە مارمێلکان
مارمێلکەکان لە تیمساحی گچکە دەچن، زمانیان دەردەکەن،
لەوانەشە ئەمانە مارمێلك نەبن
لە زیندانی «بورسا» لە چەرچەفەکان پەردەکولەمان چێدەکرد.
بەیانیان بە سەتڵ قۆلانچەمان دەڕشتە دەرێ.
گەرما بە پێستمەوە دەلکێ
گەرما لە ترپەی دڵما لێدەدا،
ئامێتەی خوێنم دەبێ و بە موولوولەکانما گوزەردەکا.
بەدڵنیاییەوە لە مۆسکۆ بەفردەبارێ،
لەوانەشە باران ؛

ڕستەیەشی زیادکرد " لە هەمووی گرنتر ئەوەیە کە دەیەوێت کەمینە یۆنانییەکانیش بۆ یاخیبوون لە دژی فەرمانداریی [حکومەتی] نێوەندی هانبدات ".

زیاتر لە دوو مانگ درێژەیکێشا، تا کارمەندانی یاسا، پرسی "هر اقلیت" و "هر اكليت"یان بۆ ڕۆشنبووەوە. سەرەڕای ئەوەش نازم'یان بە زنجیرەوە بەرەو ئانکارا نارد. و دیسانەوە لەوێش زیندانیکرا. بەڵام ڕۆژنامەکان پرسەکەیان بڵاوکردەوە و لەسەر ئەوە ڕەخنەی توند لە دەوڵەت گیران و زیندانیکردنی هۆنەرێکی ناسراو، وێڕای لەئارادابوونی یاسای لێبوردن بە نادادوەریی بێپەردە ناویانبرد. سەرەنجام دەوڵەت ناچاربوو، کە نازم لە زیندان بکاتەدەرەوە. نازم چووە ئیستانبول پاش چەند ڕۆژ پشوودان، کۆششەکانی خۆی دەستپێکردەوە و کەوتە بڵاوکردنەوەی هۆنراوەکانی و نووسینی شانۆنامە و ڕۆمان و وتار لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا.

ساڵی ١٩٢٩یە، شەشەمین ساڵیادی لەدایکبوونی کۆماری تورکیەیە، بەڵام پاشاییخوازانی خراپەکار و دژەخون لەجێی خۆیاندا ماونەتەوە. فەرمانداریی بووەتە کۆماریی، بەڵام هێشتاکە هزری کۆنە و گەندە لەنێونەچووە و لە وەها بارێکدا هۆنراوە و نووسینەکانی نازم حیکمەت هێرشی قورس دەکەنە سەر ئەوانە و ئەمە دەبێتە هۆی کاردانەوەی ئەوان؛ پێنووسە دەربارەکان وەگەڕدەکەون و نازم بەرەنگاریاندەبێتەوە. لێرەدایە کە تەنزەکانی [ساتیرەکانی] نازم یەك لە دوای یەك لە بەشی ساتیری گۆڤارەکانی مامۆستایانی ناسراوی ئەدەبی و سەرۆکانی سەنگین و ئەنجومەنە ئەدەبییەکاندا بڵاودەکردەوە. ساتیرە-هۆنراوەکانی نازم بۆخۆیان لە شاکارەکانی هۆنراوەی هاوچەرخی تورکیە'ن.

یەکەمین پەرتووکی نازم بەناوی " ٨٣٥ دێڕ" لە ساڵی ١٩٢٩دا بڵاوکرایەوە ئەو هۆنراوانەی ئەوی دەگرتەخۆ، کە لەنێوان ساڵانی ١٩٢٢ تا ١٩٢٨ هۆنیبوونییەوە. ناوی ڕاستینەی پەرتووکەکە (گۆرانی خۆرنووشان) بوو. ئەم پەرتووکە، چێوە [فۆرم] و کرۆکێکی تەواو نوێی بۆ ئەدەبی تورکیە داهێنا، بەوەی کە ڕێسای باوی لە ئەدەبیاتی هۆنراوەدا تێکوپێکدا. زمان و هزر و چێوەی تەواو نوێ بوو. لاوان بە شەیداییەوە پڕیاندایە ئەم پەرتووکە. تۆفانێك کە ئەم بەرهەمە لە کۆڕ و کۆمەڵی هونەرییدا بەرپایکردبوو هێشتاکە نەنیشتبووەوە، کە دووەمین پەرتووکی نازم بڵاوکرایەوە؛ (ژو کۆندوسی – یا – او ...) و لەسەر لاپەڕەی یەکەمی پەرتووکەکە نووسیبووی "بەیادی هاوەڵم ژو کۆندوسی – یا – او ....، کە لە شانگهای سەریان لە جەستەی جیاکردەوە.... "

سەرەڕای هەموو ئەمانە، نازم بێکار بوو و لە دوی کار دەگەڕا. بەڵام لە هیچ جێیەك کاریان بەو نەدەدا؛ نە لە فەرمانگەی دەوڵەتیی و نە لە کەرتی تایبەتی. باوکی نازم بووبووە بەڕێوەبەری سینەمایەك و دەرامەتێکی ئاوای نەبوو. ماڵیشیان هەردەم قەرەباڵخ بوو، لەبەرئەوە حیکمەت بەگ، پاش جیابوونەوەی لە جەلیلە خاتوون، دووبارە هاوسەرییکردبووەوە و لە هاوسەرە تازەکەشی دوو منداڵی هەبوو. دواجار بە هەوڵی والا نورەدین لە گۆڤاری (مانگی وێناکرد) کارێکیان بە نازم دا.

ساڵی ١٩٣٢وە، هەروا نازم خەریکی نووسینی هۆنراوە و بڵاوکردنەوەی باوەڕ و بەرهەمەکانی خۆیەتی و لەلایەکی دیکەوە لەتەك کەسانی کۆنەپارێز مشتومڕی نووسینیی درێژەپێدەدا. ئیدی لە هەموو جێیەك ئەویان وەك هۆنەری گەورە و هەڵکەوتە دەناسی، پەرتووکەکانی و کۆمەڵە هۆنراوەکانی بڵاودەبوونەوە و لەم ساڵانەدا ڕۆمانێکی بەناوی (بەنەرجی بۆچی خۆی کوشت؟) بڵاوکردەوە .

لەم ساڵەدا باوکی نازم دەمرێت و ئەوان واتە نازم و خوشکەکەی ناچاردەبن خانوویەکی بچووك لە دەرەوەی شاری ئیستانبول بەکرێبگرن و لەوێ بۆ گوزەراندنی ژیانیان خەریکی کشتکاریش دەبن. نازم، داوا لە هاوسەری خوشکەکەی، کە لە شارۆچکە کاردەکات، دەکات، تاکو بێتە لایان و هاریکارییان بکات. لە دەرەوەی ماڵەکەیان کێڵگەیەکی گەورە هەبوو، کە بۆ کشتکاریی و چاندن ئامادەیدەکەن پیرایە'ش لەتەکیاندایە و نازم و پیرایە هێشتا هاوسەرییانەکردبوو ... هەموویان لە بەیانییەوە تا ئێوارە بەیەکەوە کاردەکەن و شەوانە پێکەوە دادەنیشن و بە جەستەی ماندووەوە، بەڵام بەگیانێکی شادەوە قسەوباس دەکەن و بۆ ئایەندە نەخشەدەکێشن. ئەم ئارامی و شادییە زۆر درێژەناکێشێت. لەم ڕۆژانەدا، جارێکی دیکە دەستگیرکردنی ڕۆشنبیران و ئازادیخوازان دەستپێکردووەتەوە، ڕۆژێك پیاوانی دەسەڵات دەرژێنە ماڵەکەیانەوە و نازم دەستگیردەکەن و ئەم جارە داوای لەسێدارەدانی بۆ دەکەن. هەرچەندە هێشتا هیچ بەڵگەیەکیان لەبەردەستدا نییە، بەڵام پەرتووکەکانی و نووسینەکانی نازم، کە چاپ و بڵاوکردنەوەیان لەو کاتەدا ئازاد بوو، وەك بەڵگەیەك بۆ تاوانباربوونی دەکێشرێنە دادگەوە.

گوندییەکان و شوانەکان، کرێکاران و هەروا سەرۆکی خێڵەکانیش :
لێرە زۆرێك کلیتە لەسەردەکەن، بە ڕەنگ و ئەندازەی جۆراوجۆرەوە
بە گوڵەنگ و بێ گوڵەنگەوە.
ئێمە تورکەکان کلیتەمان لە یۆنانییەکانەوە وەرگرتووە و لەسەری «عەرەبان»مان ناوە.
لەوانەشە لەسەری «سودان»یانیش،
ئەوانیش ناویانەتە سەر ئەفریکایانی ڕەش
یا ئەوان، یا ئینگلیزەکان، ئەگەر ئینگلیزییەکان لەسەریان نابن
سەرمسوورِنامێنێت، ئەگەر ئەسپی دەریایی کلیتە لەسەریش ببینم.

[١] لە دەقە تورکی و وەرگێڕانە فارسییەکەیدا تاك بەکاربراوە. بەڵام لەبەرئەوەی لە کوردییەکەدا لە ئاوەڵناو جیابێتەوە و خوێنەر تووشی سەرگەردانی نەبێت، ناچاربووم [کۆ] بەکاربەرم. واتە خەمباری/ خەمبارانی. شادی/ شادانی. ژیری/ ژیرانی. دێوانەی/دێوانانی تانگانیکا .
کەسکی/کەسکانی. سووری/سوورانی. زەردی/زەردانی. سپیی/سپییانی. ڕەشی/ ڕەشانی تانگانیکا.
[٢] نوێنەر : سفیر
[٣] نوێنەرگە : سفارت

لە سێ ساڵیدا ویستیان لە سێدارەیبدەن

نازم حیکمەت، لە نامەیەکدا کە لە زیندانەوە بۆ خوشکەکەی دەینێرێت، تێیدا دەنووسێت "دادگەر لە داوانامەکەیدا خوازیاری لەسێدارەدانی من بووە. ئاوای بۆ دەچم، گرفتێك لەم داوانامەدا نەبێت، چونکە ئەو تاوانانەی کە دراونەتە پاڵ من، بەهیچ جۆرێك پەیوەندیان بە منەوە نییە... "

دادگەییکردن پێش نیوەڕۆ و دوای نیوەڕۆش درێژەی دەبێت، پارێزەرەکەی نازم بە هەموو توانایەکییەوە داکۆکی لێدەکات و ئەو بەڵگانەی کە دادگەر بە پشتبەستن بەوان، خوازیاری لەسێدارەدانی نازم بوو، ڕەتدەکرێنەوە، بەڵام ئازادبوونی ئەو بەدەستنایێت. بەو جۆرە سزادەدرێت : سەرەتا بە پێنج ساڵ زیندانی سزایدەدن. پاش داخوازیی بەردانی، دادگەی بورسە بە چوار ساڵ کەمیدەکاتەوە، بەسوودوەرگرتن لە یاسای لێبوردنی گشتی، کە تاوانبارانی ڕامیارش دەگرێتەوە، سێ ساڵی بەر لێبوردن دەکەوێت، بەو جۆرە سزاکەی نازم یەك ساڵی دەمێنێتەوە. لەم کاتەدا نازم ساڵ و نیوێکە کە لە زینداندایە و کاتێك کە ئازاد دەبێت، دەوڵەت شەش مانگ زیندانی قەرزاری نازم حیکمەت دەبێت.

هەرچۆن بووە، نازم لە زیندان ئازاددەبێت، بەڵام لە دەرەوەی زیندان نەیارانی ئەو، چینی خۆشگوزەران و دەوڵەتمەند، کۆنەپەرستان و لایەنگرانی دەوڵەتی زۆرداری و ملهوری نەیانهێشت ئاسوودەبێت، گشت دەرگەکان بەڕوویدا داخران. لە هیچ شوێنێك کاریان بە ئەو نەدا. کەسانێك کە نەیانتوانیبوو لەسێدارەیبدەن، هەنووکە دەیانویست بە بێکاری و سەرگەردانی و دەربەدەری، بێدەنگیبکەن. بەڵام سەرەڕای گشت ئەو فشارانە، نازم نەك بێدەنگنەکرا، بەڵکو زیاتر دەنگیدایەوە و سەراپای نەیارانی هێنایە لەرزین.

نازم بوو بە پڕ خوێنەرترین هۆنەر و نووسەری تورکییە. جەماوەر پەرتووکەکانیان هەروەك پەرەی زێڕین دەبرد. چاپە یەك لە دوای یەکەکانیان بەخێرایی تەواودەبوون. خاوەن ڕۆژنامە و گۆڤارەکان دیتیان، کە ناتوانن لەو کۆما پارەیە خۆیان دووربگرن، بەڵام لە هەمان کاتیشدا نابێت نازم لە ڕیزی خۆیاندا وەربگرن. لەو پێناوەدا پێشنیاری هاریکاریان خستەبەردەم. ئامادەبوون گوتار و نووسینەکانی ئەو چاپبکەن و لە جیاتی ئەوە پارەیەکی کەمی بدەنێ. بەڵام مەرجی سەرەکیان ئەوەبوو، کە ئەو واز لە واژۆکردنیان بەناوی خۆیەوە [نازم حیکمەت

ترام و ئۆتوبوس و هی دیکە دیارنین،
بەڵام ئۆتومەبێل لە گشت مارکەکان،
سوکانی هەموویان لەلای ڕاستەوەیە
بە شێوەی بریتانی.
شۆفێرانی تانگانیکایی زۆر شارەزان
شار «کاباریت»ێکی هەیە، کە تا بەیانی کراوەیە.
تانگانیکاییەکان، ئەوانەیان کە گەلیی و ساکارن، لەسەر خاك دەخەون و ڕادەبن
لە کەبری حەسیرچنا،
زمانی فەرمی ئینگلیزی و «سوهیلی»یە
لە سەرتاسەری تانگانیکا، تەنیا یەك ئەندازیاری تانگانیکایی هەیە و سێ بزیشك
من سەرخۆشی «تانگانیکایی»م نەدیوە
گشت سەرخۆشەکان سپیپێستن.
سپیپێستی بێکارم نەدیوە
گشت بێکارەکان تانگانیکایین
ئەوانەش کە لە سەرەڕێگەکان، شێری لە دار تاشراو بە گەشتیاران دەفرۆشن، تانگانیکایین
ئەفسەری «تانکانیکایی»م دیت، سەرۆککۆماری تانگانیکایی و مامۆستای تانگانیکایی
«نایەرەرە»ی سەرۆککۆمار بە چاوانی ڕاماوی مامۆستایەك.
لە گشت دیوارەکانەوە تەماشا دەکا،
لەنێو چێوەکەیدا، لەپشت شوشەوە دانیشتووە و خۆی بەسەر گۆچانە دەسك سپییەکەیدا داداوە.
«پۆلیس»م دیتن، کە تانگانیکایی بوون.
لە بانکەکاندا فەرمانبەری «تانگانیکایی»م نەدی
یا سپیپێست بوون یا هیندی.
مەیفرۆشەکان و کۆڵبەرەکان تانگانیکایی بوون.

بهێنێت و ئازادە هەر ناوێك، کە دەیهەوێت لەژێر گوتار و نووسینەکانیدا دابنێت، بێجگە لەناوی خۆی.

نازم بەوە ڕازیبوو. ئەویش لە بەرانبەردا مەرجێکی هەبوو ؛ کە مافی بچووکترین ئاڵوگۆڕیان لە نووسینەکانیدا نەبێت. نازم، ماوەیەکی زۆر بە نازناوی ئورهان سەلیم'وە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا گوتاری نووسی. لەو سەردەمەدا نووسەرانی ڕۆشنبیری تورکیە هەوڵیانددا زمانی تورکی لە کۆتوبەندی وشەی ناقۆڵا و نەسازی عەرەبی، کە زمانی نووسەران و دارێژەرانی دەرباری ئیمپراتۆری ئوسمانی بوو، ڕزگاربکەن. کۆنەوێژان و هۆنەرانی چینە خانەدان و خۆشگوزەرانەکان دژی ئەم ڕێچکە و شێوازە بوون، بەڵام نەوەی نوێی تورك دەیانویست بەو جۆرەی کە ئیمپراتۆری ئوسمانی لە سەرزەمینیاندا بنەوبارگەی کوێربووەوە، ئاوەها زمانی ئاڵۆز و ناقۆڵاش، کە بێجگە لە ژمارەیەکی دیاریکراو بۆ کەسانی دیکە دەرکنەدەکرا و بەگشتی لە زمانێکەوە، کە خەڵکانی ئاسایی لە ژیانی ڕۆژانەدا پێیدەدوان دووربوو، بخریتەلاوە و زمانی تورکی لەو وشە و دەربڕینگەلە سەیر و نامۆ و چواندن و بەکاربردنە بێجێیانە ڕزگاربێت. نازم یەکێك لە پێڕەوانی ئەم ڕێچکەیە بوو. ئەو یەکێك لەو کەسانە بوو، کە زمانی خەڵکی ئاسایی لە جیاتی ئەو زمانە خانەدانیی و دەرباریە باوە بەکارهێنا و لەو پێناوەدا هەوڵیدا و پەخشانەکانی ئەو، ڕۆشنی و باڵاییەکی تایبەتیان بەخۆوەگرت، کە لەنێوان نووسینەکانی دیکەدا دەدرەوشانەوە؛ پەخشانەکانی درەوشاوە و هۆنراوەکانی درەوشاوەتر. لەبەرئەوە بە هەر ناو و نیشانێك کە دەینووسی، خەڵك لە توێی وشەی گوتار و هۆنراوەکانیدا، گوتە جوان و درەوشاوەکانی ئەویان دەناسینەوە و لاوان تێدەکۆشان هەرچی زیاتر لاسایی ئەو بکەنەوە و ڕێگەیەك کە ئەو گرتبوویەبەر، درێژەی پێبدەن.

لە ساڵی ١٩٣٦دا نازم حیکمەت یەکەمین ڕۆمانی خۆی لەژێر نازناوی ئورهان سەلیم بەناوی (خوێن قساندەکات) چاپ و بڵاوکردەوە. لەم ڕۆمانەدا نازم حیکمەت ئەو هەلپەرستانەی، کە لە سەردەمی جەنگی سەربەخۆیی تورکیەدا لە جلوبەرگی نیشتمانپەروەریدا خۆیان بەسەر خەڵکدا سەپاندبوو و زالوئاسا خوێنیان مژیبوون، ناساندبوو و ڕێگەی ڕزگاربوونی لەدەست ئەو ستەمکارە خوێمژانەی، کە بەگوێرەی ڕۆژ ڕەنگی خۆیان دەگۆڕی، نیشاندابوو. ئەو لەو ڕۆمانەدا هەوڵیدابوو، تا بیسەلمێنێت، کە لە بەرانبەر پەستیی و گەندەڵی و ستەمدا، ئەوە تەنیا خوێن نییە، کە قساندەکات، بەڵکو هەستی مرۆڤێکە، کە هاواردەکات.

لە پشت سەری، شەقام و لەنگەرگە و بەردەمی چامخانە،
لای ڕاستی تەلاری بانکێك و لای چەپی کلیسایەك،
پرسیم : " بۆ سەر کێ هێرشدەکەی ؟ "
گوتی : " لەشکری ئاڵمانیا "
هەروا گوتی "تا دەستپێکی جەنگی یەکەمی جیهانی هی ئاڵمانیا بووین.
" ئینگلتەرە هات و فەرماندەیی گرتەدەست، هێرشمانکردە سەر ئاڵمانیا،
ئاڵمانیا چوو و ئینگلتەرە هات،
ئینگلتەرە لە هەژدەوە تا شەست و دوو لێرە ما
ساڵی شەست و دوو «بریتانیا»مان وەدەرنا"
هەروا گوتی " کۆمارێکی ئازادین."
گوتی و بێدەنگ بوو
دارولسەلام شارۆچکەیەکی جوانە.
شەقامە سەرەکییەکانی خاوێن و ڕێکن
گەڕەکێکی گەورەی هیندی هەیە.
هیندەکان بە بازرگانییەوە خەریکن
ئەگەر بتوانن تەنانەت ئاوی دەریاش دەکەنە شووشە و دەیفرۆشن.
«تانگانیکا»یش دوژمنی بازرگانانی هیندییە،
لە شاردا یانەیەکی بریتانی هەیە،
پێشتر تەنیا سپیپێستەکان دەچوونە ئەوێ،
هەنووکە هەم ناوەکەی گۆڕاوە و هەم ئەندامانی
کۆشکی سەرۆککۆماری،
جاران بنکەی فەرمانداری بریتانی بوو،
کۆلێژێك، چل و هەشت هەزار خوێندنکار، گشتیان «تانگانیکا»یین و مامۆستاکان بریتانی
کلیساکان، مزگەوتەکان، کۆشکەکان، هوتێلەکان و نوێنەرەکان[٢].
نوێنەرگەی[٣] سۆڤیەت لە باڵاخانەیەکدایە، کە لە موسوڵمانان بەکرێگیراوە و لەسەر دەرگەکەی بە پێنووسی عەرەبی "بسم الله" نووسراوە،

تانگانیکا، تانگانیکا ...
دەزانی،
تانگانیکا لە باشووری خۆرهەڵاتیی ئەفریکایە،
نزیکەی دە ملیۆن مرۆڤ، زیاد لە سەد و بیست هۆز
موسوڵمان، کریست، بتپەرست.
دەزانی،
گرنگترین بەرهەمی: قاوە، گا و گیای «سیزاڵ»ە
گەڵاکانی سیزاڵ چەقۆی سەوز و ڕوتن
ڕێس و گوریس و «گونیە»یان لێ دەچنن،
دەزانی،
دەزانی پێش گەشتەکەم،
هیچ شتێك لەمانەم نەدەزانی،
دەزانی،
گەشتێك کە لەتەك تۆدا لەسەر نەخشە کردمان
لەیادتە کەشتییەکەمان سێ چارۆکەیی بوو، بنمیچی کەمانی
نیگاری زێڕینە-کیژی پێشەوەی لە تۆ دەچوو،
لەسەر ئاڵاکەی هۆنراوەم بۆ تۆ نووسی
لە دەریادا ماسی «چاوزمڕود»مان گرت
باڵداری باڵ زێڕین لەسەر بورجەکەی نیشتنەوە.
لە کەنارەوە، مەیموون مۆزبارانیانکردین
چارۆکەمان هەڵدا و بە دەریا گەرماکانا تێپەڕین
سوڕاینەوە و لە تۆڕی نیوەڕوانان خۆمان ڕزگارکرد
تا گەیشتینە دارولسەلام.
گەشتێك کە لەسەر نەخشە لەتەك تۆدا کردمان لە یادتە
لە دارولسەلام لەتەك «سەربازێکی گومناوی» تانگانیکایی دوام.
لە برۆنز داڕێژراوبوو و لەسەر لاقە ڕووتەڵە و باریکەلەکانی،
چەك بەدەست، لە باری هێرشبردندا بوو.

لە هەمان ساڵدا نازم پەرتووکێکی دیکەی بەناوی (فاشیزم و نەژادپەرستی) چاپکرد. ئەم بەرهەمە لایەنگرانی هیتلەر و ڕەگەزپەرستانی زۆر توڕەکرد. چونکە ئەو کەسانە بەرەبەرە خەریکبوون، خۆیان بۆ جەنگی جیهانی دووەم ئامادەدەکرد.

هەروەها لە هەمان ساڵدا، نازم لەتەك خاتوو پیرایە هاوسەریکرد. پیرایە، دوو منداڵەکەشی کە لە هاوسەری پێشووتری بوون، لەتەك خۆیدا هێنایینە ماڵی نازم. ئەمە سێیەمین هاوسەری نازم حیکمەت و درێژترین ماوەی هاوسەری ئەو بوو. ژیان لەتەك پیرایە'دا بیست ساڵ درێژەیکێشا بەڵام لەو بیست ساڵەدا، نازم سیازدە ساڵی لە زینداندا بردەسەر. نامەکانی نازم بۆ پیرایە، کە زۆربەیان بە زمانی هۆنراوە بوون، لە ئەدەبی تورکیدا پێگەیەکی گرنگیان هەیە.

بەو جۆرە ساڵی ١٩٣٨ نزیکبووەوە. پانزەهەمین ساڵرۆژی ڕاگەیاندنی کۆماریی نزیکدەبووەوە. دونیا بەخێرایی بەرەو کارەساتی ترسناکی جەنگی جیهانی دووەم هەنگاویدەنا. لە هەموو شوێنێك بۆنی بارووت دەهات. ئەتاتورك لە جێدا کەوتبوو، هیوایەك بە زیندوومانی نەمابوو و دوارۆژەکانی تەمەنی دەبردەسەر. عیسمەت ئینونو خەریکبوو، خۆی بۆ دەوڵەت گرتنەدەست ئامادەدەکرد.

نازم حیکمەت و ئازادیخوازانی دیکەی تورك، هەستیان بە مەترسییەك دەکرد، مەترسی لە پشت سەریانەوە بوو و دەنگی پێی ئەویان دەبیست. نازم ڕۆژبەڕۆژ چالاکییەکانی خۆی زیاددەکرد. هاوەڵانی ئاگاداریاندەکردەوە و دوژمنانی پیلانیان بۆ دادەڕێژا، بەڵام ئەو هەروا بەبێ گوێدانە ئەو پرسانە سەرگەرمی کاری خۆی بوو و ڕوو لە مۆسۆلینی و فاشیزمی فەرمانڕەوا بەسەر ئیتالیادا لەژێر ناونیشانی (نامەگەلێك بۆ تارانتابابو) پەرتووکێکی نووسی و بڵاویکردەوە:

تارانتابابو ژنێکی حەبەشی ڕەشپێستە. هاوسەرەکەی بۆ خوێندن چووەتە ئیتالیا، بەڵام ماوەیەکی کورت فاشیستە بەڕەڵاکان، ئەویش وەك زۆرێکی دیکە لەسێدارەدەدەن. بەڵام پێش مردن نامەگەلێکی بۆ هاوسەرەکەی تارنتابابو ناردووە:

" مۆسۆلینی، زۆربلێیە، تارانتابابو !
هەروەك منالێ
کە بە تەنیا
لە تاریکیدا بەڕەڵایانکردبێ ... "

ئەم پەرتووکە سیازدە نامەی بۆ تارانتابابو تێدایە، کە جوانترین و ڕەوانترین هۆنراوەی ڕامیاریی نازم حیکمەت'ی تێدایە، کە تێیاندا ڕوخساری ڕەشی فاشیزمی مۆسۆلینی بەشێوەیەکی ترسێنەر نوێندراوە. ئەم هۆنراوەی خوارەوە یەکێکە لە جوانترینی ئەو نامانە :

" ئەوێك کە لە گەردنیا
ملوانکەیەك لە ددانی شینباوی مەیمونی لە گەردندایە
ئەوێك بە وێنەی باڵداری لەژێر ئاسمانا و
وەك ئاوی ڕەوان لەسەر زەوی ژیان دەکا
چاوانی ئاوێنەی مسینی چاوانم
دایکی سێیەمین کوڕ و پێنجەمین کچم
تارانتابابو!
دەرگەیەك نەما نەیکوتم
کۆڵان بە کۆڵان
ماڵ بە ماڵ
لە ڕۆما
لە دوی سۆز گەڕام. "

وەك پێشتر گوتمان، دوژمنانی ئازادی نووسین و دەربڕین، دوژمنانی هەموو مرۆڤێکی ئازادبیر و ئازادیخواز، بۆ نازم حیکمەت نەخشەیان داڕێژابوو. ئەوان لە شێوازی کاری دادگەکان ڕازینەبوون. لە دەستگیرکردن و زیندانیکردنەکانی پێشووتری نازم حیکمەت ڕازینەبووبوون. دادگە ناسەربازییەکان زۆر دڵنەرم بوون و هەندێك جار، هەرچەندە کەمیش بووایە، یاساکانیان پێڕەودەکرد. بۆ نموونە مۆڵەتیان بە پارێزەرەکەی نازم حیکمەت دەدا، تا داکۆکیی لێبکات! بەڵام ئەم جارە باشترین شێوازیان ئەوەیە، کە نازم بە دادگە سەربازییەکان بسپێرن. دادگە سەربازییەکان بە باشی دەتوانن، بەر بە نازم و هاوڕێکانی بگرن و دادگاییان بکەن.

نامەی چوارەم

لەوانەیە باڵدارەکان لە ئیستەنبول و «مۆسکۆ»وە بۆ دارولسلام بێن
باڵدارەکان بەگشتی لابەلا دەڕۆن
بەڵام فڕۆکەکەی من یەکەمین فڕۆکەیە، کە لە «مۆسکۆ»وە هاتووە،
یەکەمین «ئیستەنبول»یش بووم،
بۆنی ئەفریکام هەڵمژی
بۆنی ئەفریکای گەورەی ڕەش؛
بۆنی بیابانی گەورە، گیانلەبەرانی گەورە، خۆری گەورە، بارانی دروشت و ئەستێرەی دروشت دەدات.
بەنێوان دارخورما و درەختی مۆزدا هاتینە شار.
چووینە «ئاکواریوم»ێك تا چاو بڕکا سەوزە و
تا چاو کارکا گەرم.
دارولسلام لە خۆراوای دەریالووشی «هیندی»دایە
پێش ئیسلام، چەتەی دەریایی و بازرگانانی عەرەب
بە ئەبرۆی ڕەشەوە لەم کەنارە دابەزین
پاش ئەوانیش، چەتەی دەریایی دیکە و بازرگانانی دیکە
ئەوان ئەبرۆیان بۆر بوو.
بەڵام ئەبرۆ گرنگ نییە.
«دارالسلام» نێوەندی «تانگانیکا»یە.
تانگانیکا،
تانگانیکا، تانگانیکا
گۆرانییەك دەتوانێ بەم جۆرە دەستپێبکا،
ئاوازی تامتام،
تانگانیکا، تانگانیکا،
خەمبارانی، شادانی، ژیرانی، دێوانانی،
کەسکانی، سوورانی، زەردانی، سپیانی، ڕەشانی[١]،

بالتۆکەم خستەلاوە و جاکەتەکەمم داکەند.
«کۆمیت»ەکە وەك هەڵچوونی بورکانێ لە زەمین بەرزبووەوە و
بەرەو لەندەن هەڵفڕی.

کیژۆڵەکەم تۆ لە کوێ بزانی،
کە «ئوسمانی»یەکانی وڵاتی من، لەم خاکە سوورەوە کۆیلەیان دەبرد.
کۆیلەی بەژن دوو مەتری،
هەروا عاج و ئالتونیش،
بە پشیلە خستنە دەربێی ژنان، باج و خەراجیان کۆدەکردەوە.
لەوانەیە هێشتا ئەم شێوازە لە ئاناتۆلی باوبێ
بەڵام کۆیلانی ئەناتۆلی کورتەڵە و ئێسك ئەستوورن.

* لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا ئەم دێڕە هاتووە. بەڵام لە دەقە تورکییەکەدا ئەم دوو <> کەوانە بەواتای کورتکردنەوە و واژەی soylusuna هاتوون، کە لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا نیین.

ساڵانی نێو زیندان : لە سی و شەش ساڵیدا شەش مانگ لەنێو چوار مەتر چوارگۆشەدا لە هەوڵ و چاوەڕوانیی دەرچووندا بووم ..

١٧ی جێنوەری ١٩٣٨، شەوێکی زستانییە، لە ئیستانبول، نازم حیکمەت لە ماڵی یەکێك لە خزمە نزیکەکانی میوانە. خواردنی ئێوارەیان خواردووە و خەریکی گاڵتەوگەپن، لەناکاو بە توندی لە دەرگەی ماڵ دەدرێت. خاوەنماڵ پەشۆکا و هەراسان دەرگە دەکاتەوە. پۆلیس دێنە ژوورەوە و بەبێ هیچ جۆرە پرسیار و وەڵامێك، نازم حیکمەت دەستگیردەکەن و لەتەك خۆیان دەیبەن. چەند ڕۆژێك لە ئیستانبول ڕایدەگرن و دواتر دەیگوێزنەوە بۆ ڕاگرتنگەی سەربازیی [زیندانی کاتیی سەربازی] .... بەبێ هیچ جۆرە لێپرسینەوەیەك، بەبێ ئەوەی تەنانەت یەك وشە قسە لەتەك ئەو بکەن، چەند مانگ لە ژوورێکی زیندانی تاکەکەسیی بچووك و نیوە تاریك دەیهێڵنەوە و تەنیا لەتەك پاسەوانێك لەبەر دەرگە، کە پاسەوانیی ئەو دەکات. بە هەموو شێوەیەك سەردانی قەدەخەبوو. هیچکام لە خزمانی ئەو، تەنانەت دایك و خوشکەکەی نازانن، کە ئەو لە کوێیە. دایکی دێوانەئاسا لە گشت دەرگەیەك دەدا و لە گشت لایەك هەواڵی کوڕەکەی دەپرسێت. کەس هیچ لەبارەیەوە نازانێت. دوو مانگ بەسەر گرتنەکەیدا تێپەڕیوە، کە دواجار یەکێك لە خزمەکانیان شوێنەکەی بە سامیە'ی خوشکی دەڵێت. سامیە، دەچێتە ئانکارا و پاش تکا و پارانەوەیەکی زۆر دەتوانێت چەند خولەکێك لەتەك نازم لە زینداندا قسەبکات، ئەوەش بە ئامادەبوونی سەرۆکی زیندانی سەربازیی، نازم دەڵێت "پارێزەرەکەم ئاگاداربکەرەوە. لێرۆکانە نە کەسێك قسەی لەتەك کردووم و نە مۆڵەتیانداوە قسەبکەم. چەند مانگە لەم زیندانەدا بەبێ بەڵگە زیندانیم ... "

لەم کاتەدا لەناکاو هەواڵ دەگات، کە ژمارەیەك لە خوێندکارانی زانکۆی ئەفسەریی گیراون ... بەقسەی خۆیان "پیلان"ێکی گەورییان دەرخستووە : "پیلانی یاخیبوون" لە هێزە چەکدارەکاندا بەسەرپەرشتی نازم حیکمەت ...

ڕەشبگیر دەستپێدەکات. نازم هەروا لە زیندانی چوار میتر چوارگۆشەیی کۆنکرێتدا دێت و دەچێت. دەرچوون لەو چوار میتر چوار گۆشەیە، شەش مانگ دەخایێنێت.

خوێندکارانی زانکۆی ئەفسەریی چەند ڕۆژ لەژێر فشار و ئەشکەنجەدا لێکۆڵیام لەیەکدا دەکرێت و پاش ئەوەی کە پەروەندەیان تەواودەکەن، لەتەك نازم حیکمەت'دا دەیاندەنە دادگەی سەربازیی.

نازم بە شێوەیەکی بێچەندوچوون بە ئازادبوونی خۆی لەم دادگەدا هیوادارە. لە نامەیەکدا کە بۆ دایکی دەنێرێت ئەم بابەتە دەردەبڕێت:

" دادگەییکردنی من بەردەوامە. لە سەدا سەد دڵنیام، کە ئازاددەبم. لایەنی زۆر مانگێکی دیکە پێکەوە دەبین... "

بەڵگەکانی دادگەی سەربازیی بریتین لە مشتێك ئەگەری وەك " بۆی هەبوو "، " لەوانەیە " ، "ئەگەر بەم جۆرە بووایە " و شتی لەم جۆرەی دیکە.

لەو هەژمارە خوێندکارانەی زانکۆی ئەفسەریی، نازم حیکمەت تەنیا جارێك یەك کەسیانی دیتووە و ئەوانی دیکە بەهیچ شێوەیەك ناناسێت. نازم لە دادگە دەڵێت "من یەکەمین جارە کە ئەم لاوانە دەبینم" ئەو خوێندارەش تەنیا جارێك هاتۆتە دیداری نازم و بەسەر هۆنراوە و پەرتووکەکانیدا هەڵداوە و گوتویەتی کە حەزدەکات ئەو لە نزیکەوە ببینێت و لەتەکیدا ئاشنابێت. هەروەها لە کۆمۆدی خوێندارەکاندا لەنێو پەرتووکەکانیاندا، چەند بەرگ پەرتووك و کۆمەڵە هۆنراوەکانی نازم دۆزراونەتەوە، لە کاتێکدا کە هیچکام لەوانە قەدەخەنەبوون و هەموو مۆڵەتی چاپ و بڵاوکردنەویان هەبووە.

بەڵگەیەکی دیکە، دانپێدانانی چەند کەس لە خوێنکارەکانە، کە ئەوانیش لە دادگە بەبێ پەردە دەڵێن کە لەژێر زۆر و فشاری لەڕادەبەدەردا پەروەندەی لێکۆڵینەوەکەیان واژۆکردووە.

مۆڵەتی داکۆکیکردن بە عیرفان ئەمین پارێزەرەکەی نازم حیکمەت نادرێت. دادگە ئهێنییە و بەخێرایی کاری خۆی تەواودەکات : نازم حیکمەت، وەك تاوانباری پلەیەك بە پازدە (١٥) ساڵ زیندانی سزادەدرێت و ئەوانی دیکە دە (١٠) ساڵ و حەوت (٧) ساڵ و پێنج (٥) ساڵیان لەم دادوەرییە بەردەکەوێت.

نازم لەم بڕیارە سەیرە، کە هیچ جۆرە بەڵگەیەکی نییە، داوای پێداچوونەوە دەکات. نازم بۆ دایکی دەنووسێت " ... گەورەترین تاوانی من ئەوەیە، کە ناوم نازم حیکمەت'ە. بەڵام من شانازی بەم ناوەوە دەکەم و تا سەرەمەرگیش بە شانازی و ورەوە ئەم ناوەم دەمێنێت ... ئیدی

نامەی سێیەم

ئەو، درەنگانێ لە قاهیرە هەڵفڕین
دوور، زۆر دوور، لە نووکی باڵەکانیا، چرای سووری دابڕان هەڵکرابوو.
ئەستێرەکانم گرتنە نێولەپم و خەوتم.
لە ڕۆشنای کازیوەدا، لە فڕگەی «خەرتوم» نیشتینەوە،
ڕۆشنایییەکی سپی بێ هەور،
ڕۆشنای چینی،
فنجانێکی چینی، ناسك وەك پێست.
«کۆمێت»ێکی دیوئاسا لە فڕگە بوو
فڕۆکەی هێڵی هەوایی سودان.
فڕۆکەیەکی وەرزشیی گچکەی زەرد و سووریش.
تێنەگەیشتم بۆچی لەوێ بوو.
فڕگەی «خەرتوم» خاوێنە.
خۆر لە فێنکی بەیانیدا بەرزدەبووەوە.
پاڵتۆکەم خستە سەرشان و ڕووبەڕووی دانیشتم.
لە هەرکوێ بم، تەنانەت لە زیندانیش،
ڕۆژەکانم بە زرینگانەوەی هەواڵێکی خۆش لە گوێما دەستپێدەکەن.
سودانییەکان جوانن
- زنە هۆنەرێکی سودانی دەناسم، جوانی جوانانە - *
لە پەسەنترین داری «ئەبنۆس» داتاشراون.
لە کراسە سپییەکانیانا، کەتانی سپی و سپیەتی مێزەرەکانیانا.
ئەفسەرانی یۆنانی پیاسەدەکەن و بە ئینگلیزی دەدوێن
ڕاوچیانی موو زێڕینیش ویسکی دەخۆنەوە.
ڕاوچیان بۆ ڕاوی شێر هاتوون
ڕاوی پەمووش.
تفەنگەکانیان بەرگی نایلۆنییان هەیە.
خۆر بە ئەندازەی ڕمێ بەرزبووەتەوە،

نامەی دووەم

له قاهیره، باخی «ئوزبەکیه»ت لەیادماوه؟
چووم و کورسییەك کە پێکەوە لە بانی دانیشتبووین، دۆزیمەوە.
هێشتا با شکاوەکەیان چینەکردووە
ئەو بوو، لەیادتە ؟
له بەرانبەرمانا، ڕۆشنایی ئەستێرە و ئۆتۆمبێلەکان لە شووشەبەندەکانا، ئاوێتەبووبوو و گەداییێك بە دیزداشەوە.
لەیادتە کە پێکەوە، لەو ژنە خەمبارە دواین
کە ڕوخساری وەك «نێفەرتیتی»ی شاژن وابوو
هاوسەرە کۆمونیستەکەی پێنج ساڵ بوو گیانەڵای بوو
لەنێو بیابان، ئۆردووگەی کاری زۆرەملێ
باخی «ئوزبەکیه»ی قاهیرەت لەبیر دێ ؟
چووم، کورسییەك کە لەسەری دانیشتبووین، دۆزیمەوە ..
هێشتا با شکاوەکەیان چینەکردووە
بە ڕۆژ، درەختەکان تەپوتۆز دایگرتوون
گەدا دیزداشەپۆشەکە، بۆتە مشتێ پێست و ئێسقان،
هاوسەری ژنە خەمبارەکەش مردووە.
تۆ باخی «ئۆزبەکیه»ی قاهیرەت لەیاد ماوە ؟

چارمنییە، بێجگە لەوەی کە بە خۆڕاگرییەکی گەورەوە ئەم ساڵانە، یەك لەدوای یەك پڕیکەمەوە و بەسەربەرم... ئەگەر لەتوانادا هەبێت تۆ و پیرایە بێنە دیدارم، زۆر دڵخۆش دەبم."

لەو سەرکوتە بێوێنەیەی ١٩٣٨دا، دادگەی باڵای پێداچوونەوەش ئەم بڕیارەی، کە نە لە چوارچێوەی ماف، نە لۆجیك و ویژدان و نە لەتەك هیچکام لە ڕێسا باوەکانی کۆمەڵگەی مرۆیدا ناگونجێت، پەسەندکرد ... لە گشتی خەمناکتر ئەوەیە، کە نە ئەندامێکی ئەنجومەن، نە ڕۆژنامەنووسێك ... هیچ کەس دژی ئەم ستەمەی، کە بەرهەمی یەکێك لە ڕەشترین و تاریکترین سەردەمەکانی مێژووی تورکیە بوو، ناڕەزایەتی دەرنەبڕی.

بەو جۆرە نازم حیکمەت'یان لە زیندانی ڕاگرتنی سەربازییەوە بردە زیندانی ئانکارا و لەوێشەوە گواستیانەوە بۆ زیندانی سوڵتان ئەحمەد'ی ئێستانبول ...

بەڵام، وەك بڵێی ئەم پانزە ساڵ زیندانە، دوژمنانی نازم حیکمەت'ی ڕازینەکردبوو و ئاڵۆشی ئازاردەرانەیان دانەمرکابووەوە. پازدە ساڵ زیندان بۆ ئەم هۆنەرە ئازادیخوازە، لە ڕوانگەی ئەوانەوە سزایەکی بەسنەبوو ... بەو بۆنەوە پیلانێکی دیکە لەئارادا بوو.

جەلیلە خاتوون، دایکی نازم حیکمەت بۆ دیداری کوڕەکەی چووە زیندانی سوڵتان ئەحمەدی ئێستانبول. بەڵام نازم حیکمەت لەوێ نەبوو، گوتیان ئەویان لەوێندەرێ بردووە. بۆ کوێ؟ کەس نازانێت.

بەڕێوەبەری زیندان بە دایکی گریاو و پەریشانی نازم'ی گوت "لەلایەن هێزی دەریاییەوە هاتن و بردیان. فەرمان سەرووتریان پێبوو. ئاوای بۆ دەچم، کە دەبێت لە دادگەیەکی دیکەدا دادگەیی بکرێت."

دایکی نازم لەتەك کچەکەی لە ڕێگەی ئاشنایيەکی کۆنەوە بە دەریاسالار شوکری لوکان فەرماندەی هێزی دەریایی ناسێنران و سەرەنجام بە فەرمانی ئەو پاش بەدواچوونێکی زۆر، چوونە شوێنێکەوە و لە کەشتی جەنگیی ئەرکین'دا توانیان نازم ببینن، بۆ سبەینێی ئەو ڕۆژە پیرایە'شیان لەتەك خۆیان برد. هەڵسوکەوتی کەسەکان و سەربازەکان لەتەك ئەوان بەڕێزەوە

بوو و بۆ دیدار هیچ جۆرە پشێوییەکیان دروستنەدەکرد، تا ئەو ڕادەیەی کە هەمووان هیواداربوون، گرفتێك لەئارادا نەبێت.

بەڵام بەپەلە دادگەیەکی تازە بۆ نازم حیکمەت ڕێکخرابوو. ئەم جارە چەند کەس دەریاوان و پلەدار و هەروا کەسانی ناسەربازیی، کە لەنێویاندا کەمال تاهیر نووسەری بەناوبانگیش دەبینرا، گیرابوون. ئەم جارەش لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوە لەتەك کەسانی هێزی دەریایی پەروەندەیەك ڕێکخرا، کە دووبارە لەوێشدا نازم حیکمەت تاوانباری پلەیەك بوو و بەهاندانی کەسانی هێزی دەریایی بۆ هەڵچوون و یاخیبوون لە دژی دەوڵەتی نێوەندی تاوانبارکرابوو.

هەوا گەرم بوو. نازم حیکمەت لە توالێتی کەشتیدا زیندانی کرابوو. بێجگە لەو، نزیکەی سی (٣٠) تا چل (٤٠) کەسی دیکە لە هەمان کەشتیدا گیرابوون و هیچ کەسێکیان لە لەوێبوونی ئەوانی دیکە ئاگادارنەبوو. جیا جیا لێکۆڵینەوەیان لەتەکدا دەکرا و پەروەندەکان ئامادەدەکران. تاوانی هەندێك لەمانە خوێندنەوەی پەرتووکەکانی نازم حیکمەت بوو. یەك دوو کەسیان لەتەك ئەودا ئاشنابوون. هەر ئەوەندە و بەس !

بەزوویی لە هەمان کەشتیدا دادگە پێکهات؛ ئەم جارەش نهێنی ! نە پارێزەرێك، نە داکۆکییەك و نە هیچی دیکە! تەنیا ئەوە نەبێت، کە دادگە بەخێرایی کۆتاییهات و بڕیاری دادگە لە ٢٩ی ئۆگوستی ١٩٣٨دا دەرچوو : نازم حیکمەت بیست (٢٠) ساڵ زیندان، کەمال تاهیر پازدە (١٥) ساڵ و ئەوانی دیکە هەژدە (١٨) ساڵ و شانزە (١٦) ساڵ و پازدە (١٥) ساڵ و پێنج (٥) ساڵ و بەو جۆرە ...تد

ئەم بیست (٢٠) ساڵەیان لەتەك پازدە (١٥) ساڵەکەی دادگەیی پێشوو کۆکردەوە و بوو بە سی و پێنج (٣٥) ساڵ، لە باری سوککردنی یاسایی سوودیانوەرگرت و ئەنجامێك کە دەسگیربوو (٢٨) ساڵ و چوار (٤) مانگ و بیست (٢٠) ڕۆژ بوو ! بڕیارەکە بڕایەوە. نازم لەو کاتەدا تەمەنی سی و حەفت (٣٧) ساڵ بوو. ئەگەر بیتوانیایە ٢٨ ساڵ لە سیاچاڵەکانی زیندانی شێدار و دیوار کونکرێتیدا بە نەخۆشی سنگ و (سیاتالجی Sciatalgia)، کە هەیبوو زیندوو بمێنێتەوە، ئەوا لە شەست و پێنج (٦٥) ساڵیدا ئازاددەبوو! نازم بەرانبەر ئەم بڕیارەش ناڕەزایەتی دەربڕی. خوازیاری پێداچوونەوەی بوو. بەڵام بێسوود بوو ... هیچ سەرەنجامێکی

ژنانی لەچکەدار لە حەوشەدا، خش خش، کەوتنە بەفرماڵین
تۆ هاتیتە ژوور
تەماشای دەموچاوم دەکەی، واقوڕماو و خەمگین.
لەوانەشە خەم نەبێ، خوماریی خەو بێ.
گوتم "مەیێ بۆ بەڕێکردنم"
هەرچەندە کە نازانی چەندە دەمویست بێی.
جانتاکەمت بەدەستی خۆت پێچایەوە.
من دەرگەکەم کردەوە و بە پێپلیکانەکاندا چوومە خوار.
تۆ لەنێو ژوورەکەدا، دیمەنێکی بەهاریی بووی، لەلە چوارچێوەی دەرگەدا،
دیمەنێکی بەهاریی لە ڕۆشنایی نیوەڕۆدا،
گەڵاکان و ئاهەکان، ڕۆشنیی تەواو، بەبێ سێبەر
دەرگەکەم بە ڕووتا داخست.
تا « ڤۆنوکۆڤۆ» لەتەك «ئەکبەر» لەبارەی تۆ دوایین
یا ڕاستر بڵێم، من دوام و ئەو گوێیڕادێرا.
بەسەر دەریای ڕەشدا تێدەپەڕیم، لە بەرزایی هەشت هەزار مەتری
نازانم لە بیرت دێ، نزیکەی ساڵێ لەمەوبەر،
لەتەك تۆ فڕین، بەسەر ڤارشۆ و ڕۆم و پاریس، بۆ قاهیرە
ئایا بێ تۆ قاهیرە هەمان قاهیرەیە ؛
لە بەرزایی هەشت هەزار مەتری بەسەر « ئاناتۆڵی » خۆمەوەم
هەشت هەزار مەتر پایینتر، لەژێر هەورانەوە، لەسەر خاکی من، زستانی سەختە
ماوەیەکە ڕێگەی گوندەکان بەستراوە
هەر یەکەیان لە دەشتە بەفرگرتووەکاندا دابڕاوە.
شلە ساوەری بێ ڕۆن
بەربڵاو چرەدوکەڵ دەکا و چاو چاو نابینێ
ساوایان دەمرن، پێش ئەوەی ئەسپێ لەشیان داگیربکا
من لە بەرزایی هەشت هەزار مەترەوە، لەسەرووی هەورانەوە دەفڕم
ئاوایە، «تولیاکۆڤا» ...

١. مەبەست لە دینۆ «Dino»ی نیگارکێش، هاوەڵی «نازم حیکمت»ە.

ڕاپۆرتی تانگانیکا

نامەی یەکەم

وا بەسەر دەشتەکانی ئۆکرانیا دەفڕم.
چەند ساڵێکە، یەکەمین فڕینمە بەبێ تۆ.
ساتێك لە زەمین دادەبڕام، لە دوی دەستی تۆ گەڕام،
خۆویکە،
هەروا لە ساتی نیشتنەوەشدا دەگەڕێم.
دوێ شەو، کاتێ جانتاکەمت ئامادەدەکرد،
شانەکانت خەمگین بوون،
لەوانەشە نەبووبن و من پێموابووبێ، چونکە دەمویست وا بێ.
ئەم بەیانییە بە ڕۆشنای بەفر بەئاگاهاتم.
مۆسکۆ لە خەودا بوو، تۆش لە خەودا بووی.
برجت کاڕەنگی بوو، پێڵوەکانت شین،
گەردنی سپیت، خڕ و کشابوو.
باری خەم لەسەر لێوە سوورباوەکانت نیشتبوو،
لەوانەشە نەبووبێ و من پێموابووبێ، چونکە دەمویست وا بێ.
لەسەر پەنجەی پێ چوومە ژوورەکەی دی.
وێنەیەکی نیوەپۆش، لەسەر مێزەکەم، سەری بەرزکردبووەوە،
تەماشای خۆرەتاوی هاوینی دەکرد.
ڕۆیشتنی من بۆی گرنگنەبوو.
هەڵمگرت و خستمە نێو گیرفانمەوە.
ئاسمان تەواو ڕۆشنبووەوە
تابلۆی ڕەنگ و ڕۆنیی «دینۆ»[1] بە دیوارەوە بوو ؛
پەڵەهەورێك بە قوڵایی ئاسمانەوە،
لەوانەیە نە ئاسمانێك هەبێ و نە هەورێك
بزووتێکی سپییە لەسەر شینایی بێپایان
نیگاری خۆشبینی، نیگاری هیوا.

بەدەستنەهێنا. ئیدی تەنیا کارێك کە دەیتوانی بیکات، ئەوەبوو لەنێوان چوار دیواری زینداندا سەرگەرمی کاری ئەدەبی بێت و درێژە بەنووسین و هۆنراوە هۆنینەوە بدات. هەروەها بۆ ئەوەی خەرجی خۆی دەربێنێت، لەنێو زینداندا کاربکات.

دووساڵ تێپەڕی. ئاگری جەنگی جیهانی دووەم دونیای گرتبووەوە. لە زستانی ١٩٤٠دا بڕیاردرا، سزادراوە ڕامیارییەکان بنێرنە ئاناتۆڵی. نازم حیکمەت بۆ زیندانی چانکری گوازرایەوە: ناوچەیەکی دابڕاو و دووردەست لە ئاناتۆڵی ... نازم نووسینی (ئەفسانەی ئەناتۆڵی) لێرۆکانە دەستپێکرد. دواتریش شانۆیی (ڕێبوار)ی نووسی ...

ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ئازاری کەمەر و لاقی نازم حیکمەت زیاتردەبوو و بەرەبەرە بوو بە ئەشکەنجەیەکی لەتوانابەدەر. دکتۆران بینیان و لە ڕاپۆرتی پزیشکیاندا پێشنیارانکرد، کە باشترە بگوازرێتەوە بۆ زیندانی شارێك کە (گەراو- ئاوی مەعدەنی)ی تێدا هەبێت. سەرەنجام بەهۆی نەخۆشبوونییەوە ناردیانە زیندانی بورسە.

نازم حیکمەت لە زیندانی بورسە لەتەك لاوێك بەناوی ئورهان ڕاشد ئاشنابوو، کە زیندانی ڕامیاریی بوو و دوو ساڵ لەوەوپێش بە پێنج ساڵ زیندانی سزایاندابوو.

ئەم لاوە هۆنراوەی دەهۆنییەوە و لە لایەنگرانی دوور و نزیکی نازم حیکمەت بوو. ئورهان ڕاشد چەند ساڵ پاشتر بەنازناوی ئورهان کەمال'وە بووە یەکێك لە بەناوبانگترین نووسەرانی تورك و ڕۆمان و کۆمەڵە چیرۆکەکانی ئەو ئەدەبی هاوچەرخی تورکیان دەوڵەمەندکرد. ئورهان کەمال پەرتووکێکی بەناوی (سێ ساڵ و نیو لەتەك نازم حیکمەت) نووسی، کە سەرگوزشتەی ژیانی ئەوان بوو لە زیندانی بورسە'دا. سەرەڕای ئەوە بیرەوەرییەکانی ڕۆژانەی کە لەو سەردەمەدا نووسیبوونی، لەبەرگرتنەوە و نیشاندەری شێوازی ژیان و خوڕەوشت و ڕەفتار و شێوەکاری نازم حیکمەت'ن. دەقی بنەڕەتی ئەم یاداوەرییانە ونبووە، بەڵام بەشێکیان نازم حیکمەت لە نامەکانیدا بۆ هاوسەری پیرایە لە زیندانەوە نووسیونی:

"١٩٤٢/٠٥/٢٤ بەیانییە، نازم حیکمەت سندوقێك، کە لە کارگەی دارتاشی دروستیکردووە، نیشانی ئێمەی دەدات و شانازی پێوەدەکات. یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی ئەو ئەوەیە،

لەبارەی کارگەلێکەوە، کە بەڕاستی تیایاندا وەستایە، هیچ خۆی هەڵناکێشێت. بەڵام لەو کارانەدا کە تازەکار و ناشییە مەرمەپرسە. بۆ نموونە ئاوا دەردەخات، کە لە هۆنەرییدا هێشتا زۆر لە سەرەتادایە و گەورەترین ئارەزووی ژیانی ئەوەیە، کە ڕۆژێك بتوانێ ببێتە هۆنەر و ئەدیبێکی چاك. بەڵام لەلایەکی دیکەوە پێیوایە، کە دارتاشێکی شارەزا و بێهاوتایە و بەڵگەشی ئەو سندوقە ئاساییەیە."

نازم حیکمەت لەنێو زیندانی بورسە درێژەی بە کاری ئەدەبی خۆیدا. هۆنراوەی دەهۆنییەوە و شانۆیی دەنووسی و هەروا کاری وەرگێڕانیشی دەکرد. لەپاڵ ئەوەشدا بۆ ئەوەی کە خەرجی ژیانی دەربهێنێت و پێویستی بە هیچ کەس نەبێت، لە زیندان خەریکی کاری چنین بوو.

بەو شێوەی کە دەزانین نازم حیکمەت لە هەژدەساڵیدا تووشی نەخۆشی (ڕەبۆ/ ئاسما) بووە و سییەکانی لەو کاتەوە لاواز بووبوون و لەبەرئەوەش لە خزمەتکردنی سەربازیی لە هێزی دەریاییدا لێیبورابوون. سەرەڕای چارەسەری فرە تاکو کۆتایی تەمەنی، ئازار و فشاری سییەکانی لەکۆڵنەبوونەوە و دواتریش نەخۆشی سیاتالجی Sciatalgia و دواجار پشێوی دڵیشی بۆ زیادبوو.

نەخۆشی ڕۆیماتیزم و سیاتالجی Sciatalgia و ئازارە سەختەکانی بوونە هۆی ئەوەی کە سەرئەنجام لێپرسراوان بینێرنە زیندانی بورسە، تاوەکو مانگانە لە ڕۆژانێکی دیاریکراودا سوود لە ئاوە کانزاییەکان (مەعدەنییەکانی) ئەوێندەرێ وەربگرێت. لەم ڕۆژانەدا نازم لە زیندانەوە دەبرایە شوێنی چارەسەر لە نزیك گەڕاوەکان (ئاوە کانزاییەکان) و لەوێندەرێ مۆڵەتی هەبوو، لەکاتی چارەسەرکردندا چاوی بە خێزانەکەشی بکەوێت. هاوسەرەکەی پیرایە'ش بۆ دیدەنی دەهاتە ئەوێندەرێ.

نازم حیکمەت سەرەڕای ئەم نەخۆشیانە و سەرەڕای ئەو ستەمە لەڕادەبەدەرەی، کە لە ئەو کرابوو و سەرەڕای سزادانی بە بیست و هەشت (٢٨) ساڵ زیندانی، هەرگیز خۆی نەدۆڕاند. ئەو هەرگیز لەدەست نەخۆشی و ئازارە جەستەییەکانی سکاڵای نەدەکرد و دڵخۆشی دایك و خوشك و هاوسەرەکەشی دەدایەوە. ساتێك لە کاری ئەدەبی بەتایبەت هۆنراوەهۆنینەوە

سوپای برسیان بەرەوپێش دەڕوا

سوپای برسیەتی بەرەوپێش دەڕوا
بۆ پێشەوە دەڕوا بۆ بەهرەمەندی لە نان
بەهرەمەندی لە گۆشت
بەهرەمەندی لە پەرتووك
بەهرەمەندی لە ئازادی
بەرەوپێش دەڕوا لە پردگەلێك تێدەپەڕێ باریکتر لە موو، تیژتر لە شمشێر
بەرەوپێش دەڕوا بە تێکشکاندنی دەرگە ئاسنینەکان و ڕوخانی دیواری قەڵاکان
بەرەوپێش دەڕوا بە پای لەخوێناگەوزاو
سوپای برسیەتی بەرەپێش دەڕوا
دەنگی هەنگاوەکانی هەورەگرمە ئاسا
سروودەکانی ئاگرین
لەسەر پەیداخی نەخشی هیوا
هیوای هیواکان لەسەر پەیداخی
سوپای برسیەتی بەرەوپێش دەڕوا
شارەکان کۆڵگێشدەکا
شارەکان بە کۆڵانی باریك و خانووە تاریکەکانیانەوە
دووکەڵکێشی کارخانەکان
ماندووبوونی ناکۆتای پاش کار
سوپای برسیەتی بەرەوپێش دەڕوا
مانگ و کۆڵیت و گوندەکان لە دووی خۆی ڕاکێشدەکا
هەروا کەسانێکیش کە لەم سەرزەمینە بەرینەدا، لە بێزەمینیدا مردوون.
سوپای برسیەتی بەرەوپێش دەڕوا
بەرەوپێش دەڕوا تا بێبەشان لە نان بگەیێنێ بە نان
تا بێبەشان لە ئازادی بگەیێنێ بە ئازادی
بەرەوپێش دەڕوا بە پای لە خوێناگەوزاو

ئۆگوستی ١٩٦٢

دژەخون لە نیشتمان

" نازم حیکمەت هێشتاکە درێژە بە دژەخونی لە نیشتمان دەدا."
" حیکمەت گوتویەتی : ئێمە نیوە داگیرکراوی ئیمپریالیزمی ئەمەریکاین."
" نازم حیکمەت هێشتاکە درێژە بە دژەخونی لە نیشتمان دەدا."
ئەمانە لە یەکێ لە ڕۆژنامەکانی ئانکارا چاپکران، لە سێ ستووندا بە پیتی ڕەش.
بە پیتی گەورەی ناپێک
لە یەکێ لە ڕۆژنامەکانی ئانکارا، لە تەنیشت وێنەی سەرۆکی هێزی دەریایی "ویلیامسۆن"
سەرۆکی هێزی دەریایی ئەمەریکا، لە شەشت و شەش سانتیمەتری چوارگۆشەدا پێدەکەنێ،
دەمی تا بناگوێی بازە ئەمەریکا سەد و بیست ملیۆن لیرە یارمەتی بودجەی ئێمەی دا. سەد و
بیست ملیۆن لیرە.
" حیکمەت گوتویەتی : ئێمە نیوە داگیرکراوی ئیمپریالیزمی ئەمەریکاین."
" نازم حیکمەت هێشتاکە درێژە بە دژەخونی لە نیشتمان دەدا."
بەڵێ، من دژەخونم لە نیشتمان، ئەنگۆ نیشتمانپەروەرن، ئەنگۆ وڵاتپەروەرن.
من دژەخۆنم لە نیشتمان، من دژەخونم لە وڵات.
ئەگەر نیشتمان کێڵگەی ئێوەبێ
ئەگەر نیشتمان ئەو شتە بێ کە لە کاسە پۆڵایینەکانی ئەگۆ و لە پەڕاوی چەکە بانککەکانتاندایە.
ئەگەر نیشتمان مردن لە ڕۆخی شەقامەکانا بێ،
ئەگەر نیشتمان سەگلەرزە بێ لە زستانا و ژان و تا بێ لە هاوینا،
ئەگەر نیشتمان مژینی خوێنی سووری ئێمە بێ لە کارخانەکانا،
ئەگەر نیشتمان چنگی سەرۆکانتان بێ،
ئەگەر نیشتمان فەرمانداریی کوتەک و شەلاقی پۆلیس بێ،
ئەگەر نیشتمان سەرمایەگوزاری و مووچەتان بێ،
ئەگەر نیشتمان بنگەی ئەمریکایی، بۆمب و تۆپ و گەلەکەشتی ئەمەریکایی بێ.
ئەگەر نیشتمان ڕزگارنەبوون لە تاریکایی بۆگەنی ئەنگۆ بێ،
من دژەخونم لە نیشتمان.
بنووسن، لە سێ ستووندا، بە پیتگەلی گەورە و ڕەش و ناپێک
نازم حیکمەت هێشتاکە درێژە بە دژەخونی لە نیشتمان دەدا.

۲۸ جێنیوەری ۱۹٦۲

نەکەوت و لە زیندانیشدا خولەکێك وچانی نەبوو. لەتەك گشت زیندانییەکان هاوەڵ بوو و هەمووان ئەویان بە " بابە " بانگدەکرد و تاڕادەی پەرستن خۆشیاندەویست.

دواجار نازم توانی چەند دەزگەی چنین ئامادەبکات و لە زینداندا کارگەی چنینی بەڕێخست و بە پەیگیرییەکی تەواوەوە هەر ڕۆژ خەریکی کاری چنین دەبوو و چەند کەس لە زیندانیانیش لەتەك ئەودا کارپاندەکرد و قوماشی دەزوویی و خاولییان دەچنی و دەیانناردنە دەرەوەی زیندان و دەستچنەکانیان باش دەفرۆشران. تا ئەو کاتەی کە ئیدی لێپرسراوانی زیندان دەزوو و پێداویستیان بە ئەو نەدا و کارگەی ڕستن و چنینەکەی لەکارکەوت.

سەردەمی جەنگ بوو. جەنگی جیهانی دووەم لەتەك ئەوەی کە تورکیە تێوەنەگلابوو، بەڵام نەبوونی و بێکاری و هەژاری خەڵکی ئەم وڵاتەی زیاتر و لە توانابەدەرتر دەبوو.

نازم حیکمەت لە درێژە هۆنراوەیەکی خۆیدا بەناوی (دیمەنە مرۆییەکانی وڵاتی من) ئەو مرۆڤانەی کە گەردەلوولی ڕووداوەکان لەتەك خۆی هەڵپێچیکردبوون و لەتەك خۆی بەگشت لایەکدا ڕاکێشیکردبوون، ئەو مرۆڤانەی کە تەمەنێك لەتەك ئەو هەژاری و نەداری و بێخانەولانەییەدا دەست و پەنجەیان نەرمدەرکرد، وێناندووە.

***

ساڵ لە پاش ساڵ تێدەپەڕێ. کۆتایی بە جەنگی جیهانی دووەم هاتووە. دونیا خەریکە هەناسەیەکی بەبەردادێتەوە. فاشیزم لە گشت لایەکەوە پاشەکشێی پێکراوە، ڕایشی سێیەم [دەوڵەتی نازیی ئاڵمانیا] کە پاگەندەی دەوڵەتی هەزار ساڵەیی دەکرد، لە چەند ساڵ زیاتر خۆی ڕانەگرت. خەڵکی وڵاتانی ژێردەستە یەك لە دوای یەك بۆ ئازادی و سەربەخۆیی دەجەنگن ... لە تورکیە'ش پاش ساڵانێکی دورودرێژ سەرکوت و داپلۆساندن بەرەبەرە سروەی ئازادی هەڵدەکا ... لە تەواوی ئەم ساڵانەدا ناوی نازم حیکمەت لە هیچ شوێنێك نەبراوە و دوژمنانی ئەو ئاوا بیردەکەنەوە، کە ئەو لەبیرکراوە و شورەکانی زیندانەکان بۆ هەمیشە ئەویان لە جەماوەرەکەی دابڕیوە، بەڵام ...

لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٩دا موحەمەد عەلی سەبۆك پارێزەر، یەکەمین گوتارێکی تەکاندەری لە (ڕۆژنامەی نیشتمان)دا دەنووسێت و دادگەییکردن و سزادانی نازم حیکمەت لە ڕوانگەی یاسا باوەکانەوە هەڵدەسەنگێنێت و دەپرسێت " لەم دادگەیەدا بەپشتبەستن بە چ شتێك، بەگوێرەی کامە بەڵگە و بڕوانامە و هەروەها لەسەر بنەمای چ تاوانێك ئەو (نازم حیکمەت)یان بە ٢٨ ساڵ زیندان سزاداوە؟..."

هەر ئەم پارێزەرە لە گوتارێکی دیکەدا بەناونیشانی (درێفوس **Dreyfus** _ نازم حیکمەت) ئەو دوو دادگەییکردنە لەتەك یەك بەراوردەکات و بە ئەفسوسێکی زۆرەوە وەبیردێنێتەوە، کە لە ماوەی چوار ساڵدا کە درێفوس (ئەفسەری فەرەنسی کە بە تۆمەتی دژەخونیکردن لە نیشتمان گیرابوو و بە زیندانی هەتایی سزادرابوو) لە زینداندا بوو، گشت ئازادیخوازان و دادپەوەران و ڕۆشنبیران؛ بەکورتی گشت مرۆڤە ئازادیخوازەکان دژی ستەمێك، کە لەو کرابوو، دەنگی نارەزایەتییان هەڵبڕی و نووسەری وەك ئێمیل زۆلا بەهەموو توانا و وزەیەوە لەم ڕێیەدا تێکۆشا.

" بەڵام لە ساڵی ١٩٣٨ بەملاوە، هۆنەرێکی ئازادیخوازی وەك نازم حیکمەت، کە بەرهەمەکانی مایەی شانازی ئەدەبی هاوچەرخی تورکن، بەناڕەوا و بەبێ بچووکترین تاوان بە بیست و هەشت ساڵ زیندان لەتەك کاری سەخت سزادراوە، هیچ کەس بچووکترین هۆگریی لەمەڕ ڕۆشنبوونەوەی ئەم پیلانە شومە دژی وەها مرۆڤێك نیشاننەداوە. لە کاتێکدا کە هەموان دەزانن و ڕاپۆرتە جۆراوجۆرە پزیشکییەکان سەلماندوویانە، کە سییەکانی لە بارێکی ناجۆردان

بە زوور و دەرگە و ئاو و مێزی نانخواردنیانەوە
لە ساڵی ٦٢دا پێشبڕکێی پڕچەکبوون بە ئەتۆمی و نائەتۆمییەوە ساڵانە ١٢٠ ملیارد دۆلار
لە ١٠ ساڵدا ١٢٠ هەزار ملیارد لیرە
یان ١٥٠ ملیۆن خانووی چێنەکراو
خانووگەلێك کە دەبوو چێبکرێن، بەڵام نەکران
خانووی ئەو پیاوەش کە دەیناسم لەنێوانیاندا
لە بالکۆنەکەیدا ڕوناکی مانگ
لە ساڵی ٦٢دا پێشبڕکێی پڕچەکبوون بە ئەتۆمی و نائەتۆمییەوە ساڵانە ١٢٠ ملیارد دۆلار
یان بە هەژماری سەر، یەك ملیارد کەس ناونووسی کوژران
لایەنیکەم نیوەی وشکانییەکان ئامادەی مەرگ
نیوەی گشت درەخت و ماسی و گشت بارانەکان
لایەنیکەم نیوەی کۆرپەلەکان ئامادەی مەرگ
ئایا دەکرێ سەرابا لە چەك داماڵرێین
ئایا لە ساڵی ٦٣دا یان ٦٥دا دەکرێ
خۆزگە لە گشت هەرێمەکان بە ئەتۆم و بێئەتمەوە لە چەك داماڵرێین
هەروەك مرۆڤ لە خۆشییەکانی ڕووی زەوی بەهرەمەندبین و
ئەو خۆشیانە چوار بەرابەر کەین
بەو جۆرە، لە ماوەی سێ مانگدا برسیەتیمان ڕیشەکێشدەکرد
ئیدی دندانەکانمان دانەدەڕزان
بوکەکانمان نەدەبوونە برین
بەتایبەت مناڵەکانمان
خەم لە چاوانیان دەڕەوییەوە
لاقە لارووێرەکانیان ڕاستدەبوونەوە و
زگە باکردووەکانیان دادەمرکانەوە
ژمارەکان چی دەڵێن؟
دەبێت چی بڵێین ؟
ئەوە چییە کە لێمان نزیکدەبێتەوە ؟
ئەوە چییە کە لێمان دووردەکەوێتەوە ؟

١٧ای جونی ١٩٦٢

له ١٠ ساڵدا ٣٠ هەزار ملیارد لیرە
نازانم لە هەژماری ئەستێرانەوە نزیکە یان نا ؛
١٣٠ هەزار ملیارد
یا ١٥٠ ملیۆن خانووی چێنەکراو
خانووگەلێك کە دەبوو چێبکرێن بەڵام نەکران
تارمایی ١٥٠ ملیۆن خانوو
پێنج ژوور بە ئاو و کارەبا و گەرماوەوە
دەرگە و پەنجەرەی ١٥٠ ملیۆن خانوو
شوشەکانیان کاتێ کە خۆر هەڵدێ و
سێبەریان لە خۆرئاوابووندا و
بالکۆنەکانیان لەژێر تریفەی مانگەشەوا
ورچ لانەی هەیە و
شەیتانۆلکە قاوخێك
بەڵام باری ئێمە ئەمەیە
پیاوێك دەناسم
بە دوو دەست و لاقەوە
بە سمێڵی ڕەشی قەیتانییەوە
ئەو ساڵ بۆتە سی ساڵ
دوو کوڕەکەی ئەو یەکێ حەوت ساڵان و ئەو دیکە شەش مانگان
لەتەك خەسوو و خەزووری و
وێنەیەك کە لە سەربازیا گیراوە، یان هی ئەو خۆیەتی
یان هی باوکی مردووی
یان هی خەزووری
لەگانێك و
تەنیا یەك ژوور
سەد و پەنجا ملیۆن خانوو و
هەر یەك لەم خانووانە

و خودی ئەویش زۆر لاواز و نەخۆشە و تووشی سیاتالجی Sciatalgia بووە و بەدرێژای ئەم ساڵانە لە زیندانی بورسە'دا، نەخۆشییەکانی، نەخۆشی دڵیشیان بۆ زیادبووە ... لەتەك گشت ئەمانەدا لە ماوەی ئەم دوازدە ساڵەدا، هیچ یەك لە لێپرسراوان دەستی یارمەتیان بۆ درێژنەکردووە. "

لەلایەکی دیکەشەوە لە ساڵی ١٩٤٦ بەدواوە، هۆنراوەکانی نازم حیکمەت بەشێوەی جۆراوجۆر لە زیندانی بۆرسە'وە دەردەچوون و پاش وەرگێڕانیان، لە چاپکراوەکانی فەرەنسەدا بڵاودەبوونەوە. لەو کاتەدا هێشتا هیچ یەك لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی تورکیە نەیاندەوێرا ناوی ئەو بهێنن، چ بگاتە ئەوەی هۆنراوەکانی بۆ بڵاوبکەنەوە ... هۆنراوەکانی ئەو لە فەرەنسە وەردەگێڕدرانە سەر زمانەکانی دیکە و لە ئامریکا و سۆڤیەت و وڵاتانی ئامریکای لاتین چاپدەکران. تەنیا یەك دوو گۆڤار لە تورکیە تاك و تەرا چەند هۆنراوەی کورتکراوەی ئەویان بە پارێز و بەنازناوەوە چاپدەکرد.

هۆنراوەکانی نازم، بەرە بەرە لە دونیادا هەرایەکی زۆریان بەرپاکرد و ئەوەی کە وەها هۆنەرێکی گەورە، ساڵەهایە لە گۆشەی زینداندا ماوەتەوە و بەبێ بچووکترین تاوانێك سزای مەرگی شینەیی بەسەردابراوە، ئازادیخوازان و ڕۆشنبیرانی جیهان دەنگی نارەزایەتییان هەڵبڕی ... لە پاریس کۆمیتەی ڕزگارکردنی نازم حیکمەت پێکهات. ئەم کۆمیتەیە لە بەیاننامەیەکدا کە بۆ ئازادکردنی نازم حیکمەت بڵاویکردەوە، گشت ئازادیخوازان و نووسەران، هونەرمەندان و ڕۆشنبیرانی بۆ پشتیوانیکردن لە داخوازی ئازادبوونی نازم حیکمەت، بانگەوازکرد.

شانبەشانی گەورە نووسەرانی وەك پابلۆ نێرودا Pablo Neruda، ژان پول سارتەر Jean-Paul Sartre، پابلۆ پیکاسۆ Pablo Ruiz y Picasso، بیرتۆلد برێشت Bertold Brecht، نووسەران و نیگارکێشان و موزیکژەنان و زانیارانی بەناوبانگی دونیا نارەزایەتی توندی خۆیان بەرانبەر دەوڵەتی تورکیە دەربڕی و خوازیاری ئازادبوونی نازم حیکمەت بوون.

ڕێکخراوی یونسکۆ، ئەنجومەنی مافناسانی دیموکراتی دونیا و گشت ئۆرگان و ڕێکخراوە جیهانییەکان بەیاننامەیان بڵاوکردەوە و تیایاندا لە دژی ئەو ستەمە گەورەیەی، کە دەوڵەتی تورکیە بەم هۆنەرە ئازادیخوازەی ڕەوابینیوە، نارەزایەتییان دەربڕی.

ئەم دەنگهەڵبرین و ناڕەزایەتییانە بەرە بەرە لە تورکیەش پەرەیانگرت و سەرەنجام زانستگە و کۆلێج و دواناوەندیی شارەکان دەستیاندایە ناڕەزایەتی و کۆمیتەی ڕزگارکردنی نازم حیکمەت'یان پێکهێنا. پۆستەر و پلاکارت چاپکران و بەسەر دیواری شارەکاندا بەتایبەت ئانکارا و ئێستانبول چەسپێندران. لە گشت لایەکی جیهانەوە ئەم بانگەوازە دەچڕرا " نازم حیکمەت، ئازاد بکەن ! "

لێپرسراوانی تورکیە لە وەڵام بە ئەو گشتە بانگەواز و ناڕەزایەتییانە، ئەم ڕۆژ و بەیانییاندەکرد. ئەوان تەواوی هەستیان لای هەڵبژاردن بوو، بەڵام هاوار و هەرای داخوازی ئازادکردنی نازم حیکمەت، تەنانەت گاڵەگاڵی هەڵبژاردنیشی خستبووە کارایی خۆی.

لەو دوازدەساڵەدا، کە نازم حیکمەت لە زینداندا بوو، ناوبەناو پاگەندە لەبارەی لێبوردنی گشتییەوە دەکەوتە بەرگوێی زیندانیان، بەڵام هەمیشە پاش ماوەیەکی کورت خۆشخەیاڵیی ئەو مرۆڤە بەندکراوانە، بە نائومێدی کۆتاییدەهات.

تا ئەوەی کە ساڵی ۱۹۵۰ هاتەپێشەوە. لەم ساڵەدا خەڵکی تورکیە خۆی بۆ بەشداریکردن لە هەڵبژاردنی پارلەمانیی ئامادەدەکرد. لە ساڵانی پاش جەنگی جیهانی دووەمەوە، سیستمی تاکپارتیی لە تورکیە هەڵوەشێنرایەوە و پارتێکی تازە بەناوی پارتی دیموکرات هاتە ئاراوە. دامەزراندنی پارتی دیموکرات، لە سەرەتادا زۆرێك لە ئازادیخوازان و ڕۆشنبیران و بەشێوەیەکی گشتی کەسانێك، کە لە سەرکوت و بیروکراتیی سەردەمدارانی پارتی کۆماری گەل گەیشتبووە گیانیان، هیوادارکرد و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لایەنگرانی ئەم پارتە تازەیە، کە دامەزرێنەرانی بە گەرموگوڕیی لە بارەی ئازادییە کەسییەکانەوە بەتایبەت "ئازادی نووسین" و " ئازادی ڕادەربڕین" دەدوان، ڕوو لە زیادبوون بوو. بەتایبەت کە پارتی تازە، بەڵێنی "لێبوردنی گشتی" ڕاستەقینەی بە جەماوەر دەدا و لەسەر ئەوە پێیدادەگرت، کە ئەم لێبوردنە زیندانیانی "ڕامیاریی"ش دەگرێتەوە. هەڵبژاردن نزیکبوو و ئەم پرسە بۆ هەردوو پارتییەکە بابەتێکی چارەنووسساز دەژمێردرا. چاپکراوەکان بە بەردەوامی لە بارەی "لێبوردنی گشتی" و ئەوانەی کە دەیانگرێتەوە، زیادەیان پێوەدەنا. لەم ماوەدا بڵاوبووەوە، کە پێشنیاری لێبوردنی گشتی لە ئەنجومەندا، لە هەڵسەگاندندایە و شتێکی ئاوها تا پەسەندکردنی نەماوە. ئەم هەواڵە لە تەواوی زیندانەکانی تورکیە، لەوانەش زیندانی بورسە'دا بڵاوبووەوە و زیندانیانی

ددانەکانمان دادەڕزێن
بووکمان پڕ لە زامە و
پێستی مردووی لەشمان شەو شەو
بەتایبەت مناڵانمان
بە سەری زلی لەرزۆکەوە
بە چاوی گەورە و خەماوی لە ڕوومەتی پڕ چرچ و لۆچیانا
زگیان بەسەر لاقە لەڕ و لاوازەکانیانا، وەکو تەپڵ
لەسەر زەوی بە هەژماری سەر ، ئێستە ۲،۵ ملیارد کەسین
لە سەدا هەشتامان برسین
ساڵی ١٩٦٢ەوە
لە ساڵی ٦٢دا گەر دوو فڕۆکەی جەنگی بخەینە سەر خوان
بیانکەینە ساڵاد و شەراب و گۆشت و نان
٤٠ ملیۆن مرۆڤ دەخۆن و دەخۆنەوە و تێردەبن
پاشماوەی نان و گۆشت بۆ ٤٠ ملیۆن پشیلەش بەسدەبێ
پشیلان ساڵاد ناخۆن و شەراب ناخۆنەوە
من میوانیی پشیلەم کردووە
موشەکە بالیستیکەکانم لە تێلەفزیۆندا دیتوون
دوو موشەکی بالیستیك ١٥٠ پەرتووکخانە پەرلەوەی دامەزرێن
دەسووتێنن و دەکەنە خۆڵەمێش
لەوانەیە پەرتووکی منیش لەنێوانیاندا بێ
لە ساڵی ٦٢دا فڕۆکەی بۆمبوەشێنت دیتووە ؟
دوا مۆدێلیان
دوو فڕۆکەی بۆمبوەشێن چوار نەخۆشخانە لەتەك بۆمبەکانیان
لەخۆ باردەکەن
چوار نەخۆشخانەی گەورە و ڕوناك، کە هێشتا چێنەکراون و
بە چەرپا و دەزگەی وێنەگریی و هیواکانیانەوە
لە ساڵی ٦٢دا پێشبڕکێی پڕچەکبوون بە ئەتۆمی و نائەتۆمییەوە ساڵانە ١٢٠ ملیارد دۆلار

دڵخۆش و هیوادارکرد. نازم حیکمەت'یش ئەم هەواڵەی بیست، بەڵام ئەویش وەك زیندانییە ڕامیارییەکانی دیکە لەم قسانە بێزار بووبوو و لەبەرئەوە ئەوەندە بۆی سەرجڕاکێشنەبوو. تا ئەوەی کە ڕۆژێك منەوەر بۆ سەردانیکردنی هاتە زیندان.

لەم ڕۆژانەدا پەیوەندی نازم و هاوسەرەکەی پیرایە ساردوسڕ بوو، کە لە ئەنجامی ئەوەدا لەیەك جیابوونەوە. بەسەرهاتی ئەڤینی منەوەر و نازم بۆ بیست ساڵ پێشتر دەگەڕایەوە. ساڵی ١٩٣٠ منەوەر خاڵۆزای [کچەخاڵی] نازم، کە دایکی خەڵکی فەرەنسە بوو، هەڤدە ساڵە بوو و تازە لە فەرەنسە گەڕابووەوە. پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان ئەو و نازم 'دا پەیدابوو و منەوەر ئارەزووی خۆی بۆ هاوسەریکردن لەتەك نازم دەبڕی. نازم لە وەڵامدا پێیگوتبوو "تۆ هێشتاکە زۆر لاوی، دەبێت خێزان پێکەوەبنێی و ماڵ و ژیان و مناڵت هەبێت، من ناتوانم ئەم شتانە بۆ تۆ بهێنمەدی. من لە داهاتوودا، چاودێریکران و ڕاونان و زیندان و دوورخستنەوەم لەپێشە. من بۆ ژیانی ئاسوودە و خێزان دروستنەکراوم. " لەو شەوە هاوینەی ١٩٣٠دا، لە کاتێکدا کە پێشنیاری کیژۆڵەیەکی هەڤدە ساڵەی ڕەتدەکردەوە، کێ دەیتوانی پێشبینی ئەوە بکات، کە بیست ساڵ دواتر، هەر ئەو ژنە دەبێتە دایکی تاقە کوڕەکەی نازم حیکمەت؟

منەوەر ئانداچ ساڵی ١٩٦٧ لە دیمانەیەکدا لەتەك رادی فیش نووسەری ڕوس و هاوەڵی نازم حیکمەت، کە پاش مردنی نازم پەرتووکێکی لەبارەیەوە نووسی، ئاوای گوت:
" لەو کاتەدا هەستمدەکرد، کە بە توندی سووکایەتیم پێکراوە. چۆن دەبوو؟ چۆن دەلوا، کە ئەو ئەڤینی من ڕەتبکاتەوە؟ بۆ ئەوەی کە نازم لەبیری خۆم دەرهاوێم، هەرچیم لەدەستهات، کردم. هاوسەرییمکرد و بوومە خاوەنی کیژێك. بەڵام... "

هێشتاکە منەوەر، کە هاوسەری یەکەمی زۆری نەخایاندبوو و بە جیابوونەوە کۆتاییهاتبوو، هاتە دیدەنی نازم. پێیگوت کە بڕیاری خۆی داوە و ئیدی هەرگیز لە ئەو دانابڕێ و ئەم بڕیارە لەسەر بنەمای هەست و سۆز نییە، بەڵکو لە ڕووی ژیریی و هۆش و لۆجیکەوە دراوە. هەروەها گوتی دەزانێت کە ناهێڵن ژیانێکی ئاسایی و ئاسوودەی هەبێت و دەشزانێت کە ئەو چ دژواریی و گیروگرفتێکی لەپێشە، بەڵام بەو گشتە دژوارییانە ڕازییە و بەگیانی دەیانسێنێت .... نازم و منەوەر هاوسەریانکرد. ئەمە چوارەمین هاوسەری نازم حیکمەت بوو. نازم هەروا لە زیندانی بورسە'دا بوو و منەوەریش لەو شارەدا نیشتەجێبوو و چاوڕێی ئازادبوونی هاوسەرەکەی بوو...

ژمارەکان چی دەڵێن

ژمارە باڵۆسەی ساوایانە
ژمارە تابووتی شارانە
ئەو شارانەی کە کوژران
یان ئەوانەی دەکوژرێن
ژمارە بێژەری شتگەلێکە کە لێمان نزیکدەبنەوە
ژمارە بێژەری شتگەلێکە کە لێمان دووردەکەونەوە
ئەوە چییە لێمان نزیکدەبێتەوە و
ئەوەی لێمان دووردەکەوێتەوە چییە ؟
جەنگی جیهانی : یەکەم
جەنگی جیهانی : دووەم
لە ١٤وە تا ١٨و لە ٣٩وە تا ٤٥ دە ساڵ ٥٤ ملیۆن کوژرا و
٤٩ ملیۆن پەککەوتە
وڵاتی کوژراوان و پەککەوتان
وڵاتێکی ١٠٣ ملیۆن کەسی
بە هەتیو و دێوانە و بەردە سوتاوەکانیشییەوە
یەکێ لەدەستچوان لە ماڵەکەی ئێمە بوو
ڕۆیی و چیدی نەگەڕایەوە
لەبیرم نییە، کە نۆزدە ساڵە بوو یان چل ساڵان
بە دوو چاوی کوێرەوە گەڕاوە
لەبیرم نییە، کە چاوشین بوو یان چاوڕەش
بە لاقی لە ئەژنۆوە بڕاوی جەبەوە گەڕاوە
گەڕاوە و نەیتوانی دەرگەی خانووەکەی بدۆزێتەوە
لە ١٤وە تا ١٨و لە ٣٩وە تا ٤٥ دە ساڵ ٥٤ ملیۆن کوژرا و
٤٩ ملیۆن پەککەوتە
لەسەر زەوی بە هەژماری سەر ، ئێستە ٢.٥ ملیارد کەسین
لە سەدا هەشتامان برسین

ئەو ڕۆژە منەوەر هاتە زیندان. بڕێکی زۆر ڕۆژنامە و گۆڤار و هەواڵی هیوابەخشی لەتەك خۆی هێنابوو. باوەڕی بە نازم هێنا، کە خەریکە خەونی لێبوردنی گشتی دەبێتە ڕاستی. ئەو گۆڤارێکیشی بەناوی نازم حیکمەت بۆ هێنابوو. ئەم گۆڤارە لاوانی ئێستانبول بڵاویاندەکردەوە و ڕوو لە ئەو [نازم] نووسیبوویان :

" تۆ فێرتکردین، کە چۆن مرۆڤەکانمان خۆشبوێن، ئێمەش ئێستاکە بۆ ئازادبوونی تۆ خەریکن دەجەنگین ... " بەخوێندنەوەی ئەم پەیامە، ئەشك زایە چاوەکانی نازم ...

نازم حیکمەت'یش وەك گشت زیندانییە ڕامیاریەکانی دیکە دڵبەندی ئەم هیوایە بوو، کە بەزوویی یاسای لێبوردنی گشتی لە ئەنجومەندا پەسەنددەکرێت، لە نامەکانی خۆیدا مژدەی بە دایك و هاوەڵانی دەدا، کە ئیدی سەردەمی لێکدابڕان و ئازار کۆتاییدێت و ڕۆژی ئازادبوون زۆر دوور نییە. بەڵام لەم ڕۆژانەدا، لە ناکاو هەواڵێکی نائومێدگەر لە زیندانەکانی وڵاتدا بڵاوبووەوە "ئەنجومەن بەبێ ئەوەی یاسای لێبوردنی گشتی پەسەندبکات، بۆ کاروباری هەڵبژاردن، دەستی بە پشووی خۆی کردووە ! "

ئەم لێدانە، لێدانێکی کوشندەبوو ... لە گشت زیندانەکاندا باری یاخیبوون و هەڵچوون سەریهەڵدا، گشت هیواکان بێسەرەنجام بوون، ئەم جار دیوارەکانی زیندان تەنگتر و هەوای خنکێنتر و کاتەکانی بێبڕانەوەتر دەهاتنە پێشچاو ...

نازم حیکمەت بیری لێکردەوە، کە لەوە زیاتر ناتوانێت بەرگەی ئەم ستەمە بگرێت. ئەو چاك دەیزانی، کە ئازادبوونی ئەو واتە ئازادبوونی هەزاران زیندانی ڕامیاریی دیکە، کە لە زیندانە جۆراوجۆرەکانی وڵاتدا بەندکرابوون ...

هیچکام لە نارەزایەتییەکان، بەیاننامە، تێلەگراف و نامەگەلێك، کە لە گشت لایەکی جیهانەوە هەروەك لافاو بەڕووی سەرانی تورکیە'دا هەڵیاندەکرد، کارایيان دانەنابوو. لەتاو ئەوە نازم حیکمەت بڕیاریدابوو، دواشتێك کە بۆی ماوەتەوە، لە ڕێی ئازادی خۆی و هەزاران زیندانیدا بیبەخشێت: واتە گیانی !

هەڵبەتە دەبێت بگوترێت "نیوەی گیانی!"، چونکە لەم دوازدە ساڵەدا سەرەڕای پشتئێشە و

گشت دەرگەکان داخراون و گشت پەردەکان دادراونەتەوە
لەکوێن لەکوێن لە کوێن
لە جێیەکا نادیارن نادیارن نادیارن
لاڵان لە دوور دوورەوە بۆ کەڕان دەدوێن
نیگا چاوی نییە و ڕۆیشتن پا
ماندووم لە گەڕان بەدوای ئەستەما
با سیگارێك بکێشم

٢١ی ئاياری ١٩٦٢

لێپرسراوانی پێنوێنی

لێپرسرانی پێنوێنی قیت ڕاوەستاون،
دەست و باسکیان دەشەکێنن و ئەبرۆیان پەیوەستکردووە
ئازادی ئێمە لە نووکی کوتەکەکانی ئەواندایە
لێپرسرانی پێنوێنی قیت ڕادەوەستن،
تا ئەو دەمەی کە خەڵکی هێشتاکە یەکدی خۆشویستن فێرنەبوون.

٢٣ ئایاری ١٩٦٢
مۆسکۆ

لاوازی سییەکانی و ئازاری سیاتالجی Sciatalgia، تووشی نەخۆشی دڵیش بووبوو. سەرەڕای گشت ئەوانەش، ئەو بڕیاریدا لە خواردن مانبگرێت : یان ئازادبوون یان مردن !

لەم سەردەمەدا، نازم حیکمەت لە زۆربەی وڵاتانی دونیادا تەواو ناسراوبوو. لە تورکیە'ش ڕۆژنامەوانان ساتێك لێی نائاگانەبوون و چاپکراوەکان هەموو ڕۆژێ هەواڵێکی تازەی ئەویان بڵاودەکردەوە.

نازم حیکمەت وێردی سەر زمانان بوو. هەمووان خوازیاری ئازادبوونی ئەو بوون. ئێستاکە ئیدی بۆی ساخ بووبووەوە، کە لە ماوەی ئەم دوازدە ساڵەدا بەرگەی چ ستەمێکی کوشندەی گرتووە.

نازم حیکمەت ڕایگەیاند، کە لە ڕۆژی ٨ی ئاپریلی١٩٥٠'وە لە خواردن ماندەگرێت و نووسی کە ئەم کارەی ئەو هەرگیز لە ئەنجامی نائومێدییەوە نییە، بەڵکو بۆ بەدەستهێنانی مافی خۆیەتی و هەروا درێژەیدایێ، " گیانی تەنیا شتێکە، کە دەتوانێت بەوپەری ئارەزووەوە لەڕێی خۆی و کەسانی دیکەدا بیبەخشێت ...".

بابەتی لەخواردنمانگرتنی نازم لە چاپکراوەکاندا بڵاوکرایەوە و گشت لایەنگرانی ئەوی پەشێوکرد و ڕای گشتی دونیای وروژاند. جارێکی دیکە لافاوی تیلەگراف و نامەی نارەزایەتی بەرەو سەرانی دەوڵەتی تورکیە لە هەر چوارلای دونیاوە هەڵیکرد. لەلایەکی دیکەیشەوە لایەنگرانی نازم و هەر ئاواش لێپرسراوان بەشێوەیەك دەیانویست بەر بە مانگرتن لە خواردنی ئەو بگرن. لایەنگرانی نازم، پەشێوی گیانی ئەو بوون و دەیانزانی کە ئەو نەخۆشە و توانای بەرگەگرتنی ئەو کارەی نییە. سەرانی وڵاتیش دەیانویست بەر بە وروژانی خەڵك بگرن.

بەشێوازی جۆراوجۆر ویستیان ئەو لە بڕیارەکەی پاشگەزبکەنەوە و جارێکی دیکەیش بەهیوایەکی بێبنەما ئەو لەپشت دیواری زیندان ڕابگرن. بەڵام نازم لەسەر بڕیاری خۆی سووربوو و لە هەمان ڕۆژدا کە پێشتر ڕایگەیاندبوو، دەستیدایە مانگرتن لە خواردن ...

لەخواردنمانگرتنی نازم نەك تەنیا بۆچوونی گشتی تورکیەی دژی کەسانێك، کە ئەم هۆنەرە

ئازادیخوازە، کە بە شانازی ئەدەبی هاوچەرخی تورك و باوکی هۆنراوەی تورکی دەژمێردرا، زیندانیکردبوو، وروژاند، بەڵکو خەڵکی زۆرێك لە وڵاتانیش لەتاو ئەو هەمگە ستەم و نادادوەرییەی کە سەرانی دەوڵەتی تورکیە بەرانبەر ئەم هۆنەرە گەورەیە ڕەوایاندەبینی، توڕەکرد... دەوڵەت و ڕامیارکارانی وڵات بەرەبەرە شڵەژان. شالیاری دادوەریی دەستبەجێ لێکۆڵەرەوانی ناردە زیندانی بورسە و هەوڵیاندا بە بەڵێندانی درۆینە، ئەو لە بریارەکەی پاشگەزبکەنەوە. بەڵام نازم گوێی بە هەوڵەکەی ئەوان نەدا. ناچار، دەوڵەت ڕایگەیاند، لەبەرئەوەی کە نازم حیکمەتی هۆنەر بەتوندی نەخۆشە و پێداویستییەکانی چارەسەرکردنی لە زیندانی بورسە'دا نین، دەیگوێزرێتەوە بۆ ئێستانبول. زیندانیانی زیندانی بورسە، کە نازم'یان زۆر خۆشدەویست و بە "بابە" بانگیاندەکرد، بەم هەواڵە پەشێوان. ئەوان نەیاندەویست، هەر ئاوا بە ئاسانی "بابە" لەدەستبدەن. لە کاربەدەستانی دەوڵەتی دڵنیانەبوون و دەترسان، کە لەنێوببەرن. خەریکبوو زیندانیانی بورسە هەڵچن. لەبەرئەوە کاربەدەستانی دەوڵەت لەژێر چاودێرییەکی زۆردا، نیوەشەو بەنهێنی نازم'یان لە زیندانی بورسە دەرکرد و گواستیانەوە بۆ ئێستانبول. لە ئێستانبول دەستبەجێ ئەویان لە نەخۆشخانە پڕ ئامێرەکان خەواند. نازم بەرهەڵستیدەکرد و ئامادەنەبوو مانگرتنەکەی بشکێنێت. دکتۆر و شارەزایان چاویانپێکەوت و ڕاپۆرتیان لەبارەیەوە نووسی، کە زۆر نەخۆشە، باری سییەکان و دڵی زۆر خراپە و بۆی هەیە گیانی لەدەستبدات. نازم دەیزانی، کە مردنی ئەو بۆ دوژمنەکانی مەترسیدارە، لەبەرئەوە هۆگری مردن بووبوو و گوێی لەو ڕاپۆرتانە شلنەبوو و بەشێوەیەکی بێچەندوچون ملی بە مانەوە و خەوتن لە نەخۆشخانە نەدەدا و ئامادەی چارەسەرکردننەبوو و داوایکرد هەرچی زووتر بیگێڕنەوە زیندان. سەرەنجام دەسەڵاتداران ناچاربوون، بیبەنە یەکێك لە زیندانەکانی ئێستانبول ...

خاتوو جەلیلە دایکی نازم حیکمەت، کە تاڕادەیەك بینایی لەدەستدابوو و لە خەمی کوڕە ئازادیخوازەکەیدا لە باری ئاسایی کەمێك پیرتر دەهاتەبەرچاو، بۆ ڕزگارکردنی کوڕەکەی کە لە یازدەهەمین ڕۆژی مانگرتنەکەیدا بێهۆشکەوتبوو و لە گیانەڵاندا بوو، لەسەر پردی بەناوبانگی گالاتای دانیشت و ڕۆژووی ڕاگەیاند و بۆ ڕزگارکردنی نازم واژۆی کۆدەکردەوە. خەڵك لە دەوری ئەم ژنە جەرگسووتاوە، کۆبوونەوە و لەسەر پردەکە قەرەباڵخییەکی سەیر پەیدابوو. پۆلیس ئەویشیان گرت بردیانە پۆلیسخانە، بەڵام پاش چەند ساتێك (ساعەتێك) بۆ پێشگرتن بە وروژانی زیاتری خەڵك، ئازادیانکرد.

دونیا بدەینە دەستی منداڵان ئەگەر تەنیا بۆ ڕۆژێکیش بووە
وەك موزەڵانێکی ڕەنگاوڕەنگ بیدەینە دەستیان تا یاری پێبکەن
بەدەم گۆرانیگوتنەوە لەنێوان ئەستێران یاریبکەن
دونیا بدەینە منداڵان
وەك سێوێکی گەورە و وەك لەواشەیەکی گەرم
بەلایەنی کەمەوە ڕۆژێك زکیان تێربێت
دونیا بدەینە منداڵان
ئەگەر تەنیا بۆ ڕۆژێکیش بووە، دونیا لەتەك هاوەڵێتی ئاشنابێت
منداڵان دونیا لە دەستی ئێمە دەستێنن و
درەختانی هەمیشە نەمر لەسەری دەڕوێنن

٢١ی ئایار ١٩٦٢

ئیسپانیا

هەندێکمان شەست ساڵەین و هەندێك لێکدابڕان و
هەندێکیش دەمێکە ئێسکیان بووەتە خاك

ئیسپانیا لاوێتی ئێمەیە
ئیسپانیا گوڵێکی خوێنینە لەسەر سنگمان پشکوتووە
ئیسپانیا هاوەڵیتی ئێمەیە لە ژێر ڕۆشنایی هیوای پتەو و
درەختانی پیری زەیتوونی لك و پۆپ شکاو و خاك زەرد و سووری
ژێر و ژوور کراو
هەندێکمان شەست ساڵەین و هەندێك لێکدابڕان و
هەندێکیش دەمێکە ئێسکیان بووەتە خاك
مادرید لە ٣٩دا تێکشکا
لەو ڕۆژەوە تا ئێستا هەرچی بەسەر نەوەی ئادەما هات لە تاڵ و شیرین
ئیسپانیا لە ٣٩دا تێکشکا و
دەنگی گەرم و تووڕەی هیوای ئێمە کە ڕۆشناییەکەی لە بێلبائۆ
تێکنەشکا
ساڵی ٦٢ لە کانەکانی نەمسا بەرزە
ئیسپانیای لاوێتی ئێمە بوو ئیسپانیا لاوی ئێمەیە
ئیسپانیان چارەنووسی هەموومانە

٢٠ ئایاری ١٩٦٢ مۆسکۆ

بەڵام بۆ سبەینێی ئەو ڕۆژە، ئورهان وەلی ، ئەکتای ڕەفعەت و مەلیح جەودەت، سێ هۆنەری بەناوبانگ و خۆشەویستی خەڵك، بۆ ڕزگارکردنی گیانی نازم حیکمەت سێ ڕۆژ ڕۆژوویان ڕاگەیاند ... لەم کاتەدا هەڵبژاردن دەستپێکرد. لەبەرئەوە تا پێکهێنانی ئەنجومەنی تازە و پەسەندکردنی یاسای لێبورنی گشتی، دەبوو چاوەڕوانبکرێت. لەسەر داخوازی پێداگرانەی زۆرێك لە نووسەران و هۆنەران و هونەرمەندان و ڕۆشنبیرانی وڵات، بەتایبەت کۆمەڵە خەڵکێکی زۆر لە لایەنگرانی، نازم ئامادەبوو بەشێوەی کاتی مانگرتنەکەی بشکێنێت.

سەرەنجام هەڵبژارن کرا و پارتی دیموکرات دەسەڵاتی گرتەدەست، پاش پێکهێنانی پارلەمان، پێشنیاری لێبوردنی گشتی چووە بەردەم پارلەمان. جارێکی دیکە دوژمنانی نازم دەستەوەستان نەمانەوە و خاڵێکیان خستە یاسای لێبوردنی گشتییەوە، کە بەگوێرەی ئەوە کەسانێك، کە بەگوێرەی بەندی (٩٤)ی یاسای سزادانی سەربازیی گیرابوون، بەر لێبوردن نەکەون و ئەمە بەواتای پانزدە (١٥) ساڵی دیکە لە زینداندااڕاگرتنی نازم حیکمەت، بوو. بەڵام ناڕەزایەتییەکان جارێکی دیکە زیاد و زیادتر پەرەیانسەند و دواجار بە ناچاریی خاڵێکی دیکەیان خستە یاساوە، کە وەبەرکەوتووانی ئەو بەندەش دوو لەسەر سێی سزاکەیان دەبەخشرا و نازم کە سیازدە ساڵی لە بیست و هەشت ساڵ زیندان بەسەربردبوو، سەرەنجام ڕۆژی ١٥ی جونی ١٩٥٠ بە دڵێکی نەخۆش و سی لاوازەوە لەپشت شورەی ئاسنینی زیندان هاتەدەر. هاوسەرەکەی منەوەر، لە تەواوی ئەم ماوەدا بۆ ساتێك وچانی نەدابوو. یەك ساڵی تەواو لە شاری بورسە نیشتەجێ بووبوو و لەم گشتە ماوەدا تا ئەو جێیەی، کە دەستورەکانی زیندان بواریان دەدا، چاودێریی و ئاگاداریی هاوسەرەکەی دەکرد.

زندانیانی زیندانی بورسە، چ ئەوانەی کە لەسەر بنەمای لێبوردنی گشتی ئازاد بووبوون و چ ئەوانەی کە چەند ساڵ لەماوەی زیندانی بوونەکەیان داشکابوو، بەڵام هێشتاکە دەبوو لە زیندان بمێننەوە، بە شادی و دڵخۆشییەکی بێوێنەوە لە دەوری نازم کۆبووبوونەوە و بەبۆنەی ئازادبوونی ئەوەوە، جەژنیان دەگێڕا.

نازم'یش وەك گشت زیندانییە ئازادبووەکان پاش چەند ڕۆژ کەوتە گەڕان لە دووی کار. دەیویست کاربکات و خەرجی خۆی و هاوسەر و کۆرپەکەیان کە بەڕێوەبوو، پەیدابکات. ئەو چەند زمانی دەزانی. لە زیندان ساڵەهای ساڵ کاری ڕستن و چنینی کردبوو و لەم کارەدا

بووبووە وەستا. بەڵام ئەوانەی کە لە تەواوی ئەم ساڵانەدا نەیانهێشتبوو گەورەترین هۆنەری تورك هەناسەیەکی ئاسوودە هەڵکێشێت، جارێکی دیکە لەسەر ڕێی ئەو کۆمەڵێك ڕێگری نەدیتراو و دیتراویان دانان.

ئەو لە ڕوانگەی ئەوانەوە تاوانباربوو، ئەگەرچی بەر لێبوردنی گشتی کەوتبێت یان نا، دەبوو دەنگی ئەو کپبکرێت، چونکە هەندێك گوێچکە بەرگەی بیستنی دەنگی ئەویان نەدەگرت. نازم لەم دەرگە و لەو دەرگەی دەدا، ئامادەبوو هەر کارێك بکات، تاوەکو تەنیا بتوانێت خەرجی ژیانی خۆی و هاوسەر و مناڵی دابینبکات. ئیدی تەنیا ئارەزووی ئەو ئەوە بوو، کە ماڵێکی گچکە بەکرێبگرێت و بە ئارەزوو و خواستی خۆی بیڕازێنێتەوە و پاش ساڵانێك لە زیندان و دەربەدەری بە ئاسودەییەوە لە تەنیشت هاوسەر و مناڵەکەیدا بژی و خەریکی کاری ئەدەبی و هۆنراوە و شانۆنووسین بێت. ڕۆژانێکی دورودرێژ لە دووی کار گەڕا، بەڵام کەس ئامادەنەبوو، کار بەو بدات. لە هەمووی خراپتر، ئەوەی کە هێشتا پۆلیس لە دووی بوون، بۆ هەر شوێنێك دەڕۆیشت، چەند پۆلیسی نهێنی لە دووی بوون.

دواجار لە هەمان کۆمپانی فیلمسازیدا، کە پێش زیندانییکرانی، کاری لێ دەکرد، توانی کارێك پەیدابکات. هەرچەندە داهاتێکی کەمی هەبوو، بەڵام بەرانبەر بەم چاکەیەی بەڕێوەبەرانی کۆمپانییەکە سوپاسگوزاربوو، کە وێرابوویان کار بەو بدەن. لەو کۆمپانییەدا سیناریۆی دەنووسی، خەریکی کاری دوبلاج بوو و لە ئامادەکردنی فیلمەکاندا چاودێرییدەکرد، بەڵام بڕیاربوو بەهیچ شێوەیەك لە هیچ کوێیەکی ئەو فیلمانەدا ناوی ئەو نەبردرێت. نازم بەم مەرجە ڕازیبوو. پاشنیوەڕوان ماندوو و نیوەگیان لەکار دەگەڕاوە و لە تەنیشت هاوسەرەکی منەوەر، هیلاکی ڕۆژگاری لەبیری خۆی دەبردەوە و بۆ ساوایەك کە لە داهاتوویەکی نزیکدا لەدایکدەبوو، پلانی دادەڕێژا و جار جار هاوەڵە نزیکەکانی وەك عابدین دنیو'ی نیگارکێش، سەعید فایق نووسەری بەناوبانگ و ئەکتای ڕەفعەت'ی هۆنەر دەهاتنە دیدەنی و چەند سات پێکەوە دادەنیشتن و لەبارەی هونەر و ئەدەب قسەوباسیاندەکرد.

سەرەنجام منەوەر، کوڕێکی بوو. نازم هەمیشە بە خزم و هاوەڵانی دەگوت : کە منەوەر کوڕێکی بۆ ئەو دەبێ و پێشتر ناویشی نابوو "مەمەت" ... سەرەنجام مەمەت لەدایکبوو. شادی نازم لەڕادەبەدەر بوو. ئەم پیاوە، ئەم مرۆڤە کە دونیای بە هۆنراوەی جوان و پایەدارییەوە

دەبێ بتوانن، گشت تیشکەکان چەپکبکەن
دەبێ بتوانن، وەك بەردی کیلۆمەترژمێر
لە سەرەڕێگەکان ڕاوەستن، هۆنراوەکانی ئێمە
دەبێ بتوانن، بەر لە هەمووان ببینن، کە دوژمن نزیکدەبێتەوە
دەبێ بتوانن، لە دارستانەکان، تام تامەکان بکوتن
تا ئەو کاتەی کە لە جیهانا وڵاتێکی دەستەمۆ و مرۆیەکی دەستەمۆ
لە ئاسمانیش هەورێکی ئەتۆمی بمێنێ
هۆنراوەکانی ئێمەش، دەبێ هەرچیان هەیە لە گیان و ماڵ و بیر و ئەندێشە
لە ڕێی ئازادی بێسنووردا ببەخشن

٢٢ی جێنیوەری ١٩٦٢ مۆسکۆ

بۆ نووسەرانی ئاسیا و ئافریکا

برایانم
مەڕواننە زەردی پرچم
من ئاسیایم
مەڕواننە شینی چاوانم
من ئافریکایم
لە وڵاتی من، درەختەکان سێبەر ناخە سەر پێی خۆیان
وەك وڵاتی ئەنگۆ
لە وڵاتی من، نان لە گەرووی شێردایە
لەسەر کاریزان ئەژدیها پاکشاوە
مەرگ بەر لە پەنجا ساڵی دێ، لە وڵاتی من
وەك وڵاتی ئەنگۆ
مەڕواننە زەردی پرچم
من ئاسیایم
مەڕواننە شینی چاوانم
من ئافریکایم
لە سەدا هەشتای خەڵکی وڵاتی من، خوێندنەوە و نووسین نازانن
لەوێندەرێ هۆنراوەکان دەبنە گۆرانی و دەماودەم دەگەڕێن
لە وڵاتی من، هۆنراوەکان دەتوانن ببنە ئاڵا
وەك لە وڵاتی ئەنگۆ
برایانم
دەبێ بتوانرێ هۆنراوەکان لە گای لەڕ و لاواز ببەسترێن و
زەوی بکێڵن
دەبێ بتوانن، لە کێڵگەکاندا
تا ئەژنۆ لە گۆلاوا ڕۆچن
دەبێ بتوانن، گشت شتێ ببرسن

داگرتبوو، بەختەوەری بەواتای کەتواریی، پاش ئەو هەمووە ڕەنج و کوێرەوەرییە بێئەژمارانە، کە لەو نێوەندە بچووکە خێزانییەی بەدەستیهێنابوو. بە شادییەکی لەڕادەبەدەر و و بە شانازیی باوکانەوە لەبارەی مەمەت'وە دەدوا. مافی خۆی بوو، چل و نۆ ساڵ لە تەمەنی دەگوزەرا و تازە بووبوو بە باوك.

نازم دەیزانی کە دەیانەوێت ئەم خۆشییە گچکەیەی، کە پاش ساڵانێك لە زیندان و دەربەدەری بەدەستیهێنابوو، لێیبستێنن. دەیزانی کە هەمیشە چاودێرییدەکەن، دەیزانی کە چاوەڕێی بیانوویەکی بچووکن، بەڵام ئەو هەموو توانای خۆی دەخستەگەڕ، تاوەکو بیانوویەك نەداتە دەست دوژمنانی. چونکە بەتەمابوو لە وڵاتەکەیدا لە تەنیشت خێزانەکەیدا بژی و ئیدی بە هیچ شێوەیەك ئامادەنەبوو، ئەوەی کە بەدەستیهێناوە، لەدەستیبدات. بەڵام ...

ڕۆژێك کاربەدەستێکی فەرمانگەی سەربازگیریی لە دەگەی ماڵەکەی دەدا و داوا لە نازم دەکات، کە هەرچی زووتر خۆی بۆ ئەنجامدانی خزمەتی سەربازیی بناسێنێت. نازم حیکمەت باوەڕینەدەکرد، کە لە تەمەنی پەنجا ساڵیدا ئەویان بۆ خزمەتی سەربازیی بیەوێت. بێجگە لەوەش، ئەو کە کۆلێجی هێزی دەریایی تەواوکردووە و ماوەیەکیش لە هێزی دەرياییدا خزمەتیکردووە. هەرچۆن بوو، سبەینێی ئەو ڕۆژە گشت بڕوانامەکانی و ڕاپۆرتە پزیشکییە جۆراوجۆرەکان لەبارەی نەخۆشی دڵ و لاوازی سییەکانی و ئازاری سیاتالجی Sciatalgia، لەتەك خۆی بردنییە فەرمانگەی سەربازگیری و چەند سات لەتەك کاربەدەستانی بیانووگیر مشتومڕدەکات، ڕۆشنیدەکاتەوە و باسیدەکات. بەڵام هەوڵەکەی بێسوددەبێت. تەنانەت شوێنی خزمەتکردنەکەشی پێشتر ئامادەکرابوو؛ لە شوێنێکی دووردەست و ئاو و هەوا ناجۆری وڵات! نازم پێشنیاردەکات، کە پزیشکی سەربازیی بیبینێت. پزیشك بەوردی دەیپشکنێت و دووبەدوو پێیدەڵێت "تۆ بەم بارەوە کە هەتە، نیو سات لەبەر خۆرەتاو بووەستیت، مردنت مسۆگەرە! بەڵام چی بکەم، کە دەبێت لە ڕاپۆرتەکەمدا بنووسم، کە تەندروستیت زۆرباشە !"

ئیدی ئەمە لە توانای ئەو بەدەربوو. بەهیچ شێوەیەك ناتوانرێت ئەم پیلانە پوچەڵبکرێتەوە و بەهیچ شێوەیەکیش ناتوانرێت بەرگەی بگیردرێت. لەو کاتەدا نازم ڕووداوی کوشتنی سەباحەدین عەلی بیرکەوتەوە ؛ نووسەری بەناوبانگ، کە دواجار بە فێڵ و تەڵەکە لەسەر سنووری بولگاریا لەکاتی هەڵهاتنندا کوشتیان ! نازم کەوتە بیرکردنەوە : سەباحەدین عەلی'یان

ئەوەندە خستە ژێر فشارەوە، تاوەکو ناچاربوو ڕابکات و سەرەنجام لەسەر سنووری تورکیە- بولگاریا بەدەستی یەکێك لە نۆکەرانیان کوشتیان و ئاوایان نیشاندا، ئەو کەسەی کە لەتەکیدا بووە، لەبەر چاوبرینە پارەوپوول، ئەوی کوشتووە .... نازم ئەمەی بەخەیاڵداهات، نەکا ئێستاکە بۆ ئەویش وەها پیلانێکیان دارشتبێت؟ تۆ بڵێی ئەم جارە ویستبێتیان بەشێوەیەك ئەو لەنێوبەرن. هەر چەند شەوێك لەوەوپێش، کە لەسەر کارەوە بۆ ماڵەوە دەگەڕایەوە، خەریکبوو بە ئۆتۆمۆبێل بەژێرییەوە بکەن ... ئەو ڕۆژانە هاوەڵانی دوور و نزیکی ئاگاداریاندەکردەوە و پێداگرانە داوایانلێدەکرد کە ئاگاداری خۆی بێت ... نازم هەستی بەمەترسی کردبوو ... هەردەم مەرگ بۆ ئەو لە بۆسەدا بوو ... ئەم جار دەیانویست بیبەنە سەربازی و لەو ناوچە ئاو و هەوا خراپەدا سەنگومی بکەن. ئەوان بەباشی دەیانزانی، کە ئەو نەخۆشە ! باری دڵ و سییەکانی جۆرێکە، کە لەو ناوچەدا چەند ڕۆژ زیاتر ناژی.

شەست ساڵەم

له نۆزده ساڵییەوه خەونێك دەبینم

له بارانا لیتەی هاوین و زستان

له خەو و بێداریا

شوێن خەونەکانم کەوتم و دەڕۆم

دابڕان جتەکانی له من سەند و بردنی.

چەند کیلۆمەتری هیوا و چەند خەوارێك خەم،

برجێك کە شانەمکرد و دەستانێك کە گوشیمن.

تەنیا له خەونەکەم دانەبڕاوم

لەتەك خەونەکەم ئۆروپا و ئاسیا و ئەفریکا گەڕام

تەنیا ئەمەریکییەکان ڤیزایان ناوێ

فرەتر له دەریا و کێو و بیابانەکان، مرۆڤەکانم خۆشدەویستن و

له مرۆڤەکان سەرمسوڕما

له زیندانا تیشکی ئازادیم بوو

له دوورخراوگە نان و دۆ

له هەر شەوێکا کە دەچوو و له هەر ڕۆژێکا کە دەهات :

خەونی گەورەی ڕزگاری نیشتمانم.

١٩٦١

جەنگی ئازادی

جارێکی دیکە هاتنەوە، بە بەرتووك و سروود و ئاڵاکانیانەوە،
شەپۆل شەپۆل، بوونە ڕۆشنایی و
بەرەو تاریکایی هێرشیانبرد،
جارێکی دیکە مەیدانەکانیان گرتنەوە.
گیانبەختکروویەك کە لە مەیدانی «بایەزید»دا کەوتبوو
خۆی تەکاندا و هەستایە سەرپێ،
برینەکەی خۆی وەك خۆرێك بەرزکردەوە
ئەشکەوتی «پاشای ماران»ی وێرانکرد
هێستا ئەو ڕۆژە نەهاتووە، ئاڵاکانتان نەپێچنەوە
گوێڕادێرن، ئەوەی دەیبیستن نوزەی کەمتیارانە
ڕیزەکانتان چڕتر بکەن هاوڕێیان
ئەم جەنگە، جەنگە دژی فاشیزمە، جەنگی ئازادییە.

١٩٦١

لە ساڵی ١٩٥١دا لەتەك هاوەڵێکی لاودا لە دەریادا بەرەو مەرگ چووم

بیری لێکردەوە و دیتی کە ئەو چ بیەوێ و چ نەیەوێ، ڕۆژی دابڕان هاتۆتەپێشەوە و دەبێت بڕوات... هەرچی زووتریش دەبێت بڕوات و نیشتمانەکەی کە ئەوەندەی خۆشدەویست و خەڵکەکەی کە بە خاتری ئەوان دەژیا و خۆشەویستی ئەوان سەراپای داگرتبوو، بەجێبهێڵێت. هاوسەرەکەی، هاوسەری خۆشەویست و میهرەبانی، ماڵە گچکەکەی کە تازەکی بە داهاتە کەمەکەی کەل وپەلی بۆ کڕیبوو و لە گشتی زیاتر، کوڕەکەی مەمەت هیوای ژیانی بەجێبهێڵێت...

لە بەرەبەیانێکدا ماڵئاوایی لە هاوسەرەکەی منەوەر و کوڕە ساواکەی مەمەت کرد و بەرەوپیری سیازدە ساڵ تاسە و دابڕان چوو، گوتبووی کە دەچێتە ماڵی خوشکەکەی لە ئانکارا ...

چەند ساتێك دواتر کاربەدەستێکی دەزگەی ئاسایش تەلەفۆنی بۆ خوشکەکەی لە ئانکارا کرد و پرسی کە ئایا براکەی لەوێیە؟ سامیە'ی خوشکی پەشۆکا و ترسا کە بەڵایەك بەسەر براکەیدا هاتبێت، بەڵام کاربەدەستەکە پێیگوت، کە نازم سەفەری کردووە و گوتویەتی دەچێتە ئانکارا و ئیدی وەڵامی پرسیارەکانی دیکەی سامیەی نەدایەوە و گوشی تەلەفۆنەکەی دانایەوە.

نازم سەفەرێکی مەترسیداری بۆ خۆی ڕێکخستبوو، بڕیاری دابوو لە ڕۆژێکی تۆفانیدا کە کاربەدەستانی زۆر لە دەوری بوگاز(بسفر) نین، لە دەریا بدات.

نازم سەرەتا سواری کەشتییەکی کەناریی بوو و لە یەکێ لە لەنگەرگە چۆڵەکاندا دابەزی، کە بەگوێرەی ڕێکەوتنی پێشتریان، هاوەڵێکی لاو بە بەلەمێکی موتورداری ماسیگرییەوە چاوەڕێیبوو. چووە بەلەمی هاوەڵەکەیەوە. بۆ ئەوەی سەرنجی دەوروبەر ڕانەکێشن بەرەو باشوور چوون و پاش ئەوەی کە لە کەنار دوورکەوتنەوە، بەلەمەکەیان بەرەو باکوور بادایەوە و بەخێرایی لە دەریای ڕەشدا تێپەڕین. ئێوارە بوو، تۆفان توندتر بوو و شەپۆلە گەورە و بەرزەکانی دەریا، بەلەمەکەیان وەك پووشێك دەهێنایە هەشەکۆ. لەم کاتەدا مۆتۆڕی بەلەمەکەش لەکارکەوت. لە کاتێکدا کە ئیدی تەمابڕ بووبوون، کەشتییەك کە لە بوگاز(بسفر)ەوە دەهات، هاتە دەریای ڕەشەوە و کاتێك کە بە تەنیشت بەلەمەکەی ئەواندا

تێدەپەڕی، لەژێر دوا ڕۆشنایی خۆردا، نازم دیتی کە کەشتییەکە، کەشتی وڵاتی ڕۆمانیا'یە. نازم ڕوو لە چەند دەریاوانێك کە لەسەر تەختی کەشتییەکە وەستابوون و بە سەرسوڕمانەوە سەیری ئەم بەلەمە گچکە و لەکارکەوتوەیان دەکرد، کە گیرۆدەی شەپۆڵەکانی دەریابوو بوو، هاواریکرد "من نازم حیکمەت، هۆنەری تورکم. هەواڵ بگەیێننە کاپیتان". کەشتییەکە تێپەڕی و پاش چەند چرکە ساتێك، کە ئەوان لەنێوان گومان و مەرگ و هیوای ژیاندا دەست و پێیان ڕادەوەشاند، کەشتییەکە وەستا ... چەند چرکە ساتێك دواتر نازم و هاوەڵەکەی لە کابینەی کاپیتنی کەشتییەکەدا بوون و بەرەو یەکێتی سۆڤیەت دەڕۆیشتن.

نازم حیکمەت، هۆنەری گەورەی تورك، کە بە سەراپای گیانییەوە نیشتمانەکەی خۆی خۆشدەویست، سیازدە ساڵی دوور لە نیشتمانەکەی بردەسەر. لەم ماوەدا بۆ زۆر شوێن گەشتیکرد و لە گشت شوێنێك لەتەك شەیدایی و وروژانی لەڕادەبەدەری ئازادیخوازانی جیهان ڕووبەڕوو بوو. هۆنەران و نووسەران و هونەرمەندانی گەورە، کە لە دواساڵی زیندانبوونەکەیدا بۆ ئازادبوونی ئەو دەنگیان هەڵبڕیبوو، هۆنراوەیان هۆنیبووەوە و بەیاننامەیان دەرکردبوو، یەك بە یەك سەردانی کردن. چەند جار چووە پاریس. لە تەنیشت ئاراگۆن بۆ کارگەران هۆنراوەی خوێندەوە، لەتەك سارتەر قسەوباسگەلێکی دورودرێژی کرد، دوابەرهەمی پیکاسۆ'ی لە شوێن کارەکەیدا دیت. ساڵی ١٩٥١ لە ڤیستیڤالی لاوان لە بیرلین لەتەك پابلۆ نیرۆدا ئاشنا بوو و هۆنراوەکانی ئەوی لە زمانی خۆیەوە بیستن. لەتەك نیکلاس گیلین هۆنەری کوبایی گەشتیکرد و لەتەك ئەودا لە هۆتێلە ئاسیایی و ئەوروپاییەکاندا خەوت. چووە کوبا و لە شەقامەکانی هاڤانا'دا لەتەك لاوانی کوباییدا لە ڕێپێوانیکرد و سروودی گوت. بەڵام ئیدی هەرگیز نەیتوانی بگەڕێتەوە بۆ نیشتمانە خۆشەویستەکەی و بەو ئارەزووەوە تلایەوە:

نیشتمانم، نیشتمانم، نیشتمانم
ئیدی نە کڵاوی چنراوی تۆم بۆ ماوەتەوە
نە کەوشێك کە ڕێگەکانی تۆی پێوابێ
دوا کراسیشم سەردەمانێکە لەبەرما دڕاوە
کە لە کەتانی ناسك بوو
ئێستا ئیدی تۆ تەنیا لە سپێتی پرچما
لە وەستانی دڵما
لە چرچ و لۆچی نێوچەوانمای

لە شەوەزەنگانا ڕامنەکردووەتە پەناگەکان
لە ژێر هێرشی فڕۆکانیشدا لە شەقامەکان ڕانەکشاوم
بەڵام لە دەوروبەری شەست ساڵیدا کەوتمە ئەڤینداری
بە کورتی دۆستان
ئەمڕۆ لە بێرلین تەنانەت ئەگەر لە خەما دیقبکەم
دەتوانم بڵێم کە وەك مرۆڤێك ژیاوم
کەس نازانێت کە چەندێکی دیکە زیندوو دەمێنم و
چی دیکەم بەسەردێت

ئەم ژیاننامەیە لە ١١ی سێپتەمبەری ١٩٦١دا
لە (بێرلین)ی خۆرهەڵاتیی نووسراوە

لەژێر بتە تێکشکاوەکانما نەپلیشامەوە
لە ١٩٥١ لەتەک هاوەڵێکی لاودا لە دەریادا بەرەو مەرگ ملم نا
لە ٥٢شدا بە دڵێکی شکاوەوە چوار مانگی ڕەبەق لەسەر پشت خەوتم و لە چاوەڕوانی مەرگدا مامەوە

لەمەڕ ژنانێک کە خۆشمویستن دیوانەئاسا ئێرەییم برد
تەنانەت تۆزقاڵێکیش ئێرەیم بە «چارلی» نەبرد
بە ژنانێک کە خۆشمویستن وەفادار نەمامەوە
بەڵام لە پاشملەی هاوەڵانم وشەیەک نەدواوم
دەمخوارد بەڵام بەنگ نەبووم
شانازیدەکەم کە نانم بە هارەقەی نێوچەوانم بەدەستهێنا
لەبەر کەسانی دیکە بە شەرمەزارییەوە درۆمکرد
لەبەر فریاگوزاریی کەسانی دیکە درۆمکرد
بەڵام هەندێ جاریش بەبێ هۆ درۆمکردووە
سواری شەمەندەفەر و فڕۆکە و ئۆتۆمەبیل بووم
زۆرێک هەن کە ناتوانن سواربن
چوومەتە ئۆپێراکان
زۆرینەی خەڵکی ناتوانن بڕۆن و تەنانەت ناویشیان نەبیستووە
ئەو شوێنانەی کە زۆرینەی خەڵک دەڕۆن من لە ساڵی ٢١ بەدواوە نەمتوانیوە بڕۆم
بۆ مزگەوت و کلیسا و کەنیسە و پەرەستگە و لای نووشتەنووس
بەڵام هەندێک جار فاڵی قاوەیان بۆم گرتووە
نووسینەکانم بە سی، چل زمان چاپدەکرێن
لە تورکیەی من بە زمانی تورکی من یاساخن
هێشتا تووشی وەرەم نەبووم
بەدڵنیاییشەوە پێویست نییە تووشبم
سەرۆکشالیار و فڵانیش هەروا تووشنابن و
هەروا ناشمەوێت تووشبم
نەچوومەتە جەنگ

نیشتمانم
نیشتمانم
نیشتمانم

بەرهەمەکانی نازم لەم ماوەدا بۆ زیاتر لە سی (٣٠) زمان وەرگێڕدران و چاپکران. بەڵام تا کاتێك کە زیندوو بوو، نەیانهێشت لە نیشتمانی خۆیدا بە زمانی خۆی بڵاوبکرێنەوە. دە (١٠) ساڵی تەواو لەتەك منەوەر نامەی گۆڕییەوە. ئەو نامانەی کە بە هۆنراوە بۆ منەوەر ی نووسیبوون، دواتر کرانە پەرتووکێکی جیا.

بەڵام نازم لە دوا ساڵەکانی ژیانیشیدا، بوو بە دڵدار و لەتەك ڤراتۆلیا کوڤا کە زۆر لە خۆی لاوتر بوو، ساڵی ١٩٦١ هاوسەرییکرد.

دڵەی نەخۆشەکەی نازم حیکمەت، لە بەرەبەیانی ڕۆژی ٣ی جولای ١٩٦٣دا لە مۆسکۆ لەلێدانکەوت. مردنی ئەو، خەڵکی زۆربەی وڵاتانی دونیای خەمبارکرد. زۆرێك لە هۆنەران و نووسەران لە پرسەی ئەودا بەرهەمی بەرچاویان ئافەراند، بەڵام هیچکام دەردناکتر لە هۆنراوەی هاوەڵی پابلۆ نیرۆدا'ی هۆنەری گەورەی چیلی نییە :

بۆچ مردی نازم ؟
ئێستا، چ بکەم
بەبێ هۆنینەکانی تۆ
لە کوێ چاوگێك پەیداکەم کە تێیدا
هەمان خەندە هەبێ، کە لە کاتی پێشوازی ئێمەدا لە ڕوخساری تۆدا بوو
نیگایەك وەك نیگای تۆ
تێکەڵەیەیێك لە ئاو و ئاگر
پڕ لە ئازار و شادی
نیگایەك کە ئێمەی بۆ ڕاستی دەچڕی، لە کوێ پەیداکەین ؟
برای من
وەها هەستگەلی تازە و ئەندێشانێکت لە مندا ئافەراند.
ئەگەر بایەکی توند، کە لە دەریاوە هەڵدەکا

بیانبا

هەر وەك هەورێ، وەك گەڵایێ دەخلیسكێن و
دەچنە شوێنێك و لەسەر زەمینێكی دووردەست دەكەونەخوارێ
كە تۆ لە ژیانتدا هەڵتبژاردبوو و
پاش مردنیش پەناگەی تۆیە
ئەمە بۆ تۆ، چەپكە گوڵێكی داودیی چیلی
بۆ تۆ، ڕۆشنایی ساردی مانگ لەسەر دەریاكانی باشوور
بۆ تۆ، جەنگی گەلان و مشتومڕی من و
دەنگی كپكراوی تەپڵە خەمبارەكانی سەرزەمینی من
برام، بێ تۆ لە دونیادا، چەندە تەنیام.
لە تاسەی ڕوخساری تۆدا داماوم
كە وەك درەختی گوڵكردووی گێلاس، زێڕین بوو
لە هاوەڵیی تۆ كە بۆ من نان بوو، بۆ من شكانی تینوویەتی بوو و
وزەی دەدایە خوێنم، بێبەشبووم
یەكەم جار كە تۆم دیت، كاتێ بوو كە لە زیندان دەرچووبووی
لە زیندانێكی نیوە تاریكدا، كە وەك چاڵی ستەم و ئازار بوو
نیشانەی ستەمم لە دەستەكانی تۆیا دیت
لە نیگای تۆدا لەدوی تیری كینە گەڕام
بەڵام دڵێكی پاكت هەبوو
دڵێ پڕ لە زام و ڕۆشنایی
ئێستاكە من چ بكەم ؟
ئایا دەتوانرێ دونیا بەبێ ئەو گوڵانە وێنابكرێ
كە تۆ لە گشت لایێ چاندبووتن ؟
چۆن دەتوانم بژێم، بێ ئەوەی تۆ ڕێنوێنیگەر بی ؟
بەبێ هەستی سوارچاكانەی گەلیی تۆ و توانای هۆنەریی تۆ ؟
سوپاس بۆ تۆ كە وەها بووی
سوپاس بۆ تۆ، بۆ ئەو ئاگرەی كە بە سروودەكانت هەڵتگیرساند ...

ژیاننامە

ساڵی ١٩٠٢ لەدایكبووم
هەرگیز نەگەڕامەوە شاری لەدایكبووم
حەزم لە گەڕانەوە نییە
لە سێ ساڵیدا لە حەڵەبی نوێ پاشا بووم
لە نۆزدە ساڵیدا خوێندكاری زانكۆی مۆسكۆ
لە چل و نۆ ساڵیشدا لە مۆسكۆ میوانی «چێكا» و
لە چواردە ساڵییەوە هۆنەریم كردە پیشە
كەسانێك جۆرەكانی گیا دەناسن و كەسانێك جۆرەكانی ماسی
منیش گشت جۆرەكانی دابڕان دەناسم
كەسانێك ناوی ئەستێرانیان دەرخە
من ناوی تاسان
هەم لە زیندانان خەوتووم و هەم لە هۆتێلە گەورەكان
برسیم بووە، لەوانە بە مانگرتن لە خواردن، بەڵام لەوانەیە خواردنێكیش نەبێت كە نەمچەشتبێت
لە سی ساڵیدا ویستیان لە سێدارەم بدەم
لە چل و هەشت ساڵیدا ویستیان میداڵی ئاشتی بە من بدەن و دایان
لە سی و شەش ساڵیدا شەش مانگم لە تێپەڕین بە چوار مەتری چوارگۆشەی كۆنكرێتا بردەسەر
لە پەنجا ساڵیشدا لە ماوەی هەژدە ساتدا لە پراگەوە بۆ هاڤانا فڕیم
«لینین»م نەدیتووە هەرچەندە لە ١٩٢٤دا لە بەرانبەر تابووتەكەی پاسەوانیمكردووە
لە ١٩٦١ تەلاری یاداوەریی ئەو كە سەردانی دەكەم بەرتووكەكانی ئەون
ویستیان من لە پارتەكەم جیابكەنەوە
نەكرا

خۆشهاتی گچکۆله
نۆرەی ژیانی تۆیە
چاوەڕێتن سوورێژە و شەوە و ئاوڵە
مالاریا و وەستانی دڵ و وەرەم و هیدیکە
بێکاری و برسیەتی و هیدیکە
لەیەکدانی شەمەندەفەر، وەرگەڕانی ئۆتۆبوس، کەوتنی فڕۆکە، ڕووداوی کارخانە،
بوومەلەرزە، لافاو، وشکەساڵی و هیدکە
ئەڤینداری و مەینوشی و هیدیکە
کوتەکی پۆلیس و زیندان و هیدیکە
خۆشهاتی گچکۆڵە
ئێستا نۆرەی ژیانی تۆیە
چاوەڕێی تۆ دەکا سۆشیالیزم و کۆمونیزم و هیدیکە

سێپتەمبەری ١٩٦١ لایپتسیک / ئاڵمانیا خۆرهەڵاتیی

هۆنراوەی نازم حیکمەت

ئورهان کەمال نووسەری بەناوبانگی تورك، کە ماوەی سێ (٣) ساڵ لە زیندانی بورسە'دا لەتەك نازم حیکمەت هاوزیندانی بووە و بەسەرهاتی ئەم سێ (٣) ساڵەی نووسیوەتەوە و بڵاویکردۆتەوە و بە شەیداییەوە لەبارەی نازم حیکمەت'ەوە دەدوێت، لەبارەی ئەوەوە گوتەیەکی سەرنجڕاکێشی هەیە، کە دەڵێت "نازم حیکمەت ئامێری هۆنراوەیە." ، لەوەی کە هەر بەرخوردێکی تازە، هەر بیرێکی تازە و هەر وتارێکی تازە، دەستبەجێ دەبووە مایەی سروشی هۆنراوەیەکی تازە بۆ نازم و دەستبەجێ ڕاکێشیدەکردە پای پیتچنە [تابیعە] شەقوشڕەکەی. بەو جۆرە دەتوانرێت بەم ئەنجامگیرییە بگەی، کە گوتەکەی ئورهان کەمال ڕاستە، بەڵام گەورەیی ئەم ئامێرە [نازم]، تەنیا لە خێرایی و فراوانی بەرهەمیدا نییە، بەڵکو گەورەییە کەتوارییەکەی لەوەدایە، کە هەریەك لەم هۆنراوانە لە ئەدەبی تورکیدا، بەرهەمێکی هەڵکەوتەیە و تەنانەت لاساییکردنەوەیان لە توانای هیچ هۆنەرێکدا نییە.

ئەو خاڵە بنەڕەتیانەی کە لە بارەی هۆنراوەی نازم حیکمەت'ەوە دەبێت لەبەرچاو بگیردرێن ئەمانەن :

١. لەنێو هۆنراوەی کلاسیکی تورکدا، کە هۆنراوەی کێش و سەرواداره و لەژێر کارایی هۆنراوەی فارسی و عەرەبیدا بووە، بەتایبەت ئەوەی کە هۆنراوەی چینە خۆشگوزەرانەکان بووە و هۆنراوەی هەنووکەی تورك، کە سەرەتا بە ساتیرە هۆنراوە/گاڵتەجاریی (شعر هجائی) دەستیپێکردووە و لە شێوەی هۆنراوەی ئازاددا درێژەی پەیداکردووە، هۆنراوەی نازم حیکمەت بۆ خۆی قۆناخێکە، کە هیچ پێشینەی نەبووە و پاشڕەوانیشی تەنانەت نەیانتوانیوە لاساییبکەنەوە.

٢. گرنگترین تایبەتمەندی نازم حیکمەت لەوەدایە، کە هاوکاتی سوودوەرگرتن لە خەرمانی واژە و موزیکی هۆنراوەی کلاسیکی تورك، سوودوەرگرتنە لەو توانایانە، لە کێشی ساتیر، کە کێشی هۆنراوەی "گەلییانە"ی ئاناتۆڵی و هۆنراوەگەلی "دڵدارانە"ی تورکیەیە و دەربڕی هەست و سۆزی چینە بێبەشەکان و گوندییە ژێرچەپۆکەکانە، نازم گشت ئەم جوانیانەی لە خزمەتی

خەبات و ڕۆشنگەری بەکارهێناوە و هۆنراوەی ئەو چەکوشێکە، کە هەردەم لە تەپڵی سەری زۆرداران و ئیمپریالیزمی جیهانی دەدا.

نەدیم گورسل هۆنەر و ڕەخنەگری تورك لە ساڵی ١٩٧٤دا لە ژمارەیەکی گۆڤاری (ئورۆپ)دا کە بە بۆنەی دەهەمین ساڵڕۆژی مردنی نازم حیکمەت'ەوە بڵاوکرایەوە ئەو ئاوای نووسی :
" سەرەڕای گشت فشارەکان، سەرەڕای کینەی دوژمنانی ئەندێشە، کە ڕێگریی بوو لە میلەتی تورك-میلەتی من- درێژەیان بە ئەشکەنجەدانی لاوانی وڵاتی من دەدا، نازم ساتێك لە ئاوازچڕین نەوەستا، ئەو گۆرانی مرۆییانەی چڕی و گۆرانی هیوای خۆیبوونی بە ڕۆژانی داهاتوو و باوەڕی خۆی بە شۆڕش بەو جۆرە، کە خۆی لە ساڵی ١٩٤٩دا لە زیندانی بورسە'دا نووسی " وەك گولەیەك لە ماوەی دە (١٠) ساڵ زینداندا تێپەڕێ " و گشت ئەو گەلانەی کە لە گۆشە و کەناری دونیادا بۆ نان، بۆ ئازادی؛ بۆ سۆشیالیزم دەجەنگان، دەنگی ئەویان لەنێو دیواری زیندانەکانیان و لە چۆڵەوانی دورخراوگەکانیاندا بیست. کاتێکیش کە دیتیان لەم دەریاچە گەورەیەی هاوخەباتییدا، کە لە هۆنراوەی نازم'دایە، باس لە ئەوان کراوە، شادییەکی بێسنوور و لەڕادەبەدەریان هەستپێکرد ...

" نابێت لەبیربکرێت، کە ئەم دەریاچە گەورەیە سەرچاوەکەی سەرزەمینی ئاناتۆڵی'یە و پێش ئەوەی تێپەڕێ و لەتەك دەریاچەکانی دیکەدا تێکەڵببێت و برژێتە دەریالوشی فراوانی (واژە)وە، کە فەرهەنگی مرۆڤایەتی لێیەوە ڕەگی دەرکردووە، لە ڕێسایەکی میلییەوە چەشەیکردووە.

بۆ ئەوەی بەشداری شۆڕشگێڕانەی نازم لەتەك ئەم فەرهەنگەدا زیاتر دەرکبکەین، باشترە کە ئەو لە مەیدانی تایبەتی چالاکی خۆیدا، واتە زمانێك کە بە هۆیەوە دونیای نیگارکێشییدەکرد، لەبەرچاوبگرین. ئەم زمانە لە هەمان کاتدا هەم لەنێوبردنە و هەم درێژەپێدان. لەنێوبردنە بەو ڕادەیەی کە هۆنراوەی نازم ڕابوردوو بەو جۆرەی کە هەیە، ڕەتدەکاتەوە. بەڵام بە تەختکردن و خستنەسەری شتی تازە بەشێوەیەکی نوێ دەریدەهێنێت. درێژەدانە لەو ڕووەوەی کە هۆنراوەی نازم شتێکی نائاسایی نییە، بەڵکو پێکهاتەیەکی هەنووکەییە لە ڕێسایەکی کۆنی هۆنەرانە بە لەبەرچاوگرتنی ژیانی گەلی تورك، بەدرێژایی مێژوو.

لە هۆنراوەدا دەتوانرێت ئەم ڕێسایە لە دوو ڕەوتدا بخرێتەڕوو، کە هەردووکیان لە پێکهاتێکی کۆمەڵایەتییەوە سەرچاوەدەگرن. بەڵام دەربڕی دوو لێکدانەوەی جیاوازن. ئەم دوو

هەمووان دلێر

هەمووان دەجەنگ

هەمووان ژیر

هەمووان ئەهریمەن و

هەمووان فریشە

٧ی سێپتەمبەری ١٩٦١ لایپتسیك / ئاڵمانیای خۆرهەڵاتی

شارێك

لە چەند بەرەوژوورکە سەرکەوتم و چەند پێچاوپێچ سوڕامەوە و بەرەوپێش چووم
ڕێگەی خۆمم گرتەبەر و ڕۆیشتم و ڕۆیشتم
دەرگەیەك کرایەوە و چوومە ژوور
خۆم لە خۆمدا ونبووم
شارێکی نەناسراو
خانووەکانی بە شێوەی نەناس
هەندێکیان وەك هێلانە مێروولە و هەندێکیان خاڵی
هەندێکیان سەراپا پەنجەرە و هەندێکیان دیواری کوێر
چوومە کۆڵانێکەوە تەنگ و لیتاوی و لار و وێر
سوڕاندمی و سوڕاندمی و هێنامیەوە جێی یەکەم
شەقامێکی قیرتاوم تەیکرد و گەیشتمە نێوەندی باخچەیەك
ڕاستەوڕاست و پانوپۆڕ تا ئاسۆ درێژەی هەبوو
لە گەڕەکێك باراندەباری
گەڕەکی تەنیشتی خۆرەتاوە
لە ڕاسەری سێیەم مانگەشەوە
بە پردێکا تێپەڕیم
لەنێوەیدا گڵۆپی ڕۆشن و درەوشاوە
لە نیوەکەی دیکەیدا تاریك و ئەنگوستەچاو
دوو درەختم دیتن لە تەنیشت یەکدی
بە یەکێکیانەوە تەنانەت گەڵایەك نەدەبزووا و
دوەمیان خۆی پێچدەدا و دەیناڵاند و هاواریدەکرد
لە شارێکا هیچ شتێك وەك یەك نییە
بێجگە لە مرۆڤەکانی
هەموویان دووانە و سیانە و پێنجانە و دەیانە و ملیۆنانەن
هەموان ترسنۆك

ڕەوتە بریتین لە هۆنراوەی گەلی و هۆنراوەی دیوانی، یەکەمیان دەماودەمییە، کە پارێزەران و درێژەپێدەرانی دڵداران'ن و دەربڕی بارودۆخی ژیانی گوندییان و لە هەمان کاتیشدا جیهانبینی ئەوانە لە چوارچێوەی زمانێکی سادە و گەلییدا، هەروەها ئەوەی کە هۆنراوەی دیوانی توخمی زۆری لە هۆنراوەی فارسی و عەرەبی لەخۆگرتووە، خۆی بە ئەدەبی پەسەندکراوان دادەنێت و ڕەنگدانەوەی ئایدیۆلۆجی چینی سەروەرە ...

بەپێچەوانەوە، هۆنراوەی گەلی، چونکە لەبارەی ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی ئاساییەوە بووە و هەردەم پەیوەندی کەتواربینانەی لەتەك دونیا و خەڵکیدا پەرەپێداوە. شتێکی سروشتییە، کە هۆنەری گەلی (ئەویندار) نەیدەتوانی تێڕوانینێکی مێژوویی، کە لە سنووری هوشیاری ئەو تێپەردەکات، بهێنێتە نێو هۆنراوەکەی. لەتەك ئەوەشدا، هێشتاکە ئەم هۆنراوە دەماودەمییە، کەتوارگەرایی سادە و ساکاری تێدادەبینین، کە پەیوەندی گوندییەکانی تورك لەتەك سروشت و کاردا دەستنیشاندەکات.

نازم بەسوودوەرگرتن لە چوارچێوەی هۆنراوەی دیوانی [بەتایبەت لە هۆنراوە سەرەتاییەکانیدا] و توخمی شۆڕشگێڕانەی هۆنراوەی گەلی، گونجاندنێکی تازەی هێناوەتەئاراوە.

نازم بەخۆی دەیگوت، کاتێك کە هۆنراوە دەهۆنێتەوە، بیر لە ئۆرکێسترایەکی گەورە دەکاتەوە. ژمارەیەك لە هۆنراوە سەرەتاییەکانی ئەو لەوانە (داربی دیوانە) و (دەریای خەزەر)، کێش و ئاوازێکی وەهایان هەیە، کە دەڵێی بۆ ئۆرکێسترای فیلهارمۆنیك (Philharmonic Orchestra) نووسراون.

لەبارەی ئەم هۆنراوانەوە نازم خۆی ئاوا دەڵێت :
" بۆ پیادەکردنی نەزمی کێشی هۆنراوەی خۆم، هیچ گرفتێکم نەبوو، چونکە هۆنراوەی دیوانی تەواوترین نموونەی ڕۆڵی کێش، کە دەیتوانی ببێ، خستبوویە بەردەستی من. لەو سەردەمەدا من هۆنراوەم بۆ ئەوە دەگوت، کە بتوانم لەبەرانبەر کۆمەڵێکی فراواندا بیخوێنمەوە."

بەڵام ئەو تەنیا لە چوارچێوەی هۆنراوەی دیوانی سوودوەردەگرێت و بۆ ئامانجێکی تایبەت، چونکە پاش ماوەیەك لە وەڵام بە پرسیارێك، کە لەبارەی سادەیی هۆنراوەیەوە

ئاراستەیدەکەن، ئاوا وەڵامدەداتەوە "...، ... لەوانەیە ئەمە کاردانەوەیەك بێت لە بەرانبەر هۆنراوەی سونەتی دیوانی، لە بەرانبەر ئەزموون و ئارایشە مۆشییە خۆرهەڵاتییەکان". نازم ئەم شەیدابیەی بۆ ساکاری لە گەلی تورکەوە بە لەبۆماوە وەرگرتووە، کە بۆ خۆی هۆنراوەی ڕەسەنی بە زمانی ڕۆژانە داهێناوە.

ڕاستره و باشترە بڵێین، زیندان تاقیگەیەکی گەورە بوو بۆ هۆنەر، لەوێندەرێ بوو، کە نازم حیکمەت پەیوەندی ڕاستەقینەی لەتەك زمانی گەلیانەی خەڵك پەیداکرد و توانی بهێنێتە هۆنراوەی خۆیەوە. ئیبراهیم عەلی گوندییەکی لاو، کە نازم لە زینداندا نیگارکێشی فێردەکرد و پاش دەرچوون لە زیندان، بوو بە نیگارکێشێکی بەناوبانگ و ناوی باڵابان'ی بۆ خۆی هەڵبژارد، لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا دەگێڕێتەوە، کە هۆنەر چۆن کەرەستەی پێویست بۆ هۆنراوەی [دیمەنی مرۆیی] خۆی کۆدەکاتەوە :

"نازم دەچووە گشت ژوورەکانی زیندانەوە، گوێی لە قسەی هەر زیندانییەك ڕادەگرت، کە شتێکی تازە و جیاوازی باسکردایە. لە زیندانییەکەی دەخواست، کە خێراتر قسان بکا و داوای کاخەزی دەکرد تا بینووسێتەوە و بە پەلە دەینووسی. لە ساتێکی چاوەڕواننەکراودا هەڵدەستایەوە و دەچووەوە ژوورەکەی خۆی. پاشان لە پشت پیتچنەکەی دادەنیشت و چەند ساتێك هۆنراوەی دەهۆنییەوە و چاپیدەکرد."

ئەم قۆناخە لە هۆنراوەی نازم حیکمەت'دا بەڕاستی قۆناخێکی تازەبوو، قۆناخێك کە ئیدی چوارچێوەی هۆنراوەی دیوانی'ی لەتەك یاریکردن بە فۆرم، نەیدەتوانی ڕێگربێت لە تەقینەوە و هەڵچوونی بورکانئاسای هۆنراوەی ئەو "دیمەنی مرۆیی وڵاتی من"، لە ڕاستیدا هەڵچوونی هۆنراوە بوو، سەدان لاپەڕە هۆنراوە، کە لە ڕاستیدا هەم هۆنراوە بوو، هەم ڕۆمان، هەم شانۆیی! نازم حیکمەت بەم جۆرە هۆنراوە، ژیانی خەڵکی دەهۆنییەوە، ئیدی نە لە چوارچێوەی هۆنراوەیەکی تایبەتدا دەمایەوە و نە لە چوارچێوەی هەست وسۆزی ژیانی خۆییوون. جهانیبوونی هۆنەر دەستپێکردبوو، هۆنراوەی ئەو لەوە بەدواوە، هۆنراوەیەك بوو، کە پەیوەندی نێوان تاکەکەس و خەڵك و خەڵکی وڵاتانی دیکە و سەرزەمینە دووردەستەکانیشی دروستدەکرد. ئەو هۆنراوەی مرۆڤی ئەفریکایی و کوبایی و عەرەب و یابانی دەگوت.

گەڵاڕێزان

پەنجا هەزار هۆنراوە و ڕۆمان و هیدیکەم خوێندنەوە، کە لە گەڵاڕێزان دەدوان
پەنجا هەزار فیلمم دیتن کە گەڵاڕێزانیان نیشاندەدا
پەنجا هەزار جار گەڵاڕێزانم دیت
کەوتن و جەقین و گەنینی گەڵایان
پەنجا هەزار جار لەژێر کەوشەکانما هەستم بە خشە خشی بێگیانیان کرد
لە نێو لەپی دەست و سەرپەنجەکانم
بەڵام هێشتا دیتنی گەڵاڕێزان دڵم ئازاردەدا
بەتایبەت گەڵاڕێزانی کەنار شەقامەکان
بەتایبەت ئەگەر گەڵای داربەڕوو بێ
بەتایبەت ئەگەر منالان بەوێدا تێپەڕن
بەتایبەت ئەگەر کەش خۆرەتاوی بێ
بەتایبەت ئەگەر ئەو ڕۆژە هەواڵێکی خۆشم لەبارەی هاوەڵێکەوە بیستبێ
بەتایبەت ئەگەر ئەو ڕۆژە دڵم ئازار لێینەدابێ
بەتایبەت ئەگەر ئەو ڕۆژە بێگومانبم لەوەی کە خۆشمویستووە
خۆشیدەوێم
بەتایبەت ئەگەر ئەو ڕۆژە لەتەك مرۆڤەکان و لەتەك خۆمدا لە ئاشتیدا بم
دیتنی گەڵاڕێزان دڵم ئازاردەدا
بەتایبەت گەڵاڕێزانی کەناری شەقامەکان
بەتایبەت ئەگەر گەڵای داربەڕوو بێ

٦ی سێپتەمبەری ١٩٦١ لایپتسیك/ ئاڵمانیای خۆرهەڵاتیی

له شەمەندەفەردا، ڤارشۆ ، کراکوف ،
پراگ ، مۆسکۆ ، پاریس — هاڤانا
مۆسکۆ ١٩٦١

* Rock and roll

** Nowa Huta

١

١- «نیکۆلاس گویلێن Nicolás Guillén» هۆنەری کوبایی (لەدایکبووی ١٩٠٢) کە ماوکات ناسینی کولتووری ئیسپانیایی و ئۆروپی، کولتووری ڕەشپیستەکانیشی ئامێتەی هۆنراوەی خۆی کردووە و بە سروشوەرگرتن لە کەلەپووری نەتەوەیی خۆی گۆرانی مەستە قوڵەکانی ڕەچەڵەکی خۆی هۆنیوەتەوە.

٢. تەوژمی خێرای ئاوە کەوتووەتە کۆتایی بسفر.

****

٢

١. ناوی مەیدانێك لە ئیستانبوڵ

٢. ناوی مەیدانێکی ناسراوە لە مۆسکۆ

٣. ناوی میدانێکی گەورەیە لە پاریس

٤. «عابدین دینۆ» دۆستێکی وێنەکێشی نازم حیکمەت

****

تێبینییەکان وەرگێڕی کورد

[١] ئاسانسور، مصعد

[٢] مەبەست لە خودەی سەربازییە

[٣] مەبەست لە لۆری و ئامرازەکانی بارگواستنەوە

[٤] سات: ساعت، ساعة، سەعات ..

[٥-٦] لە زمانی فاسیدا واژەی (هستە) هەم بە واتای ناوکی میوە و ناوکی گەردیلە [ئەتۆم]، هەم وەك کورتکراوەی (آهستە / ئارام)بەکاردەبرێت،

[٧] ڕەقە : کیسەڵی ئاوی

[٨] بیر: چاڵ، چاڵاو، چاڵە ئاو

بەم جۆرە دەنگهەڵبڕینی گشت ستەمدیتوانی جیهان بوو، کە لە زمانی نازم حیکمەت'ەوە دەهاتەدەرێ، ئەو بەڕادەیەك قسەی بۆ کردن هەبوو، کە پێویستیدەکرد بە ڕەوانی و فراوانی پەخشان بنووسێت و هۆنراوە بهۆنێتەوە. بەڵام لە درێژترین و پەخشانیترین هۆنراوەکانیشیدا، بەردەوامی ئەو ئاوازە لێدەرەی، کە تایبەتمەندی هۆنراوەی نازم حیکمەت 'ە، دەتوانرێت بەدیبکرێت.

لێرەدا دوان لەسەر هۆنراوەی نازم حیکمەت لە تواناداا نییە، بەتایبەت کە باسی ژیانی پڕ بەرهەمی ئەو، لەتەك ئەوەی کە لە سەرەتادا بڕیاروابوو، لە چواردە لاپەڕە زیاترنەبێت، وەك دەبینن نزیکەی چل پەڕەی داگرتووە و هێشتاش زۆر خاڵی سەرنجڕاکێشی باسنەکراو ماونەتەوە. لەم ڕووەوە ناچارین باسی تیروتەسەل لەبارەی هۆنراوەی نازم و بەرهەمەکانی دیکەی ئەو، بۆ بوارێکی دیکە هەڵگرین و لێرەدا تەنیا فەهرێستێك لە بەرهەمەکانی ئەو دەخەینەڕوو.

<u>پەراوێز:</u>

١. ڕایش (Reich) ناوێکە کە خەڵکی ئاڵمانیا لە سەردەمی ئیمپراتۆریدا لە وڵاتی خۆیان ناوە. ڕایشی یەکەم: بە ئیمپراتۆری پیرۆزی ڕۆم گوتراوە. ڕایشی دووەم : ئیمپراتۆری ئاڵمان لە ساڵی ١٨٧١ تا ١٩١٤ز. ڕایشی سێیەم : دەوڵەتی ئاڵمانی هیتلەری لە ١٩٣٣ تا ١٩٤٥ز.

٢. ڕێژەبەستن: مەبەست لە ڕێپێوانی تایبەتە، کە بەڕیزی ڕێکوپێك لە بۆنە و ساڵڕۆژ و جەژن و مەراسیەکاندا دەکرێ.

٣. (پاورقی) مەبەست داستانێکە کە لە بەشی خوارەوەی لاپەڕەی ڕۆژنامە چاپدەکرێت.

*** لەم ڕۆژانەدا ژمارەیەك خوازیاری گێڕانەوەی ڕەگەزنامەی (تورکي)ین بۆ نازم حیکمەت: کوردستانپرێس، وەرگیراو لە (روزنامەی دوران نو) چاپی تاران-٢٠٠١/٠٢/٢٤). تا ئەو ساتە دەوڵەتی تورکیە ڕەگەزنامەی تورکی بۆ نازم حیکمەت نەگێڕابووەوە. وەرگێڕی کوردی**

هۆنراوە

دەمیان پڕ لە ئاو دەبێ
کیژۆڵانیان کاتێ لێویان بەر واژەی ئازادی دەکەوێ
دڵیان باڵوەفڕێ دەگرێ
پیرەمێردانیان شیرینترین یادەوەریی خۆیان لە بیردا[٨] هەڵدەکێشن و
قوم قوم دەیخۆنەوە
دەتوانی نیگاری بەختەوەری بکێشی، عابدین ؛
واژەی ئازادی بەڵام بەبێ درۆ
لە پاریس ئاوادەبێ
ئۆتەردام وەك چرایەکی ڕەنگ نارنجی داگیرسا و کوژایەوە و
لە پاریس گشت بەردە کۆن و نوێکان وەك چرایەکی ڕەنگ ناڕنجی داگیرسان و کوژانەوە
بیر لە هونەرەکانی خۆمان دەکەمەوە بیر لە هۆنەر و نیگارکێش و موزیکژێنەرەکان و ..تد
دەکەمەوە و تێدەگەم
لەو کاتەوەی کە دەستی مرۆڤ یەکەمین گامێشی لەسەر یەکەمین ئەشکەوت نیگارکێشا
دەریایەکی فراوان لە بزووتندایە
لەوەو بەدواوە گشت ڕوباران بە ماسی تازە بە گیای شینی تازە و چێژی تازەیانەوە
دەڕژێنە نێو ئەو و تەنیا ئەوە کە بێپایانە و هەرگیز وشکایی نایە
لە پاریس دەبێ داربەڕوویەك هەبێ
یەکەمین داربەڕووی پاریس و باوکی هەموو داربەڕووانی پاریس
لە «ئیستانبوڵ»ەوە لە کەنارەکانی «بسفر»ەوە هاتووە و لە پاریش نیشتەجێ بووە
نازانم هێشتاکە لەجێی خۆی ماوە ؛ ئەگەر مابێت دەبێ دوو سەد ساڵە بێ
دەمەوێ بڕۆم و دەستی ماچکەم
بڕۆم و لە سێبەریا بخەوم
کەسانێ کە کاغەزی ئەم پەرتوکەیان چێکردووە و پیتەکانیان نووسیوون و دەریانهێناوە و
ئەوانەی ئەم پەرتوکە لە فرۆشگەکانیانا دەفرۆشن و کەسانێ کە دەیکڕن و سەرنجیدەدەن،
هەروا عابدین و من و بەڵای گیانی من بە برجی کاپەنگییەوە

دەستەکە شەش مانگان بوو سنگی دایکی نەوازشدەکرد
هەڤدەساڵە بوو دست و مەمکی «ماریا»ی نەوازشدەکرد
نێولەبی برێناوی و بۆنی دەریای «کاریبی»ی لێ دەهات
بیست ساڵە بوو دەست و لاملی کوڕە شەش مانگانەکەی نەوازشدەکرد
بیست و پێنج ساڵە بوو دەست ماوەیەك بوو کە نەوازشی لەبیرچووبوو
دەست سی ساڵە بوو و لە سەد و پەنجا کیلۆمەتری خۆرهەڵاتی هاوانا
لە کەناری دەریا لەسەر دیوارێك دیتم خەریکبوو دیوارەکەی نەوازشدەکرد
تۆ نیگاری دەست دەکێشی عابدین دەستی کرێکاران و ئاسنگەرانی ئێمە
نیگاری دەستی (نیۆکلاس»ی ماسیگری «کوبایی»ش بەپێنووسی ڕەش بکێشە
دەستی «نیۆکلاس»ی ماسیگری کوبایی بەسەر دیواری خانووی تازە نۆژەنەوە
کە لە «هەرەوەزی» وەریگرتبوو جارێکی دیکە نەوازشی دۆزیبەوە و
چیدی ونیناکاتەوە

دەستێکی زبر و گەورە
دەستێك وەك ڕەقە[٧]
دەستێك کە باوەڕنییە توانیبێتی دیوارێکی دڵکراوە نەوازشبکا
دەستێك کە ئیدی باوەڕی بە هەموو شادییەکان هەیە
دەستێکی بڕ لە بەرەکەت و لێوانلێو لە خۆر و دەریا
دەستی ئەو هیوایانەی کە وەك چاوانی فیدڵ لە خاکە بەرەکەتدارەکانا
بەخێرایی شەکرە قامیش سەردەردێنێن و ئاودار و لێوانلێو دەبن لە هەنگوین
یەکێك لەو دەستانەی کە ساڵی ١٩٦١ لە کوبا خانووگەلێکی وەك درەختان
فێنك و ڕەنگاوڕەنگ و دەرختانێکی وەك خانووگەلی ئاسوودەیان لەسەر زەمین دانان
دەستێك کە دەسترێژی بە گۆرانی و گۆرانی بە دەسترێژ گۆڕی
دەستی ئازادی بێ درۆ
دەستییێك کە فیدڵ گوشی
دەستێك کە بە یەکەمین پێنووسی تەمەنی لەسەر یەکەمین کاخەزی تەمەنی واژەی ئازادی
نووسی
کوباییەکان کاتێ واژەی ئازادی دێننە گۆ ئاوایە کە شووتییەکی شیرین لەتبکەن

چۆن بەزەییان بەم نیشتمانەدا نەهات ؛

ئایا مرۆڤ نیشتمانەکەی دەفرۆشێ ؛
ئاو و نانی ئەو خواردووە
لەم دونیایەدا لە نیشتمان خۆشەویستر هەیە ؛
جەنابان چۆن بەزەییتان بەم نیشتمانەدا نەهات ؛
پارچە پارچەیان کرد
برچیان گرت و ڕاپانکێشا
کێشمەکێش بردیان و بە کافر پێشکەشیانکرد
جەنابان چۆن بەزەییتان بەم نیشتمانەدا نەهات ؛
دەست و پێ بەستراو لە زنجیر،
نیشتمان، ڕووت و ڕەجاڵ لەسەر زەمین کەوتووە و
لەسەر سنگی دانیشتووە ئەفسەری تەکسازی.
جەنابان چۆن بەزەییتان بەم نیشتمانەدا نەهات ؛
دێت ئەو ڕۆژەی کە ڕۆژگار لە خولگەی ماف بسوڕێ
دێت ئەو ڕۆژەی دەستیان بە هەژمارەکانی ئێوە ڕابگات
دێت ئەو ڕۆژەی کە لە ئەنگۆ بپرسن :
جەنابان چۆن بەزەییتان بەم نیشتمانەدا نەهات ؛

١٩٥٩

تاسە

سەد ساڵێك دەبێ، كە ڕوخساریم نەدیتووە
باسكم لە كەمەری نەئاڵاندووە
لە بیلبیلەی چاوانی تێڕانەماوم
لە هزری ڕۆشنی پرسیارمنەكردووە
سەد ساڵە كە چاوەڕوانی منە
ژنێك لە شارێ.
هەر دووكمان لەسەر لكێ بووین، بە لكێكەوە
لە لكێكەوە كەوتینەخوارێ و لەیەك جیابووینەوە
سەردەمێكی سەد ساڵەی لەنێوانماندایە
ڕێگەیەكی سەد ساڵە
سەد ساڵە لە تاریكی و ڕۆشناییدا
لە دوی تۆ دەگەڕێم

٦ی جولای ١٩٥٩

بارچە تەمەنەكەی من لەتەك ڕوباری سین بەرەو گۆڕستانی گەورەی ڕوباران
دەڕوات
بە دەنگی خوڕەی تێپەڕینی خوێن لە دەمارەكانما داجڵەكام
پەنجەكانم بارستاییان نییە
پەنجەكانم لە دەست و پێم جیادەبنەوە و بەرزدەبنەوە و
لە دەوری سەرم دەسوڕێنەوە
نە لای ڕاستم هەیە و نە چەپ نە سەر و نە خوار
دەبێت بە «عابدین» بگوترێت وێنەی ئەو گیانبەختكردووەی كە لە مەیدانی بایەزید كەوتووە
بكێشێ و وێنەی هاوڕێ گاگارین و هاوڕێ تیتۆف كە هێشتا ناو و نیشان و شێوە و
ئاكاریان ناناسم و وێنە دوواینەكان و تامەزرۆیی لاوێكش لە ژوورە بنمیچییەكەمدا خەوتووە
ئەم بەیانییە لە «كوبا»وە گەڕامەوە
لە مەیدانی كوبا شەش ملیۆن مرۆڤی سپی و ڕەش و زەرد و دوورگەیەكی نێوكی[٥]
ڕۆشنابەخشیان پێكدەهێنا نێوكی[٦] نێوكەكان[٥] شایی و خەندان
دەتوانی نیگاری بەختەوەری بكێشی، عابدین ؟
بەڵام بەبێ ئاسانپەسەندی
نە وێنەی دایكێك كە شیر بە منداڵێكی فریشتە ڕوخسار و سوورەڵە دەدا
نە وێنەی سێو لەسەر دەستماڵی سپی و
نە وێنەی سوورە ماسیانێ كە لەنێو حەوزی شوشەیی بەنێو بلقانی ئاودا دەسوڕێنەوە
دەتوانی نیگاری بەختەوەری بكێشی، عابدین ؟
دەتوانی نیگاری كوبا لە نێوەڕاستی هاوینی ١٩٦١ بكێشی ؟
دەتوانی نیگاری "هەزاران سوپاس هەزار سوپاس ئەم ڕۆژیشم دی و
چیدی خەمم نییە" بكێشی ؟
دەتوانی نیگاری "لە هاوانای بەدبەخت لەم ڕۆژەدا ڕۆژی لەدایكبوونە" بكێشی ؟
لە سەد و پەنجا كیلۆمەتری خۆرهەڵاتی هاوانا نزیك ئاستی دەریا دەستێكم دیت
لەسەر دیوارێك دەستێكم دیت
دیواری گۆرانی شادی بوو
دەستەكە دیواری نەوازشدەكرد

برجە کاپەنگییەکەی بە تەوقە بەستووە و بێڵووە شینەکانی هەورێک لەسەر ڕوومەتی
لەتەک «عابدین» لەبارەی مەیدانی نێوکی[ە] و تەلاری نێوکی[ە] دەدواین
لەبارەی مەولانا جەلالەدین کە لە مەیدانێک دەسوورایەوە
«عابدین» ڕەنگەکانی خێرایی ناکۆتا لەسەر پەردە دەڕێژێ
من ڕەنگەکان وەک میوە دەخۆم و
«مانیس» میوەفرۆشێکە کە هەموو میوەیەکی دونیا دەفرۆشێ
«عابدین»ی ئێمەش وایە و «ئاونی دولونی»یش هەروا
تەلارەکان و مەیدانەکان و ڕەنگگەلێک کە لەژێر میکرۆسکۆپ و لە پەنجەرەی
موشەکەوە دەبینرێن

هۆنەران و نیگارکێشان و موزیکژەنانیان
عابدین لە هەوشەی سەد و پەنجا بە شەستییەکەیدا وێنەی هێرش دەکێشێ و
من هەروا کە ماسییەکان لە ئاوا دەبینم و هەروا کە ماسییەکان لە ئاوا دەگرم
هەرواش ڕەوتی کات لە سەرزەمینی نیگاریی «عابدین»دا دەبینم و
ڕاوەدەکەم
روباری «سین»یش وەک کەوانەی مانگ خەوتووە
چەند جار ونمکرد و چەندبارە دۆزیمەوە و دیسان چەند جار ونیدەکەمەوە و
چەند جاریش پەیدایدەکەمەوە
ئەرێ ئاوایە، ئاوایە کچم
بەشێک لە تەمەنی من لەسەر پردی «سین میشێل» کەوتە ڕوباری «سین»ەوە
بەرەبەیانێک کە دڵۆپ دڵۆپ ڕۆشنایی دەڕژێت پارچەیەک لە تەمەنی من
بە قولابی ماسیگریی «مسیو دو پێن»ەوە گیردەبێ
«مسیو دو پێن» لەتەک وێنەیەکی شینی پاریس لەنێو ئاوەکەدا
دەریدەکێسێت و

ناتوانێت پارچە تەمەنەکەی من بە شتێک بچوێنێ
نە بە ماسی و نە بە تاکی کەونە کەوش
«مسیو دو پێن» دووبارە لەتەک وێنە شینەکەی پاریس دەیخاتەوە نێو ئاو و
وێنەکەی پاریش لەجێی پێشووی خۆیدا دەمێنێتەوە

شار، خۆراوا و تۆ

ڕووت و قوت لە ئامێزی مندای،
شار، خۆراوا و تۆ
ڕۆشناییتان لە ڕوخسارم دەدا و
بۆنی زوڵفتان.
ئەم دڵە لێدەرە هی کێیە
کە دەنگی بە ڕووی هەناسەماندا "تەپ تەپ" لێدەدات ؛
هی تۆیە، هی شارە یا هی خۆراوا
یا هی منە ؛
خۆراوا لە کوێدا کۆتایی دێ و شار لە کوێوە دەستپێدەکا
شار لە کوێدا کۆتایی دێ و تۆ لە کوێوە دەستپێدەکەی
من لە کوێدا کۆتاییمدێ و لە کوێوە دەسپێدەکەم ؛

٩ی جولای ١٩٥٩

دوو ئەوین

دڵێك شوێنی دوو ئەوین نییە
درۆیە.
دەتوانێت ببێت
لە شاری بارانە ساردەكان
شەوانە، لە ژووری میوانخانە، بە پشتا خەوتووم،
چاوم بڕیوەتە بنمیچ،
هەورەكان بە بنمیچەكەدا تێدەپەڕن
بە قورسایی لۆریگەلێ كە بەسەر قیرتاوی تەڕدا تێپەڕن
لای ڕاست، لە دوورەوە
تەلارێكی سپی
لەوانەیە سەد نهۆم و
منارەیەكی زێڕین لە لوتكەیدا دەدرەوشێتەوە.
هەورەكان بە بنمیچەكەدا تێدەپەڕن
وەك بەلەمگەلێك لە توێكڵەشووتی كە خۆریان هەڵگرتبێ.
لەسەر بەلەمێك دانیشتووم
درەوشانەوەی ئاوەكان لە ڕوومەتم دەدا
ئایا لە كەناری ڕووبارێكم
یا لە كەناری دەریایێ؟
ئەوە چییە لەو سینییەدا
لەو سینییە گوڵدارەدا
ئایا توتركە یا تووە ڕەشە
لە كێڵگەی "فولیا"م
یا لە دارستانی پڕ بەفری چناران ؟
ژنانێك كە خۆشمدەوێن پێدەكەنن و دەگرین
بە دوو زمان.

گشت ئەو هۆنراوانەم هۆنینەوە كە دەبوو ئەو بیانهۆنێتەوە
لە گشت ئەو زیندانانە خەوتم كە دەبوو ئەو بخەوێ
بە گشت ئەو شارانەدا تێپەڕیم كە دەبوو ئەو تێپەڕێ
بە گشت نەخۆشییەكانی ئەو نەخۆشكەوتم
گشت خەوەكانی ئەو خەوتم و گشت خەونەكانی ئەوم دیتن
گشت ونبووەكانی ئەوم ونكردن
بڕجی كاڕەنگی و پێڵووەكانی شین
باڵتۆی ڕەشی یەخە سپی و قڵۆپچە گەورەی مروارین.
- «نەماندیوە»

٢

نۆزدەساڵیم بە مەیدانی «بایەزید»[١]دا تێدەپەڕێ
لە «مەیدانی سوور»[٢]یشدا پیاسەدەكات.
من دەڕۆمە «مەیدانی كۆنكۆرد»[٣] لەتەك «عابدین»[٤] ڕووبەڕوودەبم و پێكەوە
لەبارەی مەیدانەكانەوە دەدواین
ڕۆژێك پێشتر «گاگارین» بە دەوری گەورەترین مەیدانا سوڕایەوە
«تیتۆف»یش دەسوڕێتەوە و هەقدە جار و نیو دەسوڕێتەوە بەڵام
هێشتا هەواڵی ئەو نازانم
لەتەك «عابدین» لەبارەی مەیدان و تەلارەكانەوە دەدوێین
لە ژوورە بنمیچییەكەمدا لە هوتێل
ڕوباری «سین»یش بە دوولای « نۆتردام »دا تێدەپەڕێ
شەوانە من لە پەنجەرەكەمەوە، ڕوباری سین وەك كەوانێك دەبینم
لە لەنگەرگەی ئەستێرانا
تامەزرۆیی لاوێكیش لە ژوورە بنمیچییەكەمدا خەوتووە
لەتەڵ دووكەڵكێشی سەربانەكانی پاریس تێكەڵبووە
ساڵانێكە ئاوا خەوی لێ نەكەوتبوو

کاتژمێری منارەی کلیسای «ستراسنۆی» زەنگی نیوەشەوی لێدا
هەرچەندە ساڵانێکە هەم کلیساکە و هەم منارەکەی وێرانبوون و
گەورەترین سینەمای شار لەجێی ئەو سازدەکرێ.
لەوێدا لەتەك نۆزدە ساڵیم ڕووبەڕووبووم
هەر لە یەکەم سات‌ەوە[٤] یەکدیمان ناسی
هەرچەندە ڕوخساری یەکدیمان نەدیتبوو
هەروا وێنەی یەکدیش
بەڵام هەر لە ساتی یەکەمەوە یەکدیمان ناسی و سەرمان سەرسوڕنەما
ویستمان تەوقەبکەین
بەڵام دەستانمان بەیەك نەدەگەیشتن، چڵ ساڵ ماوەی نێوانمان بوو
هەروەك دەریای بێسنوور و بەستەڵەکبەستووی باکوور
لە مەیدانی «ستراسنۆی» کە هەنووکە مەیدانی «پوشکین»ە
بەفربارین دەستیپێکرد
سەرمامە دەست و پێیەکانم فرەتر
هەرچەندە کە گۆرەوی پەژمینم لەپێیە و نێو کەوش و دەستکێشەکانم کولکینن
ئەو بوو کە گۆرەوی لە پێ نەبوو و پێیەکانی لە پۆستاڵی سەربازییدا
لە پەڕۆ پێچابوو و
دەستەکانی ڕوتەڵە بوون
سێوێکی نەگەییو لە دەمی ئەودا چێژی تایبەتی هەبوو و
توندی مەمکۆڵانی کیژۆڵەیەکی چواردە ساڵان
لەنێو دەستانی
لە تێڕوانینی ئەودا باڵای گۆرانییەك چەندین کیلۆمەتر بوو و باڵای مەرگ
یەك بست
هیچ ئاگای لەوە نەبوو کە دەبوو بەسەری بێت
بەڵام من دەزانم ئەو چی بەسەردێت
چونکە باوەڕم بە هەموو باوەڕەکانی ئەو هەبوو
ئەوینداری گشت ئەو ژنانە بووم، کە دەبوو ئەو خۆشیبوێن

دۆستان! چۆن لە دەوری یەکدی کۆبوونەتەوە ؛
ئەنگۆ کە یەکدی ناناسن.
لە کوێ چاوەڕوانی من دەکەن؛
لە چایخانەی «چنارلی» بایەزید
یا لە باخچەی «گۆرکی» ؛
لە شارۆچکەی بارانە ساردەکان،
شەوانە لە ژووری میوانخانە، بە پشتا خەوتووم
چاوانم دەکزێنەوە و لێکنانرێن.
دەنگی ئاوازێك بەرزبووەوە
بە «هارمۆنیك» دەستیپێکرد و بە عود کۆتاییهات.
لە ناخما تاسەی دوو شاری گەورە و دوور
ئامێتە بوو بوو.
لەنێو جێ دەرپەڕم و
لەژێر بارانا تا وێستگەی شەمەندەفەر ڕابکەم
- شەمەندەفەرەکان، برام، بکەوەڕێ و
من ببە بۆ ئەوێ.
- بۆ کوێ ؛

١٧ای جولای ١٩٥٩

له ڕێستورانتی «ئاستۆریا»ی بێرلین
کیژۆڵەیەك خزمەتکار بوو
کیژۆڵەیەك وەك دڵۆپە زیوێ
لە پاسەری سینییە پڕ و قورسەکانەوە بە ڕووی منا بزە دەکا.
لە کیژۆڵانی سەرزەمینی لەدەستچووی من دەچوو.
بەڵام نازانم بۆ
جار جار ژێر چاوەکانی ئاسمانی هەڵدەگەڕا
بەخت یارنەبوو و
هەرگیز نەمتوانی لەو سەرزەمینانەی ئەو خزمەتیدەکردن، نیشتەجێبم.
تەنانەت جارێکیش لەو سەرزەمینانەی کە من خزمەتمدەکردن ئەو نیشتەجێ نەبوو
پیاوێکی تەمەن نێوەندجی بوو و
پێموایە نەخۆشیش بوو،
پارێزی خواردنی هەبوو.
دەیزانی کە چۆن خەمبارانە چاوبڕیتە ڕوومەتم
بەڵام ئاڵمانی نەدەزانی
سێ مانگ، ڕۆژی سێ جاران هات و چوو
پاشان ونبوو.
لەوانەیە گەڕابێتەوە وڵاتی خۆی
لەوانەشە بەر لەوەی بگەڕێتەوە، مردبێت

٢٣ی جولای ١٩٥٩

کیژۆڵانی لاویش خڕن و پاکوخاوێن و پۆشاك جوان
لەوانەیە پیرەژنانی ترسناك و ژنانی توڕە و کیژۆڵانی شل و شێواویش هەبن
بەڵام ئەوانە بە من چی
ژنانی جوان لە پیاوان زووتر دەبینن و لەبیرناکەن
- ئایا نەتانبینیوە؟
پرچی کاڕەنگی و پێڵووەکانی شین
پاڵتۆی ڕەشی یەخە سپی و قلۆپچە گەورەی مروارین
لە «پراگ» کڕی
- نەماندیوە
لەتەك کاتا کەوتمە پێشبڕکێ، هەندێ جار ئەو پێشدەکەوێت و هەندێ جاریش من
کاتێك کات پێشدەکەوێ لە ترسی ئەوەی چیتر ڕۆشنایی سووری کەمکەرەوەی ئەو نەبینم
زراوم دەچێ
کاتێ من پێشدەکەوم، ڕۆشنایی ئەو سێبەرم دەخاتە سەر زەمین و
سێبەم ڕادەکا و
من لە ترسی ئەوەی کە سێبەرم لە پێشی پێشەوە بڕوا و لەبەرچاوم ونبێ
دەکەومەخۆ
دەچمە هۆڵی شانۆ و کۆنسێرت و سینەماکان
نەچوومەتە شانۆی «بۆلشۆی» دەزانم ئۆپێرایەك کە ئەم شەو لەوێ نیشاندەدرێ،
حەزت لێنییە.
لە «کالامیش» چوومە مەیخانەی «ماسیگر» لەتەك «سەعید فایەق» سەرگەرمی قسەکردن بووین،
نزیکەی یەك مانگ بوو کە لە زیندان ئازادبووبووم
ئەو لەدەست ئازاری لاکاوڵ خۆی لوولکردەدا و دونیا جوان بوو
دەچمە چیشتخانەکان، بە ئۆرکێسترای «سترات» واتە
جازی گەوران
لە دەرگەوانانی شیك و لە گارسۆنە وڕ و بەخششدۆستەکان
لە لێپرسراوانی پشکنین و لە شەوگەردانی گەڕەکەکەمان دەپرسم
- «نەماندیوە»

ئەم دابڕانە دواتر و هەروا لە یەکەمین ساتی بەریەککەوتنی پەنجەکانمان
دەستیپێکردبوو
بەڵام هەر بە جۆرێکی لەناکاو تۆ لێم ونبوویت
ئۆتومەبێلەکانم لە دەریای قیرتاوینا ڕاگرتن و لەنێویان گەڕام
تۆ دیارنەبوویت

باخچەکان بەفر دایپۆشیبوون
لەنێو شوێنپێیەکانا شوێنپێی تۆ دیارنەبوو
شوێنپێیەکانی تۆ ج بە چەکمە ج بە کەوش تەنانەت بە گۆرەوی و
پێخاوسیش دەناسمەوە

لە پاسەوانەکانم پرسی
ئایا نەیانتوانیوە بیبینن
ئەگەر دەستکێشەکانی داکەندبێ ناکرێت دەستەکانی نەبینی
دەستەکانی ئەو مۆمدانێکن لە جۆری مۆمدانە زیوینەکان
پاسەوانەکان بەڕێزەوە وەڵامیاندەدایەوە
" نەمانبینیوە "
لە ئیستانبول پاپۆڕێك بە خوڕەی «سەرای بورنو»[1]دا تێدەپەڕێ
سێ کەشتی گچکەی باری ڕادەکێشێ
مراوییە دەریاییەکان دەقیژێنن
لە مەیدانی سورەوە هاوارمکرد و شۆفێری پاپۆڕەکەم بانگکرد
چونکە ماتۆرەکەی هێندە دەنگیدەهات، کە نەیدەتوانی هاواری من ببیستێ
شۆفێرەکە ماندووش بوو و قلۆپچەی نێوقەدی لێ کەوتبوو
لە «مەیدانی سور» بەرەو کەشتییەکان هاوارمکرد
- " نەمانبینیوە "
لە گشت کۆڵانەکانی مۆسکۆ دەچمە نێو هەموو ڕیزەکان
لە گشت ژنەکان تەنیا دەپرسم
پیرەژنانی خەندەڕوو و بێدەنگ و ئارام بە سەرپۆشی خورییەوە
ژنانی لاو گۆنا سور و لوتی قنج و کڵاوەکانیان لە مەخمەڵی سەوز

لەبارەی وێنەگەلی ڕۆژنامەوە

١

ڕەشەزام

لە پەڕەی یەکەما، لەسەر دوو ستوون
دوو منداڵی ڕووتەڵە خەوتوون
لە پەڕەی یەکەما، لەسەر دوو ستوون
مشتێ پێست و ئێسقان
کون کون و قەڵیشاوە، گۆشتی لەشیان
یەکێ لە «دیاربەکر»ەوە، ئەوی دیکە خەڵکی ئۆرگانی،
دەست و پێیان لاروویر
ئێسکەپەیکەریان گەورە و
دەمیان بە هاواری ترسناك داچڕیوە
ئەو دوو بۆقە گچکە
دوو منداڵی منن نەخۆشی ڕەشەزامیان هەیە
کێ دەزانێ، ساڵانە چەند هەزار کەس لە ئێوە
تەنانەت بەبێ ئەوەی لە ئاوی تاڵ تێربن، دێن و دەڕۆن ...
جەنابی ڕاوێژکاریش :
(دەك ڕەشەزام بگرێ)
دەبێژێ " هیچ مەترسی نییە "

ئۆگوستی ١٩٥٩

٢

سەرۆکی دەزگەی ئاسایش

خۆر لە ئاسمان وەك زامێكی دەم قڵیشاو
خوێنی لێ دەتكێ
فڕۆكەخانە.
پێشوازییكەران، دەست لەسەر ورگ،
كوتەكبەدەستان و جیپەكان،
دیواری زیندان، پۆلیسخانە
پەتگەلی ئاوێزان بە سێدارا
هەواڵگرانی نەناسیش بە پۆشاكی ئاساییەوە
مێردمناڵێ لەتاو ئەشكەنجە نەیتوانی خۆی ڕاگرێ
لە نهۆمی سێیەمی دەزگەی ئاسایش خۆی فڕێدایە خوارێ
هەنووكە جەنابی سەرۆكی دەزگەی ئاسایش
لە فڕۆكە دادەبەزێ
لە ئەمەریكاوە گەڕاوەتەوە
بە خوێندنی پیشەیی
لە شێوازەكانی بێدارڕاگرتنیان كۆڵێتەوە
كارەبابەستنیان لە گون زۆر پەسەندكردووە.
لەبارەی ئەشكەنجەگەلێك كە لە وڵاتی ئێمە هەن
كۆنگرەیان بەرپاكردووە
سوودەكانیان ڕۆشنكردوونەتەوە :
سوودی لەبنهەنگڵنانی هێلكەی گەرم
سووتاندنی پێستی لامل بە شەمچە و پارچە پارچە لێكردنەوەی.
جەنابی سەرۆكی دەزگەی ئاسایش لە فڕۆكە دادەبەزێ
لە ئەمەریكا دەگەڕێتەوە،
كوتەكبەدەستان و جیپەكان
پەتگەلی ئاوێزان بە سێدارا
بە گەڕانەوەی مامۆستا شادمانن

١٩٥٩

پرچی كاڕەنگی و پێڵووەكانی شین
دەستەكانی وەك مۆم لە مۆمدانی زیوینا
كەسێ كە لە جرباكەی سەرەوەدا خەوتبوو، نەمتوانی بیبینم
ئەگەر كەسێك لەوێدا خەوتبێت من نیم
لەوانەشە جرباكەی سەرەوە خاڵی بێ
تەم خاكی پۆلۆنیای داپۆشیوە
هەروا «بیرست»یش
دوو ڕۆژە فڕۆكە نافڕێت
بەڵام شەمەندەفەرەكان دێن و دەڕۆن و
بەنێو چاوانی خەواڵوودا تێدەپەڕن
لە بێرلین بەملاوە لە ژوورێكی تەنیادام
ڕۆژی دواتر، بە خۆرەتاوی دەشتە بەفرگرتووەكان لە خەو ڕابووم
لە ڤارگۆنی چێشتخانەدا دۆیەكم خواردەوە كە «كەفیر»ی پێدەڵێن
كیژۆڵە گارسۆنەكە منی ناسی
دوو شانۆیی منی لە مۆسكۆ دیتبوون
لە وێستگە ژنێكی لاو هاتە پێشوازیم
قەدی باریكتر لە قەدەی مێروولە
پرچی كاڕەنگی و پێڵووەكانی شین
دەستیمگرت و بەڕێكەوتین
لەژێر خۆرەتاوا بەڕێكەوتین و بەفر لە ژێرپێماندا دەنگیدەهات
ئەو ساڵە بەهار زووتر هاتبوو
ئەو ڕۆژانە بە ئەستێرەی بەیانا پەیامیان دەنارد
مۆسكۆ بەختەوەر بوو، بەختەوەر بووم، بەختەوەر بووین
لە مەیدانی «مایا كۆڤسكی» لەناوكاو لێم ونبوویت، لەناكاو ونمكرد
لەناكاویش نەبوو، چونكە سەرەتا گەرمی دەستی تۆم لەنێو دەستم ونكرد
دواتر كێشی نەرمی دەستی تۆ لەنێو لەپی دەستم و
سەرەنجام دەستی تۆ

تۆ دیارنیت
خەوتووی لە نیوەتاریکدا لەنێو چرپای ژێرەوەدا
چرپای سەرەوە خاڵییە
تۆ دیارنیت
یەکێك لە جوانترین شارەکانی ڕووی زەمین چۆڵ بوو
وەك دەستکێشێ کە دەستی لەنێو دەربکێشی
وەك ئاوێنەگەلێ کە تۆیان نەدیتووە، کوژایەوە
ئاوی «ڤلتاڤا» وەك ئێوارانی لەدەستچوو بەژێر پردەکانا دەڕوا
کۆڵانەکان چۆڵن
بە هەموو پەنجەرەکانا پەردە دادراوەتەوە
ترامەکان خاڵی تێدەپەڕن
تەنانەت بێ شۆفێر و بێ تیکتفرۆش
قاوەخانەکان چۆڵن
چێشتخانە و میوانخانەکانیش
پیشانگەکانیش چۆڵن
تیایاندا نییە نە قوماش و نە کریستاڵ و نە گۆشت و نە مەی
نە پەرتووك و نە بوتڵی ئاوی نەبات یا گوڵە مێخەك
لەم تەنیاییەدا کە شاری وەك تەمێ دایتەنیوە پیرەمێردێ
نوقمی تەنیاییە
بۆ ڕزگاربوون لە خەمی پیری کە دە بەرابەر زیادیکردووە
لە بان پردی «لێژیۆنێرەکان» وردەنان بۆ مراویبان فڕێدەدا و
هەر پارووەیەکی لە خوێنی دڵی کە هێشتا لەڕادەبەدەر لاوە
هەڵدەکێشێ
دەمەوێ توند کات بگرم و ڕایگرم
تۆز و خاکی زێڕینی خێرایی لەنێو پەنجەکانما دەمێنێتەوە
لە « ڤاگۆن لی» ژنێك لە چرپاییەی ژێرەوەدا خەوتووە
سالانێکە ئاوا قوڵ خەوی لێنەکەوتووە

٣

سەردانی

لە پەڕەی یەکەما، بەڕێزەوە، بۆ سەرنجراکێشان
وێنەیەکیان لە سەرووی گۆشەی ڕاستەوە چاپکردووە،
لە ئیزمیر، لە «کۆردۆن» [1]، سەردانی سەربازان ...
نیوەڕۆیە، هەوا گەرمە و دیارە کە ڕۆژێکی درێژە.
لە پێشەوە، جەنەڕاڵی ئەمەریکای ملقیت
دەستی لە تەنیشت کڵاوە زەرچنەکەی
وەك چەقۆ قەساب، بریسکەدار و پان
دژماندەدەم و دەنگی پێی ئەو دەبیستم
هەروەك لافاوێ بەسەر خاکی زێدی مندا دادەبارێ.
جەنەڕاڵی تورك پازدە هەنگاو لە پاشترەوەیە
ڕوخساری نابینم، لە سێبەردایە.
لەوانەیە شەرمن بێت یا توڕە ...
تەماشای سەربازەکان دەکەم :
دندانیان جیر، نیگایان تاریك،
چاویان بڕیوەتە زەمین.
بۆ وەها سەردانیگەلێ
پێموایە شتێك نەماوە
کە لە ئیزمیر، بەدرێژایی کۆردۆن، بۆی ڕێژەنەبەستن

١٩٦٢

١ - کۆردۆن Kordon شەقامێکە لە ئیزمیر بە لێواری دەریای ئیجە'دا کێشراوە.

بیر لە تۆ دەکەمەوە
بۆنی دایکم بەر لوتم دەکەوێ
دایکی جوانم
بە قەلاتوشکانی جەژنی دەروونمەوە سوارم
تۆ بە کراسەکانتەوە سەمادەکەی و پرچت پەرشدەبێ
ڕوخساری گەشاوەت وندەکەم و دەدۆزمەوە
هۆی چییە
تۆ وەك برینی چەقۆیەك دێیتەوە یادم
هۆی چییە، وێڕای ئەم گشتە دوورییە، هێشتا دەنگت دەبیستم و
لەجێی خۆم دادەخورپێم؟
بەچۆکدا دێم و سەرنجی دەستانت دەدەم و
دەمەوێت دەستیان لێدەم
ناتوانم
تۆ لە پشت شووشەوەی
گوڵی من، من تەماشاکەری حەپەساوی نواندنێکم
کە لە تارماییدا کایەی دەکەم.

٧ی ئۆگوستی ١٩٥٩

سووری «نۆوا هوتا» لە هەوران دەدا
لەوێ کرێکارانی لاو کە لە گوندەوە هاتوون، گیانیشیان
لەتەك میتاڵ
بە بڵێسەوە قالبرێژدەکەن و
قالبرێژی گیان لە قلبرێژیی میتاڵ هەزار جار دژوارترە
لە کلیسای «مریەمی پیرۆز» زوڕنازەنێ کە لە بان بورجی زنگلولەکە
ساتەکان ڕادەگەیێنێ
نیوەشەوی ژەنی
هاواری کە لە سەدەکانی نێوەڕاستەوە دەهات، بەرزبووە
هەواڵی نزیکبوونەوەی دوژمنی لە شار ڕاگەیاند
بە تیرێك کە لە قوڕگی دا، لەناکاو بێدەنگبوو
زوڕنازەن بە خەیاڵ ئاسوودەییەوە گیانی لەدەستدا
منیش بیرم لە تاڵی مەرگی کەسێك کردەوە
کە نزیکبوونەوەی دوژمن ببینێ و پێش هەواڵدان بکوژرێ
کات بەخێرایی دەگوزەرێ و نیوەشەو وەك لەنگەرگەیەك کە گلۆپەکانی
کوژاندبێتەوە لە پشت سەر بەجێما
دەمەوبەیان شەمەندەفەرێکی خێرا بێ هەواڵ هاتە وێستگە
«پراگ» لە بارانا نوقم بووبوو
سندوقی زیوینی خشڵ نیشانەیەك بوو لە قوڵایی دەریاچەیەکا
سەری سندووقم لادا
ژنێکی لاو تێیدا لە نێو باڵدارە شووشەییەکانا خەوتبوو
پرچی کاڕەنگ و پێڵووەکانی شین
ساڵانێك بوو کە ئاوها قوڵ نەخەوتبوو
سەری سندووقەکەم داخستەوە و خستمە فارگۆنی بارەوە
شەمەندەفەری خێرا بێ هەواڵ و هێواش لە وێستە دەرچوو
لە دواوە سەرنجمدا بازووەکانم بە هەر دوو لامدا شۆڕبووبوونەوە
«پراگ» لە نێو بارانا نوقمبوو

لەسەر نوکی سیگارەکەی تۆ.
لە نێو لەبی تۆدا کە ئامادەبوو بڵێی "لای تۆ خۆش"
دابڕان لەسەر مێزەکە لەو سوچەدا بوو کە تۆ ئانیشکت لەسەر دانابوو
دابڕان لەو شتانەدا بوو کە بەبیری تۆدا دەهاتن
لەو شتانەدا کە لە منت دەشاردنەوە
لەو شانەشدا کە نەتدەشاردنەوە
دابڕان لە ئارامی تۆدا بوو
لە بڕوای تۆدا بوو بە من
دابڕان لە ترسی لەڕادەبەدەری تۆدا بوو
لەوەدا کە لەناکاو وەك ئەوەی دەرگەیەك بە ڕووتدا کرابێتەوە
شەیدای کەسێك بی
یا ئەوەی منت خۆشدەوێ و بەخۆت نازانی
دابڕان لەم نەزانینەی تۆدایە
ناتوانم بڵێم کە دابڕان لە پاکێشی زەوی ئازاد بووبوو
قورسایی نەبوو وەك تاکە پەڕێك
بەڕێش قورسایی هەیە دابڕان قورسایی نەبوو، بەڵام بوونی هەبوو
کات بەخێرایی تێدەپەڕێ و نیوەشەو لە ئێمە نزیکدەبێتەوە
لە سێبەری دیوارەکانی سەدەکانی نێوەڕاستا کە سەری لە ئەستێران دەسوا ڕۆییشتین
کات بە خێرایی بەرەو دوا دەڕۆیشت
شکانەوەی دەنگی پێمان وەك سەگی زەرد لاواز بوو
بە دواماندا ڕایدەکرد و پێشماندەکەوت.
لە زانکۆی «یاگلون» ئەهریمەن دەسورایەوە و نینۆکی بەنێو بەرداندا ڕۆدەکرد
هەوڵیدەدا تا ئاسترۆلەیب'ی «کۆپێرنیك» کە لە عەرەبەکانەوە ماوەتەوە
تێکبدا
لەتەك فێریارانی کاسولیك لە ژێر پاساری بازاری قوماشفرۆشان
سەمای «ڕۆك ئەند ڕۆڵ»* دەکەن
کات بەخێرایی دەڕواتە پێش و لە نێوەشەو نزیکدەبینەوە

چوار پارچە

مردووانم وەك تۆو بە زەمیندا وەشاند
یەکێ لە «ئۆدێسا» خەوتووە، یەکێ لە ئیستانبول، یەکێ لە پراگ
خۆشەویستترین وڵاتی من زەمینە.
کاتێك نۆرەی من هات، جەستەم بە زەمین داپۆشن.

٦ی ئۆگوستی ١٩٥٩

گوڵی من، ڕەشێنەی چاوانم
لە مردن ناترسێم
لە مردن شەرمدەکەم
مردن لەتەک لەخۆبایبوونم بەیەکدا هەڵدەشاخێن

١٥ی ئۆگوستی ١٩٥٩

بەدرێژایی مێژوویان بە ئاوازی «مازورکا»یێ باڵەوانانە سەمادەکەن
لە شەقامی کۆشکی «بێلڤێدەر» بیرم لە بۆلۆنییەکان کردەوە
یەکەمین و لەوانەشە دواهەمین میدالیام لەم کۆشکەدا وەرگرت
لێبرساوی ئاهەنگەکە دەرگەیەکی سپی پڕ نەخش و نیگاری کردەوە و
لەتەک ژنێکی لاو چوومە هۆڵێکی گەورەوە
بڕجی کاڕەنگی و بێلووەکانی ئاسمانی
لەوێ بێجگە لە ئێمە کەسی دیکە نەبوو
بێجگە لە تابلۆی ئاو و ڕەنگ و مۆبێلی جوان وەک کەرەستەی ماڵەبووک
لەبەرئەمە
تۆ تابلۆیەک بووی کە بە ئاوێکی ڕوون کێشرابوو و لەوانەشە
ویۆلەیەکی بەردین بووبی
لەوانەشە دڵۆپەیەک ڕۆشنایی بووبی، کە لە خەونەکانمەوە بەسەر لای چەپی سنگما تکاوە
لە نیوەتاریکیدا لەسەر چرپایەکی ژێرەوەدا خەوتبووی
گەردنی سپیت پان و بێگەرد بوو
ساڵانێک بوو کە ئاوها قوڵ خەوت لێنەکەوتبوو
لە «کراکوف» لە مایخانەی «کابریس»یش
کات بەخێرایی تێدەپەڕێ و لە نێوەشەو نزیکدەبینەوە
دابڕان لەسەر مێزەکە بوو لە نێوان فنجانی قاوە و شوشەی ئاولیمۆکەم
تۆ ئەوت لەوێندەرێ داتنا
شین بوو لەنێو چاڵاوێکی بەردین
کوورڕدەبمەوە و تەماشامدەکەم
پیرەمێردێ بەدەم هەورێکەوە پێدەکەنێ لاڵ و نادیار
بانگدەکەم،
شکانەوەی دەنگم توی ونکردووە و دەگەڕێتەوە
دابڕان لەسەر مێزەکە بوو لە نێو پاکەتی سیگار
گارسۆنی چاویلکە لەچاو ئەوی هێنای بەڵام تۆ داواتکرد
دابڕان دوکەڵێ بوو لوولخواردوو لە نێو چاوانی تۆ

تەنانەت یەخە و ملیان هەبوو، بەڵام سەریان نەبوو
لەو سەربازانە بوون، کە کەس لە مەرگیانا ناگری
کەوتمەڕێ
دیاربوو کە دەترسن، ترسێکی ئاژەڵی
ناتوانم بڵێم کە لە چاوانیانا دیاربوو
سەریان نەبوو تا چاویان هەبێ
دیاربوو کە دەترسن، ترسێکی ئاژەڵی
بە جزمەکانیا دیاربوو
ئایا دەکرێ لە جزمەوە لە ترس تێبگەین
بەڵێ لە جزمەکانی ئەوانا دەکرا
تەنانەت لە ترسانا دەستیان بە تەقەکردن کرد بەیتا بەیتا و بەبێ وچان
لە گشت تەلاران لە گشت بارهەڵگران[٢] و لە گشت زیندەوەران
بەڕووی هەر دەنگ و هەر جووڵەیەکا تەقەیاندەکرد
تەنانەت لە کۆڵانی «شوبن» تەقەیان لە ڕیکلامێک کرد، کە نیگاری ماسییەکی ئاویڕەنگ بوو
بەڵام لە پارچە گەچێ لە دیوار جیادەبووە و نە شووشەیەک دەشکا
بێجگە لە من کەس دەنگی گوللەکانیشی نەدەبیست
مردووان ئەگەر چی پەلێکی "ئێس ئێس"یش بن ناتوانن بکوژن
مردووان زیندوودەبنەوە و دەکوژن، دەبنە کرم و دەچنە نێو سێو
بەڵام ئاشکرابوو کە دەترسن، ترسێکی ئاژەڵی
ئایا ئەم شارە پێش ئەوەی ئەوان بکوژن نەکوژرابوو
ئایا ئێسکەکانی ئەم شارە یەک بە یەک نەشکابوون و پێستی کەوڵنەکرابوو
ئایا لە پێستی بەرگی پەرتووک و لە چەورییەکەی سابوون و لە مووەکانی
تەنافیان چێنەکردبوو
بەڵام ئێستا لە دڵی شەوا و لەنێو بای بەستەڵەکدا وەک نانێکی سپی گەرم
لە بەرانبەریاندا وەستابوو
کات بەخێرایی تێدەپەڕی و لە نیوەشەو نزیکدەبووەوە
لە شەقامی کۆشکی «بێلفێدەر» بیرم لە پۆلۆنییەکان کردەوە

قاوەخانەی سێ لەکلەکان

لە پراگ لە قاوەخانەی سێ لەکلەکان یەکدیمان دەدی،
ئێستاکە لە کەناری شەقامێک، بە چاوانی نووقاوەووە وەستاوم،
تۆ بە درێژایی مەرگێک لە منەوە دووری.
هەرچەندە لە پراگ قاوەخانەی سێ لەکلەکان نییە و
تەنیا زادەی خەیاڵی منە.
لە پراگ لە قاوەخانەی سێ لەکلەکان یەکدیمان دەدی،
چاوم دەبڕیە ڕوخسارت و لە دڵدا
هەڵبەستی دڵدارییەکانی سلێمان دەخوێندنەوە.
لە پراگ لە قاوەخانەی سێ لەکلەکان یەکدیمان دەدی
ئێستاکە لە کەناری شەمایێک، بە چاوانی نووقاوەوە وەستاوم و
تۆ بە درێژایی مەرگێک لە منەوە دووری
وێنایەکی ئامێتە، لە ئاوێنەیەکی شکاودا.
لە پراگ لە قاوەخانەی سێ لەکلەکان یەکدیمان دەدی
ئای خوشکم، وای «سۆنیا دانیالو»
هیچ شتێک، زووتر لە مردووان لەبیرناکرێ.

١٨ی ئۆگوستی ١٩٥٩

بەفر ڕێگەی گرت
تۆ دیارنەبووی
لەسەر جیجکان لە بەرانبەرت دانیشتم
بە چاوانی نووقاو
ڕوانیم لە ڕوومەتت
کەشتییەکان تێنابەڕن، فڕۆکەکان نافڕن
تۆ دیارنەبووی
لە بەرانبەرت پشتم بەدیوارێکەوە نا،
هەی قسەمکرد و قسەمکرد و قسەمکرد
بەڵام نەمتوانی دەم بکەمەوە
تۆ دیارنەبووی
بە دەستانم تۆم گرت
دەستەکانم لەسەر ڕوومەتی خۆم بوون

نۆڤەمبەری ١٩٥٩

ساڵانێك بوو کە ئاوها خەوێکی قوڵمان لێنەکەوتبوو
هەرچەندە چرپایەکەی تەختێن و تەنگ بوو
لە نهۆمی چوارەمەوە بە پلیکانە دادەبەزم
سەرخەرەکە[١] دیسانەوە خراپبووە
لەنێو ئاوێنەکانا، بە پلیکانەکانا دادەبەزم
لەوانەیە بیست ساڵەبم و لەوانەیە سەد ساڵە
کات بەخێرایی تێدەپەڕی و لە نێوەشەو نزیکدەبووینەوە
لە نهۆمی سێیەما لە پشت دەرگەیەکەوە، ژنێ پێدەکەنێ
لە دەستی ڕاستیا گوڵێکی خەمگین بە دژواری کرایەوە
لە نهۆمی دووەما لە پەنجەرە بەفرگرتووەکانا لەتەك سەماکەرێکی کوبایی ڕوبەڕوبووم
چالاك و گەنمڕەنگ وەك بڵێسەیەك بەرەوڕووم تێپەڕی
«نیکۆلاس گویلێن[١]»ی هۆنەر ماوەیەکە گەڕاوەتەوە «هاڤانا»
ساڵانێك لە هوتێلە جۆراوجۆرەکانی ئاسیا و ئۆروپا پێکەوەبووین
دڵۆپ دڵۆپ تاسەی شارەکانمان خواردەوە
دوو شت هەن کە تەنیا بە مردن لەبیردەکرێن
ڕوخساری دایکمان و دیمەنی شارمان
دەرگەوانەکە ماڵئاوایی لە من کرد و پێستی ئامێتەی شەو بوو
کەوتمەڕێ، بەنێو زوقمی هەوا و گڵۆپەکانا کەوتمەڕێ
کات بەخێرایی تێدەپەڕی و لە نیوەی شەو نزیکدەبوومەوە
لەناکاو بەرانبەرم دەرکەوتن
ئەوێ وەك ڕۆژی ڕۆشن بوو، بەڵام بێجگە لە من کەس ئەوانی نەدەدی
پەلێك بوون
جزمە لەپێ و شەلوار و چۆخە پۆش
قۆڵ لەنێو قۆڵی یەکدی لە شێوەی خاچی شکاو
دەست لەنێو دەستی یەکدی بە چەکی خودکارەوە
شان لە شانی یەکدی بە کڵاوئاسنی[٢] بێسەرەوە
نێوان شانە و کڵاوئاسنەکانیان بۆشایی بوو

خۆزگە توانیبام یەك هەفتە سەرم لێبکەمەوە و لە بوخچەیەکدا دایبنێم و قوفڵیدەم
لە تاریکی بوخچەیەکی خاڵیدا
لەسەر شانەکانم، لەجێی سەرم، چنارێك بڕوێنم و
بۆ ماوەی هەفتەیەك لە سێبەریدا ئارامبگرم.

کاپەنگی

بۆ «ڤێرا تولیاکۆڤا»
وێڕای ڕێزی فراوانم

دەمەوبەیان، شەمەندەفەرێکی خێرا بێ ئاگاداری هاتە وێستگە
لەنێو بەفرا داپۆشرابوو
من یەخەی پاڵتۆکەمم هەڵدابووەوە و لەسەر سەکۆکە وەستابووم
لەسەر سەکۆکە جگە لە من کەسی دی نەبوو
یەکێ لە پەنجەرەکانی فارگۆنی خەوتن کەوتە بەرانبەر من
پەردەکەی نیوە کراوەبوو
لاوە ژنێ لە جربایەیەکی ژێرینا خەوتبوو
پرچی کاپەنگی، پێڵووەکانی شین
بە لێوە سوور و گۆشتنەکانیەوە، بەناز و توورە دیاربوو
کەسێ لە تەختەنوێنی سەرەوەدا خەوتبوو نەمدیت
شەمەندەفەرەکە هێواش و بێ ئاگاداری لە وێستگە دەرچوو
نازانم لە کوێوە هاتبوو و بۆ کوێ دەچوو
لە پشتەوەڕا تەماشامکرد
لە تەختەنوێنی سەروودا من خەوتووم
لە ڤارشۆ لە هوتێلی «بریستۆڵ»
ساڵانێك بوو کە وەها خەوێکی قوڵم لێنەکەوتبوو
هەرچەندە جربایەکەم تەختێن و تەنگبوو.
ژنێکی لاو لە جربایەیەکی دیکەدا خەوتبوو
پرچی کاپەنگی، پێڵووەکانی شین
گەردنی سپی بەرز و بلوورین بوو
ساڵانێك بوو کە ئاوها خەوێکی قوڵی لێنەکەوتبوو
هەرچەندە جربایەکەی تەختێن و تەنگ بوو
کات بەخێرایی تێدەپەڕی و لە نێوەشەو نزیکدەبووینەوە

گیانبەخشێك لە مەیدانی بایەزید[1]

گیانبەخشێ لەسەر خاك ڕاكشاوە
لاوێكی نۆزدە ساڵە.
ڕۆژان لەژێر ڕۆشنای خۆرا
شەوانیش لەژێر بریقەی ئەستێران
لە مەیدانی بایەزیدی ئیستانبوڵ
گیانبەخشێ لەسەر خاك ڕاكشاوە
لە دەستێكیا پەرتووكی خوێندن و
لە دەستەكەی دیكەیا خەونەكانی
- كە بێ دەستپێك، تەواو بوون —
بەهاری ساڵی هەزار و نۆسەد و شەست،
لە مەیدانی بایەزیدی ئیستانبوڵ
گیانبەخشێ لەسەر خاك ڕاكشاوە
وەبەر دەسترێژان دراوە
زامی گوللە
بە نێوچەوانییەوە
هەروەك گوڵەمێخەكی سوور پشكاوە.
لە مەیدانی بایەزیدی ئیستانبوڵ
گیانبەخشێ لەسەر خاك ڕاكشاوە
دڵۆپ دڵۆپ خوێنی
دەتكێتە سەر خاك
تا كاتێك كە
گەلی چەكداری من، بە سروودگەلی ئازادییەوە
لە ڕێوە بگاتە جێ و
مەیدانی گەورە بگرێتەوە ...

١- مەیدانی بایەزید، مەیدانێكە كە دانشگەی ئیستانبول لەوێندەرێیە .... گیانبەخش: شەهید

گۆرانی مرۆڤەكان لە خۆیان جوانترن
لە خۆیان هیوادارتر
لە خۆیان خەمگینتر و
تەمەنیان درێژتر
فرەتر لە مرۆڤەكان گۆرانییەكانمانم خۆشویستوون
بەبێ مرۆڤ ژیام،
بەبێ گۆرانی هەرگیز.
دژەخونیم لە ئەوین كرد،
لە گۆرانییەكانی هەرگیز.
گۆرانییەكانیش هەگیز دژەخونییان لە من نەكردووە.
گۆرانییەكان بە هەر زمانێك گوترابن تێگەیشتووم.
لەم دونیایەدا ئەوەی خواردم و خواردمەوە،
هەرچی گەڕام و سۆراخمكرد،
ئەوەی دیتم و بیستم،
ئەوەی گرتم و تێگەیشتم،
هیچكام و هیچكامیان
هێندەی گۆرانییەكان منیان خۆشبەخت نەكرد.

٢٠ی سێپتەمبەری ١٩٦٠